

LA NAIXENÇA DE CATALUNYA

*L'onze de setembre de 1714
clou nou segles d'autonomia
nacional.*

878-1978
En l'onzè centenari
de l'accés de
Guifré el Pelós
al Comtat de
Barcelona,
data crucial en la
NAIXENÇA de la
NACIÓ
CATALANA

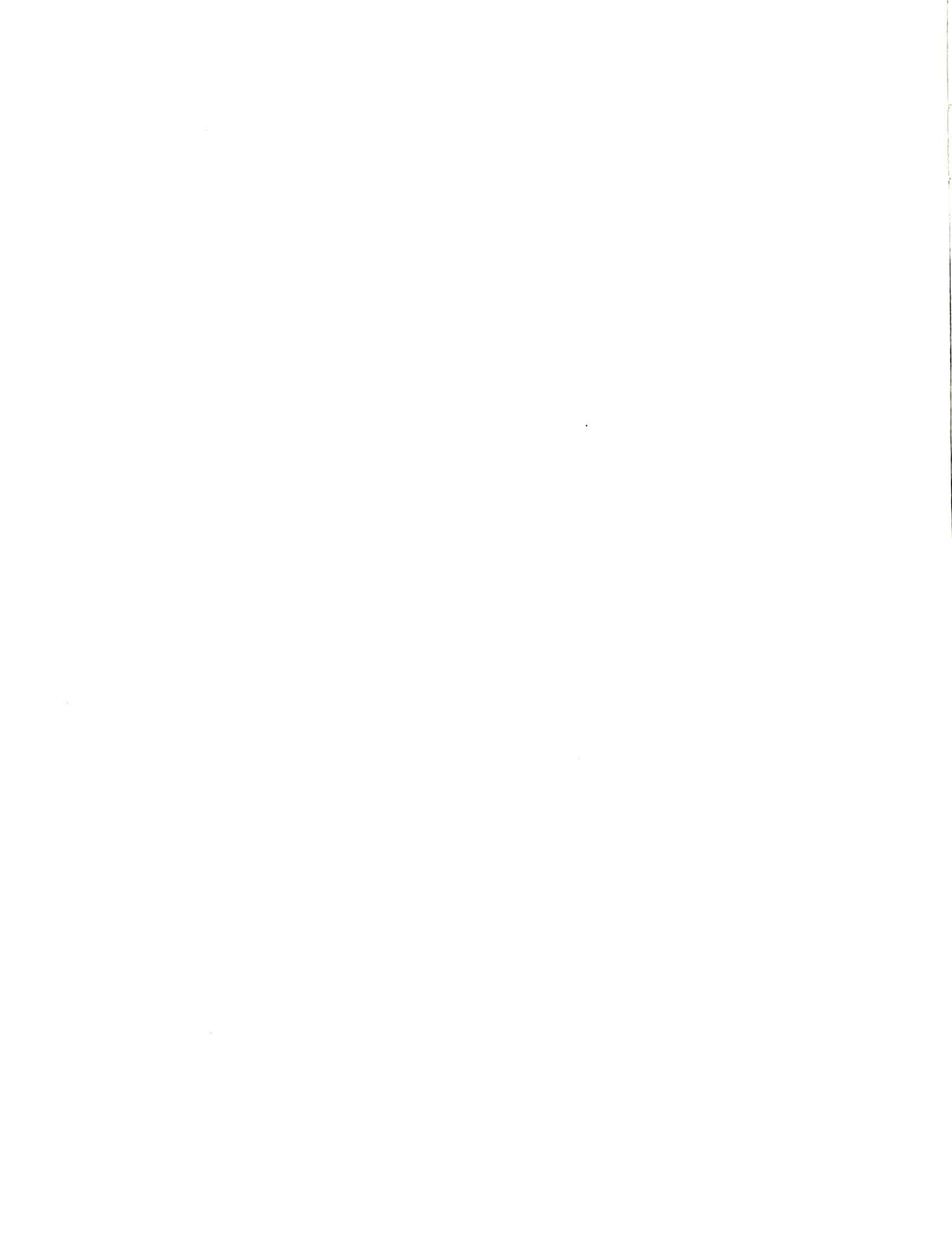

FUNDACIÓ
JAUME I

BON NADAL
BON ANY NOU
als nostres amics
receptors d'aquestes
Nadales, en el
DOTZÈ ANY de
llur publicació
(1967-1978).

FUNDACIÓ JAUME I

Barcelona

L'onzè centenari de l'accés de Guifré el Pelós al comtat de Barcelona,
data crucial en la NAIXENÇA de la NACIÓ CATALANA,
s'escau en una hora de lluita i de treball del poble català
per la represa de les institucions que li són pròpies, comandat per l'Honorable

JOSEP TARRADELLAS I JOAN

PRESIDENT

DE LA

GENERALITAT DE CATALUNYA

Editorial Barcino
Montseny n.º 9 - Barcelona-12

© Copyright
Lluís Carulla i Canals

Imprès per T.E.S.A. - Ferlandina, 9 i 11 - Barcelona-1

Desembre 1978

ISBN 84-7226-069-0
Dipòsit Legal: B. 42.345-1978

FUNDACIÓ
JAUME I

LA NAIXENÇA DE
CATALUNYA

Nadal del 1978

MOT DE GRÀCIES

Col·laboracions que hem d'agrair per haver fet possible la publicació d'aquestes Nadal·les, en les edicions aparegudes des del 1967. Els anys indiquen els de la Nadala en què es féu la col·laboració.

Carne Agustí i Badia (1977)
 Joan Ainaud de Lasarte (1976)
 Josep M. Ainaud de Lasarte (1970 a 1978)
 Joan Alavedra (1971 i 1974)
 Lluís Albert (1975)
 Montserrat Albet (1976)
 Josep Aínsa i Bofill (1976)
 Ramon Aramon i Serra (1969 i 1978)
 Antoni M. Badia i Margarit (1971)
 Josep Benet (1970, 1973 i 1975)
 Oriol Bohigas (1973)
 Pere Bohigas (1972)
 Jordi Bonet (1976)
 Josep M. Cadena (1972)
 Helena Cambó (1976)
 Eliseu Climent (1977)
 Isidre Clopas i Batlle (1976)
 Miquel Coll i Alentorn (1971, 1974, 1975, 1976 i 1978)
 Antoni Comas (1974)
 Miquel Dolç (1974)
 Pere Domingo (1971)
 Salvador Espriu (1971)
 Esteve Fàbregas (1978)
 Xavier Fàbregas (1974 i 1978)
 Josep Faulí (1972)
 Lluís Ferran de Pol (1974)
 Francesc Fontbona (1973)
 Joan Fuster (1972 i 1978)
 Tomàs Garcés (1972)
 Domènec Guansé (1972)
 Francesc Guàrdia (1973)
 Josep Iglésies (1975 i 1977)
 Albert Jané (1975)
 Enric Jardí (1974 i 1977)
 Eduard Junyent (1977)
 Cassià M. Just (1971 i 1978)
 Josep Lladonosa (1977)
 Joaquim Llimona de Gispert (1976)
 Montserrat Llorens (1977)

Albert Manent (1972, 1974, 1975 i 1978)
 Josep Massot (1974)
 Joan A. Maragall (1976)
 Oriol Martorell (1971 i 1978)
 Gregori Mir (1972)
 Josep Miracle (1972 i 1977)
 Francesc de B. Moll (1971 i 1976)
 Agustí Montal (1974)
 Andreu Morta (1975)
 Ramon Muntanyola (1971)
 Antoni Noguera (1976)
 Joan Oliver (1971, 1972 i 1974)
 Josep Perarnau (1975 i 1978)
 Ramon Pla i Arxé (1972)
 Josep M. Poblet (1970, 1974 i 1975)
 Josep Pont i Gol (1971 i 1975)
 Josep Porter (1972)
 Jordi Pujol (1978)
 Martí de Riquer (1976)
 Manuel Ribas Piera (1976)
 Josep Rius (1972)
 P. Basili de Rubí (1978)
 Jordi Rubió (1971 i 1972)
 Josep M. Sala i Albareda (1975)
 Octavi Saltor (1978)
 Ricard Salvat (1974)
 Josep Sanabre (1968)
 Manuel Sanchis i Guarnier (1976)
 Jan Scheijbal (1974)
 Maurici Serrahima (1977)
 Josep M. Solà i Camps (1977)
 Ferran Soldevila (1969)
 Antoni Tàpies (1971)
 Joan Torrent i Fàbregas (1977)
 Joan Triadú (1972, 1974 i 1977)
 Josep Trueta (1974 i 1976)
 Edmor Vallès (1977)
 Jaume Vidal i Alcover (1976)
 Pau Vila (1971)

JUSTIFICACIÓ DEL TIRATGE

D'aquesta Nadala se n'ha fet una impressió de: 24.879 exemplars, repartits així:

- 850 a vells amics, amics novells i coneixences. 100 d'aquests van numerats i signats.
- 22.000 destinats als col·laboradors dels Premis Baldiri Rexach, amb tots els quals, coneguts o no, ens sentim lligats per una mateixa vivència. La DEC envia el llibre que la Fundació li cedeix, per tal de poder dotar els Premis a Escoles, a Mestres i a Alumnes.
- 2.000 per als qui, no essent socis o col·laboradors d'Òmnium Cultural, s'interessen habitualment per aquestes Nadal·les, que podran trobar també a les llibreries de Catalunya.

13 exemplars destinats als col·laboradors d'aquesta Nadala:

Josep M. Ainaud
Ramon Aramon
Miquel Coll i Alentorn
Esteve Fàbregas
Xavier Fàbregas
Joan Fuster
Cassià M. Just
Albert Manent
Oriol Martorell
José Perarnau
Jordi Pujol
P. Basili de Rubí
Octavi Saltor

16 exemplars destinats a:

Abadia de Montserrat
Monestir de Poblet
Arquebisbat de Tarragona
Biblioteca de Catalunya
Casal de l'Espluga de Francolí
Fundació Jaume I
Grup Rossellonès d'Estudis Catalans
Institut d'Estudis Catalans
Museu Arxiu de Montblanc
Obra Cultural Balear
Òmnium Cultural
Secretariat d'Ensenyament de l'Idioma (València)
Delegació d'Ensenyament Català (DEC)
Assessoria Pedagògica del Molt Il·lustre Consell de les Valls d'Andorra
Centre Universitari de Perpinyà
Arxiu de la Corona d'Aragó

DEDICACIÓ D'AQUESTES NADALES

1967 JOAN I EL CAÇADOR
(1.200 exemplars) 17 x 22

Dedicat al "Rei Amador de la Gentilesa".

1968 PAU CLARIS
(1.200 exemplars) 36 pàgs. 19 x 24

Mossèn Sanabre acabava de descobrir, a la Biblioteca Nacional de París, el parlament que va pronunciar el dia 11 de setembre de 1640, tot just ocorregut el Corpus de Sang, el canonge Pau Claris a l'Assemblea dels Tres Braços de la Generalitat de Catalunya, institució de la qual Claris era president en aquella hora tràgica de la història de la nostra terra.

1969 FERRAN SOLDEVILA
(6.000 exemplars) 44 pàgs. 21 x 27

"Gentilesa de Ferran Soldevila", **Lluís Carulla**.
"Breu notícia biogràfica de Ferran Soldevila", **Ramon Aramon**.
"Al llarg de la meua vida", **Ferran Soldevila**.
Extracte de les Memòries, llavors inèdites, que Edicions 62 publicaria després amb el mateix títol.

**1970 CENTENARI DEL NAIXEMENT
D'ENRIC PRAT DE LA RIBA**
(10.000 exemplars) 44 pàgs. 21 x 27

"En el Centenari de Prat de la Riba", **Lluís Carulla**.
"Biografia essencial de Prat", **J. M. Poblet**.
"Cronologia de la seva vida" i "Obra col·lectiva de Prat", **Josep Benet**.
"Prat de la Riba vist pels homes del seu temps", **J. M. Ainaud**.

1971 NORANTA-CINQUÈ ANIVERSARI DE PAU CASALS
(13.000 exemplars) 104 pàgs. 20 x 24

"El nostre homenatge a Pau Casals", **Lluís Carulla**.
"Aspectes de la vida i de l'obra de Pau Casals", **Joan Alavedra**.
"Catalunya també opina":
R. Muntanyola, J. Trueta, F. de B. Moll, J. Pont i Gol, J. Rubió, Pau Vila, A. Tàpies, A. Badia i Margarit, Cassià M. Just, Joan Oliver, P. Domingo, Oriol Martorell, S. Espriu.
"Oliba, apòstol de la Pau", **M. Coll i Alentorn**.

**1972 500 ANYS DEL PRIMER LLIBRE IMPRÈS
EN CATALÀ (1474-1974)**
(16.393 exemplars) 138 pàgs. 21 x 27

"Dos motius de joia", **Lluís Carulla**.
"La paraula i el llibre", **Jordi Rubió**.
"L'aventura del llibre català", **Joan Fuster**.
"El llibre manuscrit en llengua catalana", **Pere Bohigas**.
"Assaig de cronologia", **J. M. Ainaud**.
"El llibre en català i els seus editors": **J. M. Cadena, J. Fauí, T. Garcés, D. Guansé, A. Manent, G. Mir, J. Miracle, R. Pla, J. Porter, J. Rius, J. Triadú**.
"Cloenda", **Joan Oliver**.

**1973 LLUÍS DOMÈNECH I MONTANER,
en el 50è. aniversari de la seva mort.**
(18.392 exemplars) 144 pàgs. 21 x 27

"Una faceta poc coneguda", **Lluís Carulla**.
"Domènech i Montaner, arquitecte modernista", **Oriol Bohigas**.
"El polític i la seva època", **Josep M. Ainaud de Lasarte**.
"Lluís Domènech i Montaner, teòric i erudit", **Francesc Fontbona**.
"L'home". Textos de **Francesc Guàrdia**, gendre i col·laborador de Domènech i Montaner.
"Cronologia de Lluís Domènech i Montaner 1850-1923".
"Bibliografia de Domènech i Montaner".
"Antologia de textos de Lluís Domènech i Montaner", **Josep Benet**.
"Documents".

1974 ÀNGEL GUIMERÀ (1845-1924)
(18.482 exemplars) 136 pàgs. 21 x 27

"Guimerà en el meu record", **Lluís Carulla**.
"1974, any de commemoracions a Catalunya", **Joan Oliver, Joan Triadú, Josep M. Poblet, Antoni Comas, Miquel Dolç, Albert Manent, Josep Massot, Enric Jardí, Agustí Montal, Josep M. Ainaud i Joan Alavedra**.
"Algunes bases crítiques a una possible reestructuració dramaturgica de l'actual teatre d'Àngel Guimerà", **Ricard Salvat**.
"El teatre d'Àngel Guimerà, trajectòria i significació", **Xavier Fàbregas**.
"Breu antologia de Guimerà poeta", **Ferran de Pol**.
"Guimerà polític i patriota", **Miquel Coll i Alentorn**.
"Maria, l'amor d'en Guimerà", **Ferran de Pol**.
"Projecció internacional d'Àngel Guimerà", **Jan Schejbal**.
"Cronologia d'Àngel Guimerà", **Josep M. Ainaud de Lasarte**.

1975 L'EXCURSIONISME A CATALUNYA (1876-1976)
(22.176 exemplars) 112 pàgs. 21 x 27

"Centenari del Centre Excursionista de Catalunya", **Lluís Carulla**.
"Presència de l'excursionisme dins la cultura catalana", **Josep Iglésies i Fort**.
"Assaig de cronologia", **Josep M. Ainaud de Lasarte i Andreu Morta**.
"L'excursionisme esportiu", **Josep M. Sala i Albarada**.
"Breu antologia literària", **Albert Jané**.
"Commemoracions als Països Catalans", **Josep M. Ainaud de Lasarte, Lluís Albert, Josep Benet, Miquel Coll i Alentorn, Albert Manent, Josep Perarnau, Josep M. Poblet i Josep Pont i Gol**.

1976 JAUME I, EL CONQUERIDOR (1276-1976)
(24.000 exemplars) 112 pàgs. 21 x 27

"La família Carulla i el record de Jaume I", **Lluís Carulla i Canals**.
"Geni i figura de Jaume I", **Miquel Coll i Alentorn**.
"Jaume I, configurador del domini lingüístic català", **Manuel Sanchis i Guarnier**.
"La llengua com a vincle d'unió entre els Països Catalans", **Francesc de B. Moll**.
"L'escritor Jaume I", **Marti de Riquer**.
"Els Nadals del rei Jaume I", **Agustí Duran i Sanpere**.
"Cronologia de Jaume I i presència del seu record fins als nostres dies", **Josep M. Ainaud de Lasarte**.
"Commemoracions als Països Catalans", **Josep M. Ainaud de Lasarte, Montserrat Albet, Josep Ainaud i Bofill, Jordi Bonet, Helena Cambó, Isidre Clopas, Joaquim Llimona, Joan A. Maragall, Antoni Noguera, Manuel Ribas-Piera, Josep Trueta, Jaume Vidal i Alcover**.

**1977 JACINT VERDAGUER EN EL CENTENARI
DE L'ATLÀNTIDA**
(25.000 exemplars) 112 pàgs. 21 x 27

"Els Premis 'Baldiri Rexach', primer any", **Lluís Carulla i Canals**.
"Verdaguer, sacerdot i poeta", **Eduard Junyent**.
"Esbós biogràfic de Jacint Verdaguer", **Josep Miracle**.
"Del Colom a l'Atlàntida", **Josep M. Solà i Camps**.
"Projecció de L'Atlàntida més enllà dels Països Catalans", **Joan Torrent i Fàbregas**.
"Cronologia de Verdaguer", **Josep M. Ainaud**.
"Commemoracions als Països Catalans", **Enric Jardí, Josep Lladonosa, Carme Agustí, Josep M. Ainaud, Edmon Vallès, Joan Triadú, Elisavet Climent, Montserrat Llorens, Maurici Serrahima, Josep Iglésies**.

1978 LA NAIXENÇA DE CATALUNYA
(25.000 exemplars) 116 pàgs. 21 x 27

"Activitats de la Fundació Jaume I", **Lluís Carulla i Canals**.
"La Naixença de Catalunya", **Miquel Coll i Alentorn**.
"Símbols de Catalunya", **Josep M. Ainaud de Lasarte**.
"Cloenda: Catalunya, segon mil·lenni", **Jordi Pujol i Solay**.
"Commemoracions als Països Catalans", **Josep M. Ainaud de Lasarte, Ramon Aramon, Esteve Fàbregas, Xavier Fàbregas, Joan Fuster, Cassià M. Just, Albert Manent, Oriol Martorell, Josep Perarnau, P. Basili de Rubí, Octavi Sator**.

ACTIVITATS DE LA FUNDACIÓ JAUME I

Lluís Carulla i Canals

*Josep M. Ainaud,
secretari del Jurat,
dóna lectura al
veredict dels PREMIS
D'HONOR JAUME I.
L'acte tingué lloc al
Saló de Cent de la
Casa de la Ciutat, de
Barcelona. (Foto
Francesc Riera)*

PREMIS D'HONOR JAUME I

VAN néixer per tal d'enaltir els mèrits cívics i patriòtics de persones i col·lectivitats l'acció de les quals, reconeguda arreu dels Països Catalans, mereixi l'agraïment del nostre poble.

**Primer guardonat:
el doctor Josep Trueta**

L'any 1977, primer en què fou atribuït l'esmentat guardó —dotat amb cinc-centes mil pessetes—, la nominació recaigué en la figura senyera del doctor Josep Trueta i Raspall, que havia de traspasar poc després de ser donada a conèixer la seva justificadíssima designació.

Ampliació dels Premis: 4.000.000 pts.

A partir de l'any 1978, la Fundació Jaume I (nom adoptat per l'antiga Fundació que portava el nom dels qui la crearen), ha ampliat tant la dotació econòmica dels Premis, com l'abast d'aquests. Així el quadre dels Premis d'Honor Jaume I ha passat a ser el següent:

1. Premi d'Honor Jaume I a INSTITUCIONS (dotat amb 500.000 pts.).
2. Premi d'Honor Jaume I a PERSONES (dotat amb 500.000 pts.).
3. Premis d'Honor Jaume I de Promoció Escolar de la Llengua Catalana, dotats amb 3.000.000 de pts. i que són distribuïts per la DEC (Delegació d'Ensenyament del Català) d'Òmnium Cultural sota el nom de PREMIS BALDIRI REXACH.

L'ACTE PÚBLIC D'ATORGAMENT

EL dia 30 de maig, a les 8 del vespre, el Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona resultà insuficient per a enquibir la gernació que assistí a l'acte de lliurament i de nova convocatòria dels Premis d'Honor Jaume I.

L'Institut d'Estudis Catalans i Ventura Gassol foren els premiats d'enguany amb els guardons a Institucions i a persones, respectivament.

En el mateix acte foren presentats els Premis d'Honor Jaume I de Promoció de la Llengua Catalana (PREMIS BALDIRI REXACH).

EL VEREDICTE

Josep M. Ainaud de Lasarte, secretari del Jurat que concedí els Premis d'Honor Jaume I, llegí el veredict, que concedí el Premi d'Entitats a l'Institut d'Estudis Catalans **perquè ha estat un símbol de continuïtat en l'esforç col·lectiu pel redreçament cultural català.** El Premi personal fou concedit a Ventura Gassol **per la seva eficàcia en la promoció de la**

cultura catalana i de l'ensenyament i per la seva tasca de salvament de persones i del patrimoni de Catalunya, en moments certament difícils de la nostra història.

EL JURAT

En l'edició d'enguany, el jurat dels Premis d'Honor Jaume I ha estat integrat per: Josep M. Ainaud, Josep Alsina i Bofill, Josep Benet, Oriol de Bolós, Eliseu Climent, Miquel Coll i Alentorn, Joaquim Maluquer, Oriol Martorell i Joan Triadú.

Les personalitats premiades i els parlaments que subratllaren llurs trajectòries foren frenèticament aplaudits al llarg de l'acte, que fou presidit pel conseller de Governació de la Generalitat de Catalunya, Frederic Rahola, present també el conseller de Cultura, Pere Pi-Sunyer.

L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, CONTINUÏTAT EN L'ESFORÇ DE REDREÇAMENT

EN la seva presentació de l'Institut d'Estudis Catalans, el senador Josep Benet assenyalà com aquesta institució va néixer en un dels moments de major creativitat del nostre poble.

"Tasca extraordinàriament útil a la cultura catalana és la que ha fet l'Institut des de la seva fundació, ara farà 71 anys. Talment que podem afirmar que la cultura catalana no seria el que és avui sense l'activitat de l'Institut. Una activitat que ha trobat àmplia ressonància a l'exterior, cosa que li ha permès d'intervenir en la vida i les activitats d'importants organismes culturals internacionals.

"Amb la creació de l'Institut, la cultura catalana va superar el provincialisme on l'Estat espanyol pretenia condemnar-la, i s'intentava l'or-

ganització de la cultura catalana com una cultura normal d'un país de l'occident d'Europa. Perquè aquest era l'objectiu de l'Institut."

Seguint la història, recordà els temps difícilíssims de la postguerra, el sacrifici dels seus membres, la persecució i la represa de la clandestinitat i afirmà que *"en aquells moments, l'Institut trobà en la persona de Ramon Aramon i Serra l'home que necessitava per a mantenir la seva activitat. Catalunya no agrairà mai prou a Ramon Aramon la seva tasca generosa i exemplar i la seva fermesa"*.

Aquí, els aplaudiments interromperen el lector, com un acte de reconeixença envers l'home que ha sacrificat la seva vida a l'Institut.

I acabà recordant i reclamant l'atenció oficial envers la nostra Institució: *"L'Institut d'Estudis Catalans, ara, iniciarà un nou període de la seva història. Jo estic segur que sabrà adaptar-se als nous temps. Però perquè aquest nou període de la seva història sigui el que necessita el poble dels Països Catalans, en l'àmbit del qual actua el nostre Institut, cal que les institucions i corporacions del nostre país i la nostra societat, compleixin amb llur deure envers l'Institut.*

Ventura Gassol — juntament amb la seva esposa Lucie, la qual havia de perdre poc després — rep el guardó, en presència de Frederic Rahola, conseller de Governació de la Generalitat; Josep Alsina i Bofill, president de l'Institut d'Estudis Catalans; i Miquel Coll i Alentorn — que féu la semblança del guardonat —, Josep M. Ainaud, Joan Triadú, Oriol de Bolós i Oriol Martorell, membres del Jurat, i centenars d'amics que l'acompanyaren. (Foto Francesc Riera)

Una vista de l'impressionant aspecte del Saló de Cent, en ser atorgats públicament, per segona vegada, els PREMIS D'HONOR JAUME I. (Foto Barceló)

"Només si ho fan així el nostre poble podrà tenir l'Institut d'Estudis Catalans que necessita."

Ramon Aramon, secretari general de l'Institut d'Estudis Catalans, agrai amb breus paraules l'acte d'homenatge, i insistí que cal continuar ajudant l'Institut per tal que pugui acomplir millor la seva tasca. Tingué unes emocionades paraules de record per Carles Riba, Eduard Fontseré i Ferran Soldevila, morts en els anys del silenci i en els quals volgué personificar la tradició científica, moral i patriòtica de tots els membres de la institució.

VENTURA GASSOL, L'ODI SUPERAT PER L'AMOR

EL Premi individual adjudicat al poeta i ex-conseller de la Generalitat Ventura Gassol, fou com una apoteosi de l'homenatge. Miquel Coll i Alentorn va fer un esbós biogràfic de Gassol, bo i remarcant la conveniència que fos un home de la seva significació qui en fes l'elogi.

Assenyalà un tret que és una constant en l'esperit de Ventura Gassol: l'odi superat per l'amor. Recordà els seus contactes personals amb qui fou primer conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya i com aquest havia orientat la seva tasca de govern en forma col·lec-

tiva, incorporant-hi Jaume Serra i Hunter, Pompeu Fabra i Alexandre Galí, entre d'altres.

Coll i Alentorn glossà també la meritòria i valenta tasca de salvament de persones i de patrimoni realitzada per Gassol en moments certament dramàtics: *"el Cardenal Vidal i Barraquer, Rafael Patxot, el bisbe Cartanyà, Josep Maria de Sagarra, Higini Anglès, mossèn Griera, etcètera. Salvà el Monestir de Montserrat, les col·leccions Cambó, Ametller, Massana, Macaya, Güell, Patxot, Matheu, Capmany, Muntadas, etcètera, i arxius, biblioteques, imatges, retaulles, orfebreria, etcètera"*.

"Després, durant els llargs anys del seu exili, mantigué una actitud digna, austera i patriòtica de silenci sever, anguixat i apassionat."

Acabà dient que els catalans ens honorem homenatjant-lo i que el guardó que se li donava és un *"Premi justíssim: ell i algunes dotzenes més de catalans, en hores difícils, van salvar l'honor del nostre poble. És just que ara ens recordem d'ell i, amb ell, de tots els que van saber tenir una actitud semblant, quan torna a sonar 'l'hora d'esventar la cendra, oh, Pàtria de les tombes flamejants'"*.

Ventura Gassol respongué a les paraules de Coll i Alentorn amb un parlament improvisat dels seus. Hi va remarcar tots els conceptes que sol glossar d'ençà que ha tornat a casa. Després de saludar el conseller Frederic Rahola, que presidia l'acte en nom del president de la Generalitat, expressà l'emoció d'haver rebut aquest premi. Va dir que en assabentar-se de la dotació del premi exclamà: *"Això es una mena de tropell per a un home com jo!"* Per tantes coses que mencionà agrai a la Fundació Jaume I el premi concedit. Després va fer emotiva memòria dels *"nostres morts"* que són amb nosaltres i ens ajuden a vèncer. *"Espanya —digué— ha passat uns moments terribles, però no hi tornarà, perquè els nostres pobles han emprès un camí de pau, de democràcia i de llibertat. Cal que ho diguem a tothom arreu del món això."* Va acabar amb un fragment del seu poema *"Les tombes flamejants"*.

**PREMIS D'HONOR JAUME I
DE PROMOCIÓ ESCOLAR
DE LA LLENGUA CATALANA**

**PREMIS
BALDIRI REXACH**

TOT seguit de la Festa de lliurament públic dels Premis d'Honor Jaume I, apareixia a la premsa la convocatòria oficial dels PREMIS BALDIRI REXACH.

La Fundació Jaume I, a fi d'any, dóna a la

DEC tants exemplars de la Nadala que des de 1968 edita aquesta Fundació, com socis compta Òmnium Cultural. La DEC rep dels 22.000 catalans als quals tramet la Nadala, el cost estricte de la seva edició, que sumà el 1977, 3.000.000 de pessetes.

**PREMIS D'HONOR JAUME I,
DE PROMOCIÓ ESCOLAR
DE LA LLENGUA CATALANA**

La Delegació d'Ensenyament Català (DEC)
d'Òmnium Cultural
CONVOCA

els

PREMIS BALDIRI REXACH

promoguts i dotats per la
FUNDACIÓ JAUME I
per tal d'estimular i fomentar
L'ESCOLA CATALANA
en tots els aspectes.

Els PREMIS BALDIRI REXACH, amb un total de tres milions de pessetes, són atorgats en tres versions: a escoles, a mestres i a nois i noies, i són convocats enguany d'acord amb les següents bases:

1. Premis a escoles

S'estableixen deu premis de 200.000 pessetes.

Serà premiada la qualitat global de llur gestió escolar en l'aspecte concret de la catalanitat. Hom valorarà el lloc que hi ocupen la llengua i la cultura catalanes en la programació i en altres activitats formatives (revistes escolars, aula de teatre, excursions, biblioteca, etc.). Hom tindrà en compte també si les escoles es poden considerar plenament catalanes o si són en vies de catalanització.

Els premis seran assignats en proporció al nombre de centres seleccionats de cada país i Andorra. Seran atorgats dins el primer trimestre

del curs 1978/79 i públicament exaltats en el marc de les Festes de Maig de la Cultura Catalana.

2. Premis als mestres

A treballs consistents en una programació individual o de departament de llengua o cultura catalanes, textos elaborats en català i per a ensenyar en català alguna àrea concreta. En nombre de tres i per un import de 100.000 pessetes cada un.

En aquesta primera convocatòria, els PREMIS BALDIRI REXACH a mestres seran atorgats a treballs de:

Literatura Catalana, segona etapa.
Geografia o Història dels Països Catalans o Universal, de primera etapa.
Biologia, de BUP.

Els esmentats treballs hauran de ser tramesos a la DEC abans del 15 de novembre de l'any actual. Seran atorgats, públicament, dins les Festes de Maig de la Cultura Catalana.

3. Premis a alumnes, nois i noies

A treballs escolars normals o treballs específics dirigits pel mestre o persona responsables i realitzats en equip per un grup-classe o grups de fins cinc a deu alumnes.

Els treballs podran ser investigatius o creatius i tractar qualsevol aspecte de la realitat dels Països Catalans.

Seran convocats la primera quinzena d'octubre i atorgats públicament dins les Festes de Maig de la Cultura Catalana

JORNADES JAUME I D'HISTÒRIA DELS PAÏSOS CATALANS

PATROCINI DE L'INSTITUT
D'ESTUDIS CATALANS

JAUME I el Conqueridor, el més gran dels reis de Catalunya, fou també el configurador del domini lingüístic català. En esdevenir-se el setè centenari de la seva mort són convocades, sota l'alt patrocini de l'Institut d'Estudis Catalans, les JORNADES JAUME I D'HISTÒRIA DELS PAÏSOS CATALANS. L'objectiu d'aquestes jornades, que tindran lloc cada dos anys, és l'aprofundiment dels coneixements específics que hom posseeix sobre aquell important període de la nostra història nacional que fou l'època del Rei Conqueridor. Més concretament, l'objectiu d'aquestes Jornades, és l'estudi del segle XIII, englobant els regnats de Pere el Catòlic, Jaume el Conqueridor, Pere el Gran, Alfons el Franc i Jaume II de Mallorca.

Ubicació de les JORNADES JAUME I

La reunió bi-anual se celebrarà en el marc de l'històric monestir de Poblet, panteó dels reis catalans, on reposen les despulles del rei Conqueridor. Hi participaran investigadors especialistes de reconegut prestigi internacional, que hi seran convidats expressament.

Aportació de les personalitats participants

Els citats historiadors i investigadors de tot el món seran convidats a les JORNADES JAUME I, perquè a més de participar en les discussions, aportin treballs i investigacions en llur especialitat, en forma de Ponències referides sempre —com ja s'ha dit— a Jaume I, la seva època i les conseqüències socials, polítiques, lingüístiques, etc. dels fets esdevinguts en el transcurs d'aquell segle en el qual hom pot situar la gènesi de la unitat cultural que després és reconeguda amb el nom de Països Catalans.

Ultra les ponències presentades pels participants directament en les JORNADES, hom tindrà en compte també les Comunicacions que puguin enviar altres especialistes no assistents, les quals seran també estudiades i debatudes en el curs dels col·loquis.

Publicació dels treballs presentats a les JORNADES JAUME I

Després de ser posades en comú i de ser de-

batudes al llarg dels col·loquis, les Ponències i les Comunicacions seran publicades en volums que apareixeran bi-anualment i que seran difosos per tots els àmbits culturals, universitaris, biblioteques, etc., i especialment als centres d'estudis d'història medieval de tot el món.

Organització de les JORNADES JAUME I

Contant amb al suport del President de la Ge-

neralitat de Catalunya, Honorable Sr. Josep Tarradellas, en la creació d'aquestes JORNADDES JAUME I, un Patronat, integrat per personalitats eminentes, n'orientarà els treballs sota l'alt patrocini de l'Institut d'Estudis Catalans.

En la Comissió Organitzadora hi participen representants d'institucions culturals dels diferents territoris on el català és parlat.

El Secretariat Executiu s'encarrega de les tasques concretes d'organització.

1978, ANY DE COMMEMORACIONS

JAUME BOFILL I MATES: EL POETA I L'HOME PÚBLIC

Albert Manent

DESCENDENT de Viladrau, per línia paterna, i d'Olot, per la materna, Jaume Bofill i Mates va néixer en aquesta ciutat el 30 d'agost de 1878. La nissaga dels Bofill fou pròdiga en naturalistes i farmacèutics, d'aquí el seu coneixement de la Natura viva. La formació de Jaume Bofill fou lenta i no s'encaminà definitivament fins que, a la primeria de segle, entrà dins l'òrbita de Josep Carner, de qui fou amic inseparable fins a l'hora de la mort. Carner l'introduí en el món de la literatura i del periodisme. Bofill seria redactor de la revista de joves noucentistes "Catalunya", que dirigia el mateix Carner, i des del 1910 redactor del diari "La Veu de Catalunya" on menà un seguit de campanyes i es destacà per l'agudesia, si calia polèmica, el sentit doctrinal i la finor dels seus judicis. Prat de la Riba, que li havia presentat Carner, l'anà formant al seu costat i li donà la màxima llibertat dins el diari.

A trenta anys publicà *La muntanya d'amantistes* (1908), amb un pròleg d'Eugeni d'Ors, que ha estat qualificat de manifest del Noucentisme. Tanmateix, a part el tema central: un cant al Montseny total, aquest volum de poemes és variat: hi trobem visions estrictament realistes, a vegades aiguaforts dins l'estil del Modernisme; poemes d'una fantasia alada, plena de sorpreses, i una ciència de la Natura i del llenguatge que, llevat de Carner i de Ruyra, eren insòlits en aquell moment cultural. Des d'aquesta època el poeta signa "Guerau de Liost", pseudònim que li brindà també Carner. *Somnis* (1913) és un joc igualment que oscil·la entre el realisme i la fantasia i on els personatges —fins els imaginats— són presentats amb tota la riquesa de llurs trets físics i psicològics. *La ciutat d'ivori* (1918) és un cant fugaç a la ciutat de Barcelona, però sobretot una galeria de personatges femenins. *Selvatana amor* (1920) i *Ofrena rural* (1926) representen l'aprofundiment de les seves essències terrals més pures, pre-

sentades amb el seu art de miniaturista i d'orfebre: rimes, paisatges, figures, dring autèntic de cada paraula... *Les Sàtires* (1927) van revenir una tradició medieval molt catalana: la satírica. Però el poeta, atent als signes cristians de la caritat i la benignitat, no acostuma a acarnissar-se en els seus personatges que són gent comuna, representativa dels que vivien en aquella època. S'ha dit amb encert que hi ha moments que Bofill veu els seus personatges amb el detall i el fervor d'un entomòleg. Al capdavant és un moralista que ens adverteix o ens diverteix.

Mogut per un deure de consciència, Bofill entrà en el tripijoc de la política. Primer des de les Joventuts Nacionalistes de la Lliga Regionalista, després com a regidor del mateix partit a l'Ajuntament de Barcelona on féu un memorable discurs contra els lerrouxistes, recollit al llibre *La llengua catalana* (1916). Més tard fou elegit conseller de la Mancomunitat de Catalunya (1919). En tots dos llocs actuà amb ètica i responsabilitat i, esperit imaginatiu, treballà en la construcció d'escoles i en el millorament d'hospitals i museus.

El 1922 fou un dels capdavanters de la Conferència Nacional Catalana, d'on nasqué el moviment d'Acció Catalana, convertit en partit polític en caure la Dictadura de Primo de Rivera (1930). El nou grup fou una escissió dels joves de la Lliga, aliat amb alguns nacionalistes republicans com Rovira i Virgília. El seu lema era "Catalunya endins", reacció contra el poc èxit de l'"Espanya endins". Però la Dictadura (setembre del 1923) entorpi fortament Acció Catalana que el 1931 esdevingué el Partit Catalanista Republicà. A les eleccions del 12 d'abril del mateix any aquest partit fou estrepitosament derrotat per l'Esquerra Republicana i s'anà esllanguint. Bofill, desil·lusionat i crític davant el govern de la República, sobretot pel sectarisme de la qüestió religiosa (article 26 de la Constitució, etc.) se separà del partit (setembre 1932) i cinc mesos després reingressà a Lliga Catalana.

Hi ha un aspecte de la rica personalitat de Bofill i Mates que, per desgràcia, no ha arribat als

nostres dies: és la seva qualitat d'orador, possiblement, el millor que ha donat el nostre país. Pel contingut de les seves peces oratòries i per la perfecció de les construccions — que per complicades que fossin sempre eren tancades magistralment —, l'orador Bofill i Mates ha de ser recordat i apreciat.

La seva figura exemplar com a home públic, que sempre procurà seguir el camí que li havia ensenyat Prat de la Riba, desaparegué prematurament (2 d'abril de 1933). La seva poesia, que excel·leix entre els tres o quatre grans poetes del segle XX, mereix que les noves generacions catalanes la reinterpretin i hi aprenguin, tant en el camp de la llengua, com en de la sensibilitat catalaníssima i en l'ofici de poeta.

CINC-CENTS ANYS DE LA PRIMERA EDICIÓ DE LA BÍBLIA EN CATALÀ

Josep Perarnau

EL març del 1478 es publicava a València la traducció sencera de la Bíblia, que setanta-cinc anys abans havia enllestit el caritàu fra Bonifaci Ferrer.

D'aquella edició, només en resta un full, el darrer, actualment conservat a la Hispanic Society de Nova York. Parlem-ne un moment, d'aquest full, perquè és una vergonya col·lectiva, i cal no oblidar-la. L'any 1909 encara era a València i figurà en una exposició de Lo Rat Penat; el comprà un llibreter de Barcelona, que no s'empatxà de fer-hi el seu negoci, venent-lo a un col·leccionista de Berlín. D'allà emigrà als Estats Units, on ara es troba. Deixem-ho, que crema.

També posseïm una còpia del text del saltiri, publicat a Barcelona un parell d'anys després d'impresa la Bíblia sencera; se n'ha salvat un exemplar, només un, a la Bibliothèque Mazarine, de París. Consta que és la traducció de Bonifaci Ferrer, perquè al colofó hom afirma que aquell text dels salms és tret de la "Bíblia en stampra", i en català no n'hi havia d'altra.

Fora d'això, només conjectures, més o menys sòlides. ¿Són de la traducció de fra Bonifaci Ferrer uns fragments de l'Antic Testament trobats a Xàtiva ja durant el segle XVIII, quan aquella població es deia San Felipe en honor de Felip V? ¿Són d'aquella traducció uns fragments dels evangelis, trobats al segle passat, i publicats per Fèlix Torras i Amat al "Diario de Barcelona"? No ho sabem, perquè no posseïm cap base que ens permeti d'afirmar-ho amb certesa:

Gracies infinides sien fetes al / Omnipotēt deu/e senyoz nostre

Jesū crist i e ala humil e sacratíssima verge maria mare sua. Acaba la biblia molt vera e cathòlica: treta de una biblia del noble mossen berenguer viues de boil cavaller: la qual fon trellada de aquella propia que fon arromançada en lo monestir de portaceli de lengua latina en la nostra valenciana per lo molt reuerens micer bonifaci ferrer doctor en canonicat e en facultat de sacra rheologia: e con de tota la castroza: gezmata del benaventurat sanct vicent ferrer del orde de predicadors: en la qual translacio foren e altres singulars homens de sciencia. Es ara derrerament aquesta es stata diligentment corregida vista e regonogada per lo reuerens mestre jaume borrell mestre en sacra rheologia del orde de predicadors: e inquisitor en regne de valència. Es stata emprempra en la ciutat de valencia a despeses del magnific en philip vislante mercader dela vila de jine de alra Alamāya: per mestre Alfonso fernāez de Cordoua del Regne de Castella e per mestre lambert palomar alamāy mestre en artes: comēçada en lo mes de febrer del any mil quatrecentos setanta set: e acabada en lo mes de Març del any Mil. CCCCLXXVIII.

ni l'original, ni cap còpia manuscrita, ni res més de l'edició incunable, fora dels salms i del darrer full.

Per no saber, no sabem de cert ni quan Bonifaci Ferrer féu la seva traducció ni les raons que l'impulsaren a emprendre una obra de tanta envergadura. Hom diu que l'enllestí durant els anys 1396-1402. Si és així, podem afirmar dues coses més: que, almenys en gran part, fou feta a terres de França, entre Avinyó i París; i que els enormes problemes d'aquells anys, en els quals Bonifaci Ferrer es trobà immers per la seva condició d'ambaixador tant del rei Martí l'Humà com de Benet XIII, de primer per l'ofensiva diplomàtica-bèl·lica de la casa de França contra el papa aragonès a fi de fer-lo abdicar del papat, i després pel setge del Palau Papal d'Avinyó, no foren pas el millor ambient per a realitzar una obra que exigia una dedicació exclusiva.

En realitat, la comparació entre la traducció dels salms de Bonifaci Ferrer i les altres traduccions catalanes ens permet d'afirmar que, ultra la Vulgata, tingué davant els ulls la traducció coneguda amb el nom de Çabruguera, feta cent anys abans, i que alguna vegada el seu treball consistí a introduir-hi modificacions, que li eren suggerides per traduccions provençals, ben a l'abast de la seva mà a Avinyó.

Una altra afirmació també la podem fer, o almenys podem llançar una hipòtesi, basant-nos en el detall següent: al text que la Vulgata dona del salm primer (Beatus vir), hi ha la frase: "secus decursus aquarum"; la traducció que en fa Bonifaci Ferrer és totalment personal i única, en el sentit que cap de les versions catalanes d'aquest salm, conegudes fins ara, no hi coincideix: "prop los decorriments de les aygües"; ara bé, aquesta versió tan personal, amb les mateixes

Colofó de la primera Bíblia publicada a Espanya, l'edició valenciana de l'any 1478, de la traducció de fra Bonifaci Ferrer. (Foto Arxiu Mas)

lletres, es troba en la traducció de l'esmentada frase llatina que fa sant Vicent Ferrer en un dels seus sermons. ¿Vol dir que mestre Vicent llegia la traducció feta pel seu germà? ¿O potser vol dir que li sortia espontàniament aquella frase al mig d'un sermó, perquè certes traduccions més personals les havien discutides els dos germans en les hores interminables del setge del Palau Papal d'Avinyó?

Deixem la pregunta oberta. El fet ara commemorat és que setanta-cinc anys després d'aquesta traducció de la Bíblia, hom la imprimia a València, i, pel poc que sabem, hom ho feia amb l'esglai del qui, tot d'una, s'adona d'un mal amb moltes ramificacions i corre a posar-li remei. L'edició de la traducció catalana de la Bíblia de fra Bonifaci Ferrer fou una empresa, en la qual fins i tot col·laborà la Inquisició autòctona i amb la qual hom volia substituir en el mercat, amb les possibilitats numèriques que oferia el nou invent de "la stampa" tot just introduït, les "falses bíblies", que les autoritats de l'Església havien descobert, segrestat i cremat.

El fet de les "falses bíblies" és cert. Més encara: els tres grans exemplars de traduccions catalanes, conservats un al British Museum de Londres i dos a la Bibliothèque Nationale de París, són, pel que fa a l'Antic Testament, tots "falsos"; i la qualificació no tan sols vol dir que no coincideixen amb la Vulgata d'aleshores en punts en darrera instància marginals, com és ara els pròlegs de sant Jeroni, ans significa que quan arriben certs llibres (per exemple, els d'Esdras i de Nehemias) fan malabarismes amb el text, més encara, que no dubten a prescindir de dotzenes de salms ni a retallar el que no els convé dels que accepten, com és ara les descripcions, tan detallades, dels sofriments del Servent de Jahvè en el salm 121.

Per dir-ho amb una paraula: la major part de les traduccions catalanes de la Bíblia que corrien en aquella segona meitat del segle XV per les nostres terres (les tres esmentades foren escrites entorn del 1460) havien estat sotmeses a manipulació judaïtzant, i així sortien dels obradors dels copistes, molts d'ells a mans de jueus conversos.

L'edició de la traducció catalana de la Bíblia, feta per Bonifaci Ferrer, fou, doncs, una empresa que responia a la voluntat de posar a mans del possible lector de classe mitjana un text de l'Escriptura, que oferís garanties a les autoritats de l'Església. Aquesta política de substituir, i no només destruir, no fou, dissortadament, acceptada per les autoritats de la Inquisició centralista, imposada pels Reis Catòlics, les quals manaren de destruir també els exemplars de la Bíblia impresa.

Les vicissituds de la Bíblia en català són absolutament paral·leles amb les del nostre poble en general; en la Renaixença del segle passat tornen a aparèixer les traduccions catalanes de la Bíblia; i quan, amb el cardenal Vidal i Barraquer, la nostra Església opta conscientment per ésser fidel al seu poble, neix també l'"Obra del Sant Evangeli", amb l'intent de posar els textos sagrats a l'abast de tothom.

IGNASI IGLÉSIAS, VÍCTIMA DE L'"ANGELICALITAT" **Xavier Fàbregas**

CINQUANTA anys després de la seva mort, advertim que la imatge d'Ignasi Iglésias ha seguit un procés ininterromput de deformació. De deformació ben intencionada, ben segur, però de deformació al cap i a la fi. Hom ha insistit en la bondat a ultrança, en la mansuetud de l'autor de Les garses. "Era com un nen", em manifestà una vella dama que el tingué per company de feina a l'Arxiu Històric de la Ciutat, refugi del dramaturg en els darrers anys de la seva vida. Déu me'n guard de posar en dubte les virtuts del nostre escriptor modernista, d'un home que va saber guanyar-se l'estimació de tot un poble, la mort del qual fou sentida per la classe treballadora de Catalunya com una autèntica calamitat. Però d'això a creu-

El dramaturg Ignasi Iglésias. (Foto Cuyàs)

re en un Ignasi Iglésias de pasta d'agnus hi ha tot un abisme. Cal rescatar Ignasi Iglésias del cel de paper pintat on l'han col·locat una legió de panegiristes, cal arrabassar-lo dels llimbs per tal de tornar-lo a posar de peus a terra i fer-li un lloc entre els pecadors.

Ignasi Iglésias fou un home angelical, acceptem-ho. Però tinguem en compte que en el fons de l'animeta de cada àngel hi ha, en potència, l'esca de la rebel·lió, l'impuls desvergonyat de Satanàs, o de Pere Botero, per a dir-ho en uns termes més locals. Vull dir, és clar, que la natura angèlica no nega, ans al contrari, la capacitat de revolta. I Ignasi Iglésias, quan observà el seu entorn i constatà el fariseisme satisfet dels uns i la dissort dels altres, va saber clavar cop de puny sobre la taula i denunciar sense brocs les injustícies. Drames com *Els vells*, com *Fruccidor*, al marge de la capacitat que els puguem atribuir per a solcar el pas del temps, són el producte d'una indignació vivament sentida. Sense aquesta sinceritat violenta, transparent, gairebé naïve, Ignasi Iglésias no s'hauria guanyat l'adhesió d'una part de la nostra població, la més humil, que anava tipa de discursos i promeses.

Si el teatre d'Ignasi Iglésias és el millor testimoni per a conèixer els límits de la seva "angelicalitat", la seva biografia ens forniria encara altres exemples. Davant la situació crítica en què es troba el nostre teatre el 1911 —avui, vista a distància, aquella crisi no passa d'ésser una anècdota, o en el més bo dels casos el presagi d'una profunda transformació—, Iglésias és una de les figures decisives del Sindicat d'Autors Dramàtics Catalans. I un cop inviablè la gestió del Sindicat a causa de les dissensions internes, Iglésias no dubta a passar a l'acció personal per tal de defensar la continuïtat i la dignitat de la nostra escena: escriu un drama, *Els emigrants*, forma una companyia i es converteix en empresari i en actor. Josep Maria de Sagarra, que mesurava molt els elogis i les admiracions, escriuria uns anys més tard: "Vós, Ignasi Iglésias, heu posat la vostra ànima en la graella roent del teatre. Si heu assolit ésser lluminós, no us heu estalviat les cremades perquè per a vós el teatre ha estat un joc de bona fe i us hi heu lliurat sense reserves. Quan no heu tingut actor per a representar-vos un protagonista vostre, us heu fet rasurar la barba, heu desfigurat la vostra testa romàntica i heu donat la cara al públic damunt de les taules de l'escenari. Heu estat un veritable apòstol."

L'"angelicalitat" d'Ignasi Iglésias, si no ha estat una invenció tardana, va ésser una "angelicalitat" flamigera, amenaçadora davant l'acció dels qui mercadejaven amb la vida dels homes, o dels qui, ja en el terreny professional, prete-

nien de reduir el teatre català a les columnes del "deu" i l'"haver". En tot cas, reduir Ignasi Iglésias a una figureta de sucre candí és una injustícia pòstuma que cal rebatre definitivament.

SEGON CENTENARI DEL NAIXEMENT DE FERRAN SORS (1778-1839) Oriol Martorell

MALGRAT que, malauradament, el nom del barceloní Ferran Sors (1778-1839) no acostumi a despertar gaires ressonàncies immediates, aquest nom pertany a un dels catalans més il·lustres del seu temps i, sense discussió possible, al nostre músic de més relleu de l'època que precedeix l'esclat de l'etapa romàntica. I la gran llàstima és que aquesta falta de ressonància queda molt superada quan ens referim a ell amb la forma adulterada del seu nom —Fernando Sor— amb la qual la seva fama es manté avui encara ben viva arreu del món; la castellanització del seu nom i la mutilació del cognom (pèrdua de la s final) ha produït aquesta injusta situació, contra la qual cal que maldem perquè arribi de debò a ser universalment reconeguda i difosa la identitat catalana de l'indiscutible gran creador de la moderna escola guitarrística.

Una identitat que, tot i el seu prematur allunyament de la terra natal (que el va portar a viure llargues temporades a Madrid, Londres, Sant Petersburg, etc., i, sobretot, a París, on residí els darrers anys de la seva vida i on morí el 10 de juny de 1839), ell no va oblidar mai, ni humanament ni musicalment. En aquest darrer sentit, recordem que Sors va formar-se a l'Escolania de Montserrat des dels dotze fins als disset anys i sota el mestratge del pare Anselm Viola, i que aquests cinc anys li deixaren una empremta ineborrable, com queda palesament demostrat en les seves interessantíssimes Memòries, publicades fragmentàriament (París, 1835) a l'Encyclopédie pittoresque de la Musique, d'A. Ledhuy i H. Bertini, i on contínuament es refereix amb agràides i afectuoses paraules al cordialíssim ambient viscut al cenobi benedictí, a la intensitat i categoria de les seves activitats musicals, i —molt especialment— als personals mètodes pedagògics emprats pel pare Viola; heus ací, a títol d'exemples, alguns breus paràgrafs d'aquestes Memòries: "...rodejat de tants bons exemples, no vaig tardar a fer progressos i a aprendre sobretot a escriure el que cantava més que no pas a cantar el que ja estava escrit...", "...en sortir de l'església no somniava res més que aquestes harmonies tan grandioses; vaig agafar

la guitarra i, cantant la melodia, mirava de retrobar —pobre de mi!— el contrapunt de Cerebols... No me'n vaig sortir!...", "...la missa era acompanyada amb una petita orquestra de violins, violoncels, contrabaixos, fagots, trompes i oboès, que tocaven els mateixos escolans, el més gran dels quals no arribava a setze anys; a l'ofertori, l'orquestra va interpretar la Introducció i l'Al·legro d'una de les Simfonies en Re de Haydn, a la comunió l'Andante, i a l'últim evangeli l'altre Al·legro...", "...després d'un concurs en el qual calia provar el propi talent en una peça estudiada, en una altra a primera vista i en una tercera, molt difícil, on calia rectificar, sense deixar de tocar, tots els errors que hi havia, vaig ser nomenat primer violí de l'orquestra...", i "...després de les Completes es canten unes peces anomenades 'Goigs'; els que canten els escolans tots els vespres a Montserrat són en honor de la Verge i es componen d'una Introducció a solo o a dues veus que culmina en un calderó sobre la dominant; després, s'anima el moviment i el solista, o els solistes, entonen el tema de la Tornada, repetida immediatament per totes les veus del cor; finalment es canten unes quantes Estrofes que tenen vuit versos cadascuna, els dos últims dels quals són sempre la mateixa Tornada...".

Ferran Sors, repeteixo, és la nostra més gran figura musical d'aquella època que obre les portes al naixent romanticisme, o sigui, del pas del segle XVIII al XIX, quan, precisament, estàvem tan mancats de personalitats veritablement sobresortints, ja que quan Sors neix a Barcelona, el 13 de febrer de 1778, només vivien dos grans músics catalans i, encara, allunyats des de feia temps de la pàtria: l'olotí Antoni Soler (1729-1783) a l'Escorial, i el valencià Vicent Martín i Soler (1756-1799) a Viena, Sant Petersburg, etc.; en tot cas, l'única excepció serien els músics de la ja esmentada escola montserratina (Benet Julià, Anselm Viola, Narcís Casanoves, etc.), amb els quals tanta relació va tenir el nostre Sors. En canvi, si traslladéssim aquesta comparació a nivell europeu (més ben dit, germànic), ens trobaríem que entre els molts noms que podríem recordar hi hauria res més ni res menys que els de Haydn, Mozart i Beethoven. Tot plegat, no cal dir, encara ajuda molt més a destacar el paper excepcional de Ferran Sors com a representant inclít del nostre geni musical.

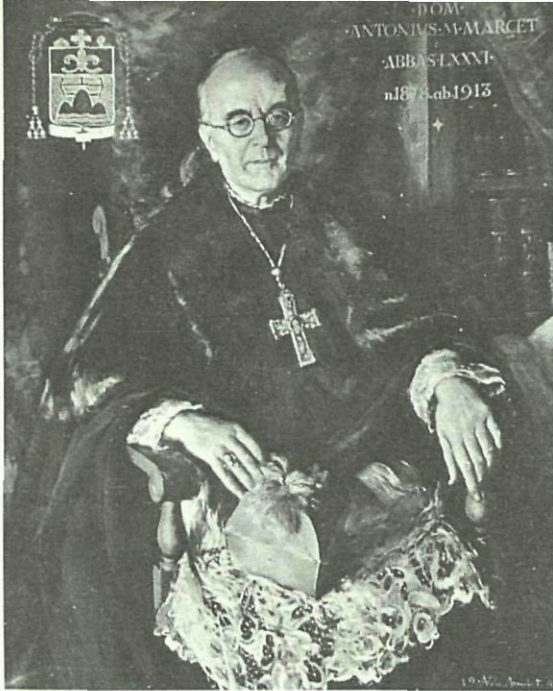
Tot i que en vida Ferran Sors va ser molt conegut i admirat com a autor de música teatral (òperes, ballets, espectacles escènics, etc., que continuament s'estrenaven i obtenien grans èxits a Londres, Berlín, Moscou, Sant Petersburg, París, etc.), i tot i que el seu amplíssim catàleg comprèn gairebé tots els gèneres musicals, no hi ha dubte que la seva immortal celebritat i la

glòria del seu nom es basen en el capítol guitarístic, ja que Sors n'és el plasmador de la moderna escola (dotant la guitarra d'una nova tècnica i incorporant a les seves possibilitats la sensibilitat intencional de la primera etapa romàntica) i qui recupera definitivament la consideració i la categoria que antany havia conegut aquest instrument. L'obra guitarística de Sors, totalment original tant per l'instrument pel qual fou concebuda com pel subtilíssim lirisme que incorporà a unes formes tallades encara amb el patró d'un cert academicisme d'herència clàssica, excel·leix pel seu to confidencial i subjectiu, sobretot en les pàgines pedagògiques —els "Estudis" i els "Preludis"—, amb una aliança fecunda entre la funcionalitat que essencialment se'ls assigna (vèncer determinades dificultats tècniques) i els procediments per a obtenir el resultat desitjat. I és precisament gràcies a aquests "Estudis" i "Preludis", que superen de molt el limitat abast que per naturalesa tenen aquests tipus d'obres, que la personalitat típicament romàntica de Ferran Sors és la figura sobresortint del paisatge musical de la Catalunya de la primera meitat del segle XIX i, al mateix temps, un dels nostres compositors de més relleu internacional.

EL CENTENARI DEL NAIXEMENT DE L'ABAT MARCET (1878-1946) Cassià M. Just

EL 5 de juliol de 1978 s'ha escaigut el centenari del naixement —a la ciutat de Terrassa— del que havia de ser abat de Montserrat Antoni M. Marcet i Poal. L'abat Marcet —mort fa trenta-dos anys, el 13 de maig de 1946— fou una figura rellevant del Montserrat contemporani i aconseguí de fer de Montserrat un lloc cada cop més obert a tots els catalans. Val la pena, doncs, que el recordem breument.

El jove Marcet ingressà molt aviat a l'Escolania (1886) i tot seguit demanà per entrar al noviciat. El 1900 professà solemnement i, un cop sacerdot, treballà de valent en totes les tasques que li foren encomanades, sobretot classes als estudiants, direcció del cant i cura dels joves monjos. Aviat fou destinat a Itàlia, com a consultor de l'abat general de la Congregació de Subiaco, a la qual pertanyia Montserrat, i aprofità les seves hores lliures per estudiar a fons la història i l'espiritualitat monàstiques, a les quals dedicà alguns excel·lents articles a la "Revista Montserratina", fundada aquells anys a Montserrat. El desembre de 1912, fou elegit abat coadjutor, amb dret a successió, de l'abat montser-

caldria esmentar l'enorme tasca realitzada per l'abat Marcet en pro del monestir i del santuari de Montserrat en l'aspecte material: augment extraordinari de la biblioteca, obres interiors i exteriors, amb l'ajuda de l'arquitecte Josep Puig i Cadafalch i del pare Celestí Gusi, etcètera.

L'abat Marcet, figura rellevant del Montserrat contemporani. (Foto Arxiu Mas)

Home d'una gran humilitat i d'una gran intel·ligència, l'abat Marcet hagué de sofrir molt al llarg de la seva llarga vida. Fou perseguit durant la dictadura de Primo de Rivera, veié l'assassinat de molts dels seus monjos durant la guerra civil, fou malvist pels vencedors d'aquesta guerra, que el consideraven suspecte de catalanisme... El 1941, demanà un coadjutor. La comunitat de Montserrat elegí el seu prior, l'abat Aureli M. Escarré, que durant molts anys havia de reprendre les línies essencials de l'abadiat anterior.

ratí Josep Deàs (nat el 1837 i successor de l'abat Miquel Muntadas el 1885).

L'abat Marcet, sense trencaments innecessaris ni gestos cridaners, duqué a terme una renovació progressiva del monestir per tal de posar-lo a to amb els nous corrents de l'Església catalana i amb les noves orientacions del monaquisme arreu d'Europa. En primer lloc, afavorí la integració de Montserrat dins la cultura catalana, no solament fent del català la llengua "oficial" de la comunitat —aleshores formada en part per monjos de procedència no catalana—, sinó creant un bon nombre de col·leccions en català, entre les quals destaquen les destinades a història de Montserrat i història monàstica catalana —obra fonamentalment del pare Anselm M. Albareda, futur bibliotecari de la Vaticana i cardenal—, la traducció de la Bíblia —impulsada pel pare Bonaventura Ubach—, la "Biblioteca Monàstica" i la sèrie "Místics de Montserrat", d'alta divulgació, etcètera.

En segon lloc, l'abat Marcet protegí les ànsies renovadores del seu futur prior Gregori M. Suñol i dels seus amics clergues —capitanejats pel doctor Lluís Carreras— i es posà al front del moviment litúrgic de Catalunya amb la convocatòria del primer Congrés Litúrgic de Montserrat (1915) i la fundació de la revista "Vida Cristiana", que constituïren una fita fonamental en la història religiosa del nostre país.

En tercer lloc, l'abat Marcet s'esforçà per posar al dia el seu monestir i ell mateix visità sovint les grans abadies europees per tal de veure de prop les seves realitzacions i les seves directrius, i hi envià molts dels seus monjos. Molts d'altres monjos feren estudis a l'estranger i en dugueren noves idees i noves il·lusions.

Finalment —i no hem acabat ni de bon tros—,

SISÈ CENTENARI DEL CISMA D'OCCIDENT

Josep Perarnau

ENTRE el 8 d'abril (elecció d'Urbà VI) i el 28 de setembre de 1378 (elecció de Climent VII) començava el Cisma d'Occident.

Pocs esdeveniments han tingut tanta importància per al nostre país com aquell. És natural de pensar, a fi de justificar l'afirmació precedent, en el resultat del Compromís de Casp, tot ell determinat per les conveniències del successor de Climent VII, Benet XIII (els nostres passats, contemporanis d'ell, l'anomenaven "papa Benet"). I si això ja justificaria que hom recordés aquell fet, no és pas la raó única de fer-ho. Potser ni la principal, encara que sí, certament, la més desagradable.

Allò que per al nostre país fou realment important en el Cisma d'Occident fou el fet que, en virtut de l'existència dels dos papes i de la lluita entre ells dos i llurs respectius partidaris per veure reconeguda la pròpia legitimitat i negada la del rival, de cop i volta, Catalunya —o, si voleu, la casa o dinastia de Barcelona, que realment representava el país i hi vivia en perfecta simbiosi— es troba alliberada d'unes cadenes fortíssimes que, no tan sols la privaven d'avançar Europa enllà, ans encara amenaçaven constantment amb trossejar-la, tot i ésser una unitat viva.

Em refereixo a la política internacional, que presidí la vida dels Estats del sud d'Europa des del moment en què l'emperador es convertí en pura figura simbòlica, llunyana i desdibuixada per les eternes boires germàniques, i fou subs-

Carles III signa el decret que autoritza els catalans a comerciar amb Amèrica. (Foto Arxiu Mas)

títuit per l'aliança entre el Papat i la Casa de França. La Casa de Barcelona, i la puixança dels seus regnes i terres havien d'ésser frenats, per tots els camins possibles, a fi que les quatre barres no fessin la competència a les flors de lis. L'any 1378, encara eren vius —i sagnants— els trontolls produïts de primer per l'amputació i després pel reempelt del Regne de Mallorca, amb el Rosselló i la Cerdanya, perquè les dues grans potències volien l'existència d'aquell regne independent, de primer per enriquir el país i, sobretot, per poder-se'n servir i jugar-hi d'acord amb el principi del "divide et impera".

Amb el Cisma, la divisió es trobava en el camp justament d'aquesta potència contrària, i el rei Pere el Cerimoniós tingué l'encert, políticament genial, de declarar-se indiferent entre els dos papes; ara eren aquests la part més feble, i justament era el papa d'Avinyó, l'aliat amb França, qui més interès tenia a obtenir el reconeixement català de la seva legitimitat. Li calgué pagar-lo. I així, la reintegració del Regne de Mallorca en els "regnes e terres" de la Casa de Barcelona deixa d'ésser un problema en el camp de les relacions internacionals, la dinastia s'assentà definitivament a Sicília i quan, el 15 d'agost de 1429 hom celebrava a Sant Mateu (Maestrat) l'acabament del Cisma a les nostres terres, ja el segon rei Trastàmara (el qual en política internacional seguí al peu de la lletra, febrosament, la trajectòria que venia almenys de les Vespres Sicilianes) tenia un peu ben posat a Nàpols i aviat, dissortadament, no se'n mouria.

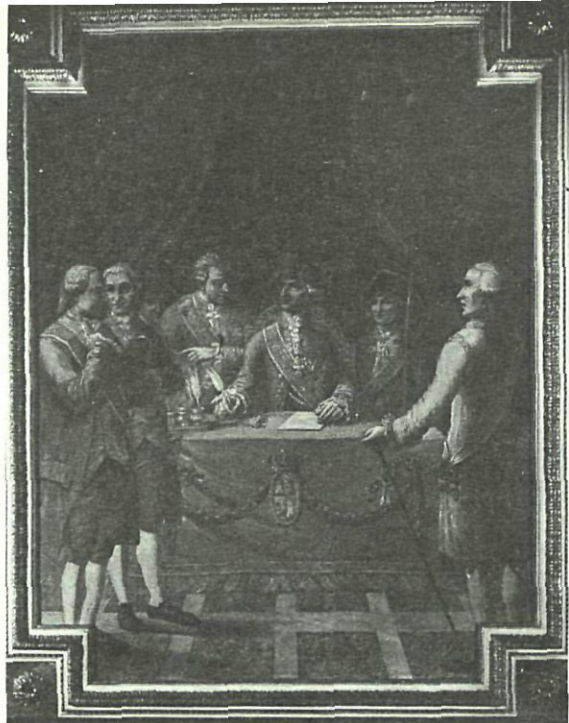
En virtut del Cisma d'Occident, tota la Mediterrània occidental, contesa durant segles entre París i Barcelona, s'havia decantat de manera decidida a favor de la darrera ciutat. El nostre país s'havia col·locat entre les primeres potències d'Europa.

EL BICENTENARI DEL COMERÇ LLIURE AMB AMÈRICA

Esteve Fàbregas i Barri

EL 12 d'octubre s'acompliren dos-cents anys de la Cèdula de Carles III que va declarar la llibertat de comerç entre Espanya i Amèrica. Aquella feliç disposició posava fi definitivament al monopoli del comerç atlàntic que havien posseït Sevilla, i després Cadis, des del descobriment, i fou causa principal del renaixement econòmic de Catalunya del segle XVIII.

Carles III, "considerando que sólo un comercio libre y protegido entre españoles, europeos y americanos puede restablecer en mis dominios la agricultura, la industria y la población a

su antiguo vigor..." obria al comerç lliure, a més de Sevilla i Cadis, onze ports peninsulars (Màlaga, Almeria, Cartagena, Alacant, els Alfacs, Barcelona, Santander, Gijón, La Corunya, Ciutat de Mallorca i Santa Cruz de Tenerife) amb vint-i-dos ports a les colònies, en peu d'igualtat, i promulgava alhora el reglament i els aranzels reials per al comerç ultramarí.

Les justes mesures del rei comprenien tota una política econòmica per a afavorir el treball i la navegació del país "com —escriu Frederic Rahola i Trèmols— no s'havia plantejat a Espanya des dels temps dels reis d'Aragó". Els seus òptims resultats no es feren esperar. El tràfic entre l'una i l'altra costa de l'oceà atlàntic va augmentar d'una manera prodigiosa. Segons l'abat Prat (1816) la xifra de negocis entre Amèrica i Espanya havia passat de 37 milions de francs el 1778 a 277 milions de francs deu anys després, però no disposem de sèries estadístiques completes.

Les mesures alliberadores afectaven quasi tot el territori de l'Estat espanyol i les Illes, però Catalunya, per la seva arrelada tradició marinera i mercant, la seva indústria i el control de dos elements importants del comerç americà —indianes i sucres—, i també pel caràcter actiu i emprenedor dels seus naturals, en resultà altament beneficiada. D'una manera immediata va agafar empena la construcció de velers d'altura a les drassanes catalanes; al cap de mig any, només —el 7 d'abril de 1779—, obrien l'escola de nàutica d'Arenys de Mar que, segons Pons Guri, va proporcionar en setanta-un anys, força més de dos mil pilots a la marina civil, i no pocs oficials graduats a l'Armada. De Josep Ricart i Giralt hem llegit que, entre el 1780 i el 1880, la costa catalana va llançar a la mar uns set-cents trenta-

quatre vaixells —fragates, bricbarques, bergantins, pollacres...— sense comptar els bastiments de menys de vuitanta tones. Llur cost fou d'uns 29.360.000 de pessetes d'aquella època, i els beneficis que van proporcionar en vint anys es calculen en més de cent cinquanta milions de pessetes. "Era bastant corrent —diu Josep M. Martínez-Hidalgo— amortitzar el vaixell en un sol viatge rodó a Amèrica."

S'establiren cases navilieres i consignatàries i s'organitzà tot un comerç d'exportació i d'importació a Catalunya i a les Amèriques. L'agricultura i les indústries, especialment les més lligades a les necessitats dels mercats ultramarins, es desplegaren d'una manera inusitada. El comerç del tasajo (carn de bou salada i seca) entre el Río de la Plata i l'illa de Cuba, i el tràfic legítim d'esclaus negres, van crear fortunes. La lluita dels nostres mariners mercants contra els corsaris i els insurrectes americans, i amb tots els perills de la mar, ompliria moltes pàgines. Els catalans, en gran nombre, s'establiren a les colònies, on es van dedicar a les activitats més diverses i on, a còpia d'anys, de treball i d'intel·ligència, van portar a terme una ingent labor econòmica i social.

Els primitius poblats de pescadors es van convertir en formoses viles, i fou tanta la concentració de capitals en algunes poblacions costaneres, en retirar-s'hi els navillers i a la tornada dels americanos, que Lloret de Mar, per exemple, pogué contribuir a l'emprestit nacional del 1896 amb cent-cinquanta pessetes per habitant, és a dir, més que cap altra població d'Espanya, exceptuant Madrid.

QUATRE SEGLES DE VIDA CAPUTXINA A BARCELONA

Pare Basili de Rubí

ENGUANY fa quatre-cents anys que els caputxins, cridats pels consellers de Barcelona, entraren per primera vegada en aquesta ciutat.

De primer Carles V i tot seguit Felip II s'oposaren que la nou nada reforma caputxina entrés a la Península. Tot i això, a la mort d'aquest últim monarca, el 1598, els caputxins tenien en els regnes autònoms de Catalunya, València i Aragó, vint-i-nou convents: divuit al Principat, cinc als comtats de Rosselló, cinc a València i un a Aragó. Fins el 1609 no els fou possible d'entrar al regne de Castella.

Els consellers de Barcelona oferiren d'entrada als caputxins la custòdia de la casa i capella de

Santa Madrona a la muntanya de Montjuïc, casa que no volgueren acceptar —donada la simplicitat de vida que volien instituir—, per concepatuar-la "massa gran i sumptuosa". Acceptaren de bon grat la casa i capella que els oferí Joan Terré, ciutadà de Barcelona, part d'amunt del poblat de Sarrià. És tradició que en aquesta casa residia Santa Eulàlia, verge i màrtir, quan el 303 baixà a Barcelona a rebre la palma del martiri.

El lloc era solitari, frondós i amè, envoltat de boscos, de pins i rouedes. Per la vida anacòrètica que aquests nous moradors hi portaren, ben aviat prengué el nom, que encara conserva, de Desert de Santa Eulàlia o de Sarrià.

Els consellers "no sofriren tenir tan distants els caputxins" i en aquest mateix any de 1578, els alçaren convent de planta sobre el torrent que es denominà de les Flors, en uns terrenys emplaçats entre el passatge actual de Caputxins Vells, del carrer de Còrsega i el mercat de la Concepció. Un promontori de creus que el precedia per la banda de Gràcia féu que el convent es denominés de Montcalvari.

Els caputxins nou vinguts s'adaptaren fàcilment a les formes de vida i manera de ser del poble català: la senzillesa del seu viure i la unció de la seva paraula captivà les multituds. La seva total donació, sobretot en temps de pesta, guerres i contrarietats, al servei dels malalts i necessitats, els feren immensament populars i admirats de totes les classes socials. Mitjançaren en mantes ocasions en contraposar-se el poble en faccions i banderies; el pare Bernardí de Manlleu tot el 1640 estigué a Madrid ambaixador de Pau Claris prop de Felip IV per a legitimar i temperar el mal efecte de les revoltes dels pagesos de Catalunya contra la política d'allotjaments provocada pel comte-duc d'Olivares, subversions que terminaren amb el Corpus de Sang i la Guerra dels Segadors; el pare Ignasi de Sant Feliu Sasserra fou enviat pel Consell de Cent a Joan Josep d'Àustria, el 1652, pel tal de rendir la ciutat "amb béns i vides salves" al rei catòlic, "mantenint íntegres les institucions seculares de Catalunya".

Els caputxins introduïren a Catalunya la predicació de les missions populars a poblacions diverses de tres o quatre setmanes de durada; es llançaren a córrer l'aventura missionera a l'Amèrica llatina, convertint en una "Catalunya nova", àdhuc des de punts de vista industrials i comercials, regions com la Guayana i Orinoco. D'allà foren cruentament expulsats en proclamar-se independents les repúbliques americanes (1817); allà retornaren en ésser suprimits els ordes religiosos a Espanya, arran de la crema de convents del 1835.

Mig segle durà la supressió o correlativa ex-claustració; finida aquesta, els grans homes de la restauració de la província caputxina catalana foren, a finals del passat segle i principis del present, el pare Calasanç de Llaveneres, després cardenal Vives i Tutó; amb els caputxins francesos, als quals estava peremptòriament incorporat, fundà, el 1881, a Igualada, un Seminari Seràfic, en uns dies en què els francesos no podien tenir al seu país noviciats ni cases de formació. En aquest Seminari rebé accentuada formació "l'àrbitre de les elegàncies" en lletres clàssiques, llatines i orientals, el pare Rupert Maria de Manresa. El pare Calasanç se l'emportà de secretari en la visita canònica que féu a les naixents províncies caputxines d'Espanya, i es quedà a Roma, secretari del cardenal, quan el pare Calasanç fou promogut a semblant dignitat (1899). L'apartà del cardenal la Cúria romana per considerar el pare Rupert massa aficionat a certes eminències del modernisme bíblic, llavors en voga.

Retornà a Barcelona, i el 1908 construí el convent de Pompeia, a la Diagonal, amb la corresponent església i biblioteca, la qual, com féu anys abans amb la de Sarrià, dotà d'importants col·leccions i obres valuosíssimes. Associà al convent de Pompeia escoles gratuïtes, diürnes i nocturnes, patronats d'obreres, dispensaris, camps d'esports i el Coliseu. Pompeia a la Travessera de Gràcia.

Entre les múltiples publicacions religioses i de lletres clàssiques del pare Rupert assenyalarem la versió de l'hebreu del Llibre dels Salms, i de l'Eclesiastès i el Pentateuc.

Una altra figura rellevant que donà forma i fisonomia, aquells dies, a la renaixent província caputxina catalana fou el pare Miquel d'Esplugues. Com a superior provincial governà aquesta província durant quatre triennis: la resta del temps fou definidor provincial i custodi a tots els capítols generals. Publicà aprofundits llibres de formació espiritual i el 1904 inicià l'edició catalana de la seva obra amb el llibre Sant Francesc de Sales, esperit i màximes. El 1907, fundà la "Revista de Estudios Franciscanos", primera que es publicà a Catalunya d'estudis eclesiàstics. A aquesta seguiren "Reseña Eclesiástica" del clero barceloní, i "La Paraula Cristiana" del canonge Carles Cardó. Ben aviat "Estudios Franciscanos" sortirà en català, ampliada aquesta publicació amb voluminosos suplementes com "Franciscàlia", "Miscel·lània Tomista", "Miscel·lània Lul·liana".

El 1925, el pare Miquel d'Esplugues fundà la primera revista catalana de filosofia, "Crítèrium", publicació trimestral. Aquells dies, d'aquesta in-

dole, només es publicava a Espanya "Revista de Occidente", d'Ortega y Gasset. Fou el primer director de la Fundació Bíblica Catalana que, sota el mecenatge de Francesc Cambó, edità una Sinopsi Evangèlica i la versió catalana, en diversos volums, de la Sagrada Bíblia.

Actuà de mitjancer entre Canalejas i la Cúria romana, el 1910, per a sondejar una possible separació "cordial i amigable" entre Espanya i la Santa Seu; idea que portava encervellada cinquanta anys abans del Vaticà II. L'explicà, el 1914, en el llibre que mogué singular rebombori: Nostre Senyora de la Mercè, i s'hi ratificà deu anys després en glossar l'encíclica de Pius XI. La Pau de Crist en el reialme de Crist.

El nervi, però, d'aquesta sorollosa obra era estudiar la psicologia ètnico-religiosa de Catalunya, assentar els fonaments d'una església catalana, i presentar "Barcelona, cap i casal de Catalunya", com ideal de la Mercè en l'ordre religiós, cultural, social, polític i industrial. El seny català i el sentit aristocràtic dels catalans trobarà el seu complement en l'obra que publicà el 1921: El primer comte de Güell: notes psicològiques i assaig sobre el sentit aristocràtic de Catalunya. Si en l'ordre espiritual posà per sant i senya de la seva vida la suavitat i la dolcesa de sant Francesc de Sales, en l'ordre filosòfic la seva actitud serà il·luminada per Jaume Balmes.

Transcendent i profitosa fou la presència dels caputxins a Catalunya en els primers segles de la seva història; però més ho fou encara en el primer terç del nostre segle, promoguda, principalment en l'ordre cultural, pels tres esmentats religiosos que promocionaren una plèiade de ben preparats alumnes que dotaren la renovada província de singular prestigi i esplendor.

CINC-CENTS ANYS DE LA MORT DE JAUME ROIG

Joan Fuster

EL 4 d'abril de 1478 moria a València Jaume Roig, un dels escriptors més importants de la literatura catalana clàssica. Pràcticament, només ens ha deixat una obra: L'espill. Però es tracta d'un paper singularíssim, llarga narració rimada — més de setze mil versos de quatre síl·labes, apariats —, escrita en un llenguatge viu i acolorit, amb una temàtica agressiva, d'episodis crus i d'ambigua intenció moralitzadora, que resulta alhora un document social i d'època ben suggestiu i una realització literària, diguem-ne "estètica", excel·lentment calculada i complexa, com poques en trobem en aquell segle i en qualsevol idioma. Avui, per la

tècnica verbal emprada, per l'abrupta sintaxi a què la versificació i la rima obligaven l'autor, i per un cert envelliment del lèxic, el llibre no acaba de ser una lectura fàcil. La seva gloriosa excepcionalitat, tanmateix, prou justifica l'esforç que hi calgui aplicar.

Algú ha dit que, si Roig hagués redactat L'espill en prosa, ara disposaríem, els catalans, d'una de les primeres "novel·les modernes" d'Europa. Potser sí. És una hipòtesi. La part estricta de relat que conté el poema, podem imaginar-la amb tota una altra efervescència de detalls i de sarcasmes. Això explica, també, que més d'un erudit hagi volgut endevinar en L'espill un precedent de la novel·la picaresca espanyola. El problema, de fet, em sembla una mica bizantí. És molt probable que Jaume Roig no pogués concebre L'espill sinó com ens ha arribat a nosaltres: una sèrie de condicionaments retòrics i ideològics ho determinaven. L'autor i l'obra responen encara a unes coordenades culturals pròpies de l'Edat Mitjana, que el protagonista del llibre encarna més o menys contradictòriament. L'espill, primer que res, és un al·legat misogin: una crispada diatriba contra les dones. No radica aquí la seva originalitat. L'espill arrossega i usa la majoria dels tòpics tradicionals d'una qüestió tan tòpica, de remots orígens eclesiàstics i de vigència classista en la societat on apareix. L'atractiu de L'espill depèn d'altres coses.

I una d'elles és la irrupció de la "realitat" —d'una concreta visió de la realitat, si es vol— en termes inèdits entre les escriptures en català. Després de Jaume Roig tot serà diferent: la "sàtira", gènere a què s'acull Roig, s'omplirà d'uns continguts específics, locals i temporals, que fins en aquell moment quedaven reservats als expedients judicials. La llàstima fou que els lletraferits de l'anomenada "escola satírica valenciana" van ser mediocres i conformistes. L'espill, basat sobre una ficció autobiogràfica, aconsegueix una convicció expressiva gairebé virulenta. Les escasses dades que coneixem de Jaume Roig ens inclinen a pensar que tot allò era una pura especulació: podem deduir-ne que ell, Roig, fou un burgès plàcid, casat amb una senyora afable i honesta, pare de filles monges, i metge estimat en el seu municipi i en la cort de la reina Maria, la muller del Magnànim. L'espill planteja curiosos interrogants a partir d'aquest punt.

¿La ira antifemenina de Jaume Roig a què obeïa? ¿És que ell era un "neura" com una catedral? No ho descarto, però no m'ho crec. ¿És limitava a jugar literàriament amb un material consagrat, per passar l'estona o per intentar un exercici didàctic segons la rutina del temps? La dona-causa-de-tots-els-mals era la noció cor-

rent: Roig l'exagerava. Estic convençut, i he intentat demostrar-ho amb un mínim de comparació de textos, que el Vita Christi de sor Isabel de Villena fou una rèplica a L'espill: una defensa —pia— de les dones. Jaume Roig visitava el monestir d'on sor Villena era abadessa: hi tenia una filla enclaustrada i ajudava a les despeses del cenobi. Entre la seva muller, la reina Maria, sor Villena, les filles religioses, Roig no devia tenir massa motius per formular l'atac de L'espill: el seu entorn femení immediat era dòcil i afectuós. Però hi havia les altres dones i hi havia el prejudici contra les altres dones —o totes—. A cinc-cents anys de distància, l'enigma és estimulant. i L'espill, un llibre històricament decisiu en la trajectòria de les lletres catalanes.

JOAN M. GUASCH I MIRÓ POETA DEL TRÀNSIT DE SEGLE Octavi Saltor

JOAN M. Guasch i Miró, nat a Barcelona (1878) i mort a la mateixa seva ciutat (1961), obrí el pòrtic del nou-cents amb el seu primer premi ordinari als Jocs Florals de Barcelona (1900), on li fou concedida la englantina amb un recull de "Pirinenques", titulat aleshores "Per les muntanyes", la temàtica més reeixida i representativa del poeta que, amb aquell títol (Pirinenques) publicà el seu primer (i més conegut i reeditat) volum de poemes. Als mateixos Jocs (1908, any del cinquantenari de la institució) obtingué amb "Ègloga" la flor natural, també de tema pirinenc, de to llegendari i elegantment eròtic. L'any següent (1909), amb "Poemet de claustre", guanyador de la viola, arrodonia el mestratge en Gai Saber. Però homologà encara altres premis en la festa literària barcelonina: les flors naturals de 1919, 1920, 1924 i 1930, amb els reculls "L'amor que torna", "Branca florida", "La flor vermella" i "Passa l'amor", respectivament (el segon, títol d'un seu brillant llibre posterior, també); un premi extraordinari (1933) amb "Vida-Amor" (any del centenari de la Renaixença, on Josep Carner guanyà la seva segona flor natural) i cinc accèssits (anys 1900, 1903, 1904 i 1908) amb els poemes "Del seu àlbum", "Soleiada", "La nit amb els pastors", "Retaule" i "Plafons", on alternà els temes muntanyencs amb decoratives descripcions setcentistes: "vas néixer al temps florit de la perruca/ quan a França hi havia un rei galant". El 1913, per defunció del mestre Antoni Nicolau (president designat del Consistori), Joan M. Guasch esdevingué president del jurat (n'havia estat membre, també, el 1910, 1922, 1927 i 1931) i va fer-hi un breu discurs en exquisida prosa poètica, gènere en el qual no menys excel·lí el poeta.

La bibliografia de Joan M. Guasch comprèn, entre altres produccions, els reculls poètics *Joventut*, *Pirinenques*, *Branca florida*, *Camí de la font* (amb pròleg de Joan B. Soler-vicens) i *La rosa dels cinc sentits d'una fragància, una modernitat, en cadència rítmica, en metafòrica i en motius literaris, molt personals, que influïren poderosament en els lletraferits de la seva època*. Presentà també, en sessions públiques, *poetes contemporanis seus* (p. ex., a l'Ateneu Barcelonès, el *Llibret de versos del tarragoní J. M. Casas de Muller*, que sovintejà amb èxit, també, els *Jocs de Barcelona*). Inspirà, a més, la confecció i edició (Edit. Estel) de les *antologies nadalenca, montserratina i eucarística* (prologada aquesta i ordenada per Marià Manent).

L'obra poètica de Joan M. Guasch té una captivadora musicalitat, interna —en cada vers— i estròfica. Això que en facilita la retenció memorística, en lectors, rapsodes i oients, ha estimulat la col·laboració dels músics catalans que han emmarcat en el pentagrama bona part de la producció lírica de Joan M. Guasch. El crític Alexandre Plana (Antologia de poetes catalans moderns, de 1914) homologa aquest poeta (al costat de Llongueres, Leonart, Pijoan, Pujols) en l'escola poètica maragalliana. En aquest 1978, centenari de la seva naixença, bé mereix i prou escau vindicar, difondre i recordar, arreu, la figura i l'obra del tan fi com ferm cantor d'"Amor i tardania"; de cançons primoroses; d'alenada popular; d'èglogues policromes, i d'elegies impecables on natura i home agermanen llur plany harmònic "Tardoral".

SETANTA-CINQUENARI DELS ESTUDIS UNIVERSITARIS CATALANS R. A. i S. i N. A. i S.

EL dia 16 d'octubre de 1903 —justament ara fa setanta-cinc anys— s'obrien per primera vegada les aules dels *Estudis Universitaris Catalans*. Nats a conseqüència principalment del primer *Congrés Universitari Català*, ben aviat les dues disciplines amb què havien començat —dret civil català i història de Catalunya— es veien acompanyades d'una sèrie ben nodrida d'altres ensenyaments: economia social política aranzelària, literatura catalana, dret públic català, i, més endavant, història de l'art català, geologia aplicada a Catalunya, tècnica i anàlisi química, agricultura, pedagogia nacional, estudis portuguesos, filologia romànica, filosofia, gramàtica comparada del llatí i el català, història musical i ètnica de la cançó popular, lò-

gica i metodologia de la ciència, geografia... En foren professors els més destacats estudiosos de Catalunya, entre ells A. Rubió i Lluch, J. Puig i Cadafalch, A. Borrell i Soler, Pompeu Fabra, Eugeni d'Ors, P. Bosch i Gimpera, Manuel de Montoliu, Jordi Rubió, F. Valls i Taberner, Francesc Martorell i Pau Vila.

La florida no podia haver estat més intensa. I això que els *Estudis Universitaris Catalans*, rebutjats de la Universitat oficial, havien d'acollir-se a llocs molts diversos —Ateneu Barcelonès, Escola Industrial, Biblioteca de Catalunya, Ateneu Polytechnicum— que podien dificultar-ne la cohesió interna i el desenrotllament.

La generació estudiantil d'aquell temps, però sabé comprendre tota la intenció dels *Estudis*, que tan bé recollia, després Ramon d'Abadal i Calderó, president de llur patronat, en unes paraules plenes de seny i de justesa: "Vol, abans que tot, establir la seva incorporació en el cos social de la societat catalana, voltant-se dels joves estudiants i fent que ells siguin qui li donin el calor i la vida, perquè la Universitat, més que el cos docent, l'han de constituir els escolars afamats d'aprendre i fer-se homes, que no en va el seu nom recorda l'antiga universitas scholarium de les agrupacions d'estudiants que es cercaven i contractaven mestres que els ensenyessin el camí de la ciència".

Tota la joventut d'aleshores es llançà a nodrir les aules dels *Estudis Universitaris Catalans*. No trobaríem, de segur, cap home d'aquella generació que no degués bona part de la seva formació als ensenyaments generosos de la que s'anomenava ella mateixa incipient *Universitat catalana*.

El 1907 comença a aparèixer una revista erudita que, sota el mateix nom d'"*Estudis Universitaris Catalans*", és l'òrgan, al principi, dels ensenyaments d'aquests, i publica també estudis diversos, alguns dels quals, fornits per les càtedres, resultaven els primers, o uns dels primers, de llurs autors (com els de Ll. Nicolau d'Oliver, Jordi Rubió, Francesc Martorell, R. d'Alòs-Moner, Ferran Soldevila, Pere Bohigas, R. Aramon i Serra, M. Coll i Alentorn, etc.).

Reduïdes, amb el temps, a quatre les múltiples ensenyances dels *Estudis* —gramàtica, literatura, història i geografia—, la guerra civil en suspengué tota activitat.

Els *Estudis* foren represos el 1942, any en què hom restablí l'ensenyament regular de lingüística catalana per R. Aramon i Serra, d'història de la literatura per Jordi Rubió (després per Jordi Carbonell, Antoni Comas i Joaquim

Molas i momentàniament suspesa), d'història de Catalunya per Ferran Soldevila (després per M. Coll i Alentorn) i, esporàdicament, de dret civil català per A. Borrell i Macià, d'economia política per S. Millet i Bel, de paleograia per Pere Bohigas i d'arqueologia per J. de C. Serra i Ràfols.

Interrompuda també la publicació de la revista amb el volum X, corresponent als anys 1917-1918, fou represa el 1926, cenyida principalment als estudis històrics i històrico-literaris, i aparegué regularment fins el 1936.

Des de fa divuit anys, els Estudis Universitaris Catalans organitzen també anualment, els mesos d'agost-setembre, sota la direcció de R. Aramon i Serra, uns cursos de cultura catalana per a estudiants estrangers, amb la col·laboració professoral dels més prestigiosos estudiosos del país.

Vocabolari molt profitos per apendre Lo Catalan Allamany y Lo Allamany Catalan.

El pintor Antoni Viladomat.

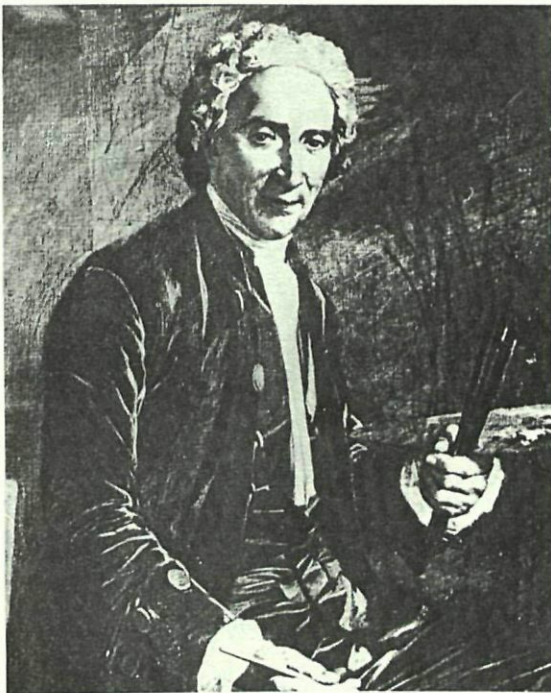
ALTRES COMMEMORACIONS

La manca d'espai ens priva de dedicar a la commemoració d'altres persones i institucions d'importància indiscutible l'atenció que aquestes mereixen.

L'exemplaritat de llur trajectòria vital mereix, no obstant, el record del nostre poble. En farem tot seguit un brevíssim esment, en absolut proporcional als mereixements dels citats.

Així, ens cal recordar que enguany s'acompleixen:

Tres-cents anys del naixement d'Antoni Viladomat (1678-1755), el pintor més important de l'escola catalana del s. XVIII, hereu de la tradició realista i severa del segle anterior. Es dedicà, gairebé exclusivament als temes religiosos d'esperit narratiu. N'excel·leixen el conjunt de vint-i-un quadres sobre la Vida de Sant Francesc (Museu d'Art de Catalunya) i els que decoren l'església de Santa Maria de Mataró. L'obra d'aquest pintor testimonia el ressorgiment de la pintura catalana després de molts lustres de decadència.

Cent anys del naixement del gran escultor Josep Clarà i Ayats (1878-1958). Nat a Olot, vila que ha donat a les nostres arts noms importants com els de Vayreda, Berga, Blay, etc. que constitueixen l'escola d'Olot. Clarà fou deixeble d'Auguste Rodin, de qui rebé una influència decisiva. També fou influït pels escultors grecs,

L'escultor Josep Clarà treballant en un bust del President Macià.

que estudià ben d'aprop i, finalment, pel rossellonès Maillol. A la seva mort, llegà el seu important museu a la ciutat de Barcelona. Com Maillol, Clarà presenta la reacció classicista d'arrel mediterrània davant el modernisme d'arrel germànica i l'impressionisme rodinià, raó per la qual hom el considera l'escultor típic del noucentisme.

Mil anys de la consagració de l'església de Sant Jaume de Queralbs. Camí de Núria i a 1.280 metres d'alçària, l'església d'aquest poblet del Ripollès fou consagrada el 30 de juliol del 978, essent comte de la Cerdanya Oliba Cabreta. La primera menció coneguda de Queralbs apareix a l'acta de consagració de la Seu d'Urgell l'any 839.

Set-cents anys del **Pariatge d'Andorra**, signat el 8 de setembre de 1278 entre el "venerable" bisbe d'Urgell Pere d'Urtx i el "noble varó" Roger Bernat III, comte de Foix, i amb el qual hom posava fi a les divergències existents entre ambdós. Fase culminant en el procés cap a l'establiment d'un estatut jurídic regulador del peculiar senyoriu andorrà, el **Pariatge** assenyalava el punt de partida de la situació d'independència nacional del Principat d'Andorra. El text diu que "els esmentats senyors han arribat a una amigable composició sobre totes les qüestions, peticions i demandes... mitjançant la intervenció del senyor Iacbert, per la gràcia de Déu Bisbe de València, i el noble mestre Bonanat de la Vansa, canonge de Besalú, ardiaca de Tarragona, Ramon d'Urg, Isern de Fanjans i Guillem Ramon de losa, que són els amigables componedors".

Cent anys del naixement de **Feliu Elies i Bracons** (1878-1948). Escriptor, pintor i caricaturista, signà amb el seu nom els seus texts erudits i els quadres a l'oli, però signà **Apa** les caricatures i **Joan Sachs** els texts de creació i les crítiques periòdiques. Fundador del **Papitu** (1908), col·laborà assíduament a gairebé totes les publicacions catalanes de la seva època (**Cu-Cut**, **En Patufet**, **La Mainada**, **L'Esquella de la Torratxa**,

La Campana de Gràcia, **D'Ací i d'Allà**, **Mirador**, **La Publicitat**, **Revista Nova** —fundada per ell—, etcètera, etc.), en les quals es consagrà com el principal caricaturista polític del país. Fundà l'entitat **Amics de l'Art Vell**, impulsà la restauració de **Poblet**, deixà una copiosa obra pictòrica i escrita i representà l'aglutinador de tota una tendència noucentista basada en el realisme, contrària a la que es basava en el classicisme.

Cinquanta i cent anys, respectivament, de dues institucions de cultura cabdals al País Valencià i les Illes: la revista **La Nostra Terra**, de Ciutat de Mallorca (que a partir del 1930 fou l'òrgan de l'Associació per la Cultura de Mallorca) i l'associació **Lo Rat Penat**, de València, capdavantera en la difusió i el conreu de la llengua autòctona.

Cent anys del naixement del **Mestre Francesc Pujol** (1878-1945), músic i compositor, que fou sots-director de l'**Orfeó Català** i el dirigí per un temps, a la mort de **Lluís Millet**, fundà l'Associació d'**Amics de la Música**. Dirigí l'**Obra del Cançoner Popular de Catalunya**, i deixà diverses composicions de delicada inspiració.

Cent anys dels **Putxinel·lis Anglès**, família de titellaires tradicionals catalans.

Cent anys de la mort i del naixement, respectivament, dels comediògrafs **Francesc de Sales Vidal i Torrent** (1819-1878), l'obra més coneguda del qual és **La Malvasia de Sitges**, i **Gastó Alonso i Manaut** (**Gastó A. Màntua**), autor, entre altres obres, de **Un milionari del Putxet**.

Cinquanta anys de les **Edicions Proa** i de la seva col·lecció més coneguda, la **A tot vent**, de novel·la.

Cinquanta anys dels **Premis Crexells**, antecedent immediat de la **Festa Literària de la Nit de Santa Llúcia**.

Set-cents anys de la consagració de la **Seu Vella de Lleida**. Consagrada a **Santa Maria**, fou iniciada pel mestre solsonès **Pere Sacoma** —per ordre del bisbe **Gombau de Camporells**—, l'any 1203, junt a la vella mesquita musulmana de **Santa Maria l'Antiga**. L'enllestí **Berenguer de Prenafeta** i la consagrà el bisbe **Guillem de Montcada** l'any 1278.

Cent anys de la mort del naturalista i arqueòleg **Francesc Martorell i Peña** (1822-1878), i del **Museu de Ciències Naturals**, creat a partir de les importantíssimes col·leccions i la biblioteca que **Martorell** llegà a la ciutat. Instituí, a més, un premi que s'atorga cada cinc anys a la millor obra sobre arqueologia espanyola.

Guifré el Pelós representat a la genealogia dels comtes-reis catalans, pergami o "rotlle", presumiblement per a un projecte de beina d'espasa, que és conservat al monestir de Poblet. (Foto E. Esteve)

LA NAIXENÇA DE CATALUNYA

LA NAIXENÇA DE CATALUNYA

Miquel Coll i Alentorn

La naixença d'un poble no es produeix en un moment. Té una gestació de segles i s'esdevé en moments diferents segons els seus aspectes.

LA FORMACIÓ DE LA PERSONALITAT

EL més reulat, i probablement el més llarg, és el de la formació de la personalitat, a la qual concorren elements genètics i elements geogràfics. Aquests darrers semblen, almenys per a nosaltres, els més importants i decisius.

Els elements genètics

La nostra fórmula ètnica no és molt diferent de la de la resta de l'Europa occidental des del punt de vista qualitatiu, encara que ho sigui més en l'aspecte quantitatiu. O sigui que els elements constitutius d'aquella fórmula són aproximadament els mateixos que els de les que corresponen als pobles veïns, però en unes proporcions diferents.

En relació amb els elements genètics hi ha un aspecte poc estudiat i pràcticament inconegut que, amb totes les reserves, em permetré d'insinuar. Em refereixo a la possible influència de la composició química del sòl sobre la manera d'ésser del cos humà, sobre enzims, hormones i altres elements fisiològics. Recordem la importància que actualment els biòlegs donen als anomenats òligo-elements, i subratllen que la Península Ibèrica està geològicament dividida en dues grans zones: la granítica a l'oest i gran part del centre, i la calcària a l'est. Qui sap el que ens reserva en aquest domini un co-neixement més aprofundit de la qüestió!

Els elements geogràfics

Quant als elements geogràfics, cal tenir en compte les dues zones hidrogràfiques de la Pen-

Guifré el Pelós reuni els comtats d'Urgell, Cerdanya, Girona, Besalú, Osona, Manresa i Barcelona i inicià la dinastia nacional catalana que regnaria sobre Catalunya, per línia masculina ininterrompuda, fins a entrar el segle XV. (Foto Cuyàs)

ínsula i les seves immediacions. La nostra va de la Serra Nevada als Alps Marítims, amb una important penetració per les valls de l'Ebre i del Roine, i té el cor en el nostre Principat. Des d'aquest les expansions oscil·len vers els extrems i vers la zona marítima adjacent, segons el flux i el reflux de la història.

És un país amb una gran façana mediterrània, sobre una mar molt concorreguda des del remot descobriment de la navegació, vehicle de cultures, fàcilment navegable; té poc gruix territorial i presenta importants subdivisions originades per les serralades muntanyenques, moltes d'elles orientades transversalment, per alguns rius importants, com el Roine i l'Ebre amb extensos deltes, per zones semidesèrtiques com els Monegros i per zones lacustres com la de Salses-Leucata.

Tres reis francs d'indubtable influència en la formació de la nació catalana: Carlemany, Lluís el Piadós, i Carles el Calb. (Fotos Arxiu Mas)

Guifré el Pelós sostenint l'escut de Catalunya. Manuscrit de la Biblioteca de Catalunya que conté la Genealogia dels Reis d'Aragó i Comtes de Barcelona de Jaume Domènec.

El temperament

Aquest tipus de territori crea un temperament extrovertit, de gran receptivitat, de marcat individualisme amb la reacció correctora de l'associacionisme, amb insuficient consciència de la pròpia personalitat, amb dificultat per a l'abstracció, amb vocació per a les arts plàstiques, i amb una certa tendència al centrifugisme compensada per un instint de conciliació de la varietat dins una més ampla unitat, amb respecte per a ambdues, o sigui una vocació federalista que és la nostra directriu política més permanent al llarg de la nostra història, que ja es manifesta en la federació de les tribus pre-romanes, i després en el procés d'integració dels comtats catalans, en les fórmules de convivència amb Provença i amb Aragó, en la creació de la Confederació catalano-aragonesa, convertida aviat en Commonwealth catalana de la Mediterrània, en la concepció catalana de la unitat hispànica i en les lluites per mantenir-la contra el criteri uniformista castellà, en les inspiracions federalistes o autonomistes dels moviments polítics predominants a Catalunya du-

rant els períodes de règim democràtic, en l'adhesió als actuals corrents europeistes i d'organització mundial amb il·lustres precedents en Lluïl, Arnau de Vilanova i Eiximenis.

LA LLENGUA

Les nostres llengües pre-romanes

EN l'aspecte lingüístic hem de partir de les dues llengües pre-romanes del nostre país: el basc i el que podem anomenar ibèric. El primer, parlat al llarg del Pirineu i el Pre-pirineu des de la Cerdanya vers l'oest; i el segon, corresponent a un territori de forma aproximadament triangular amb vèrtexs a Montpeller, Saragossa i Almeria. El primer, sense escriptura en els temps antics; i el segon, amb dues escriptures emparentades: una des de Montpeller al cap de la Nau, la pròpiament ibèrica, i una altra des del cap de la Nau a Almeria, l'anomenada turdetana, l'ús de la qual continuava amb una altra llengua per gran part del sud peninsular. A la zona intermèdia també hi va haver un assaig d'escriure la llengua ibèrica en alfabet jònic arcaic. A Mallorca i a Menorca era parlada una llengua poc coneguda, probablement la mateixa de Sardenya i Còrsega. I encara cal afegir la presència de dues llengües de colonització: el púnic o cartaginès a l'illa d'Eivissa, i el grec a la costa empordanesa al voltant de Roses i Empúries.

La romanització

La romanització s'exerceix damunt aquestes llengües indígenes, però no és una cosa instantània, ni tan sols ràpida. Vers la fi del segle IV, segons testimoni del nostre bisbe sant Pacià, encara l'ibèric era conservat a les zones rurals del bisbat de Barcelona. I, segons els darrers estudis de Coromines, un illot de basc de l'Alt Pallars, ja sense comunicació amb la resta del domini èuscar, no va desaparèixer fins els voltants de l'any 1000.

monn deni rousen auer. equit. est mi doi beidon qeli obli
 daren ep aqli dei beianu dag ser pduu enifern. restre
 ne. xxx. diei capena. Ex ayo dix. noi. Co uertimnu adme
 i. e. u. i. u. r. f. r. p. r. d. c. r. u. c. Tornaduel
 am detot uostre cor enu sum. ren oracioni. ren plora
 ren pliar. ren rēcar. urei cori. rēcar mada lo cor
 - pazo q om sepola lei malei cogitaciōi. eli peccat dli.
 Ex peccadi aia om faat emb aia neqli q falimz
 ara enla senta qreima de. noi noi de uem rognar adu
 ab almoinei. rab. usqali. rab oraciōi. rabonei obrei
 q fazam. Ex pazo. s. elame mēs emca. a. n. i. qelnoi
 do ater relai obrei. p qla tū amor pxa auer al exir
 daqt regle. Q d ipe. p. d. q. c. p. *Dijca i a...*
I dlo. t. *Ducna* est ihs idierro i ipu ut rētaretur
 diabolo. Et ē ienunat. xl. dieb. r. xl. n. p. eiur. s.
 audir. ren rēdre deuē loier euāgelii. p q ayo uol dir
 emoitray. q. n. s. grāi penat egrāi treball. egrāi
 doloi sōrem pnoi. pazo qn el noi uol saluar erer.
 Spoder de diable. Qar on aaxi troba q el denuna. xl. die
 .xl. nuy. q ac nobog ne mēga. ren axt i ag tā. s.
 el no de iuna geni pzo q el agei peccad ten. p q el dagei
 ten penitēcia. m dagei de iunar. mā p exēple. otet. denoi
 exzo q noi de iunat. ploi nri peccad. Ex ayo qreide

Pàgina vuitena de les Homilies d'Organyà, possiblement de finals del segle XII. Un dels textos literaris en català més antics. Conté un conjunt de sis sermons, fragment d'una obra més extensa, escrits en un estil planer i senzill. Biblioteca de Catalunya. (Foto P. Barceló)

L'acció del llatí vulgar sobre aquestes llengües i la influència d'aquestes sobre el llatí vulgar donen lloc a l'aparició del català, com s'esdevé anàlogament amb les altres llengües romàniques o neollatines. I qui sap si la diferència entre el català oriental i l'occidental no té el seu remot origen en la diferència entre el substrat basc i el substrat ibèric.

Cal no oblidar que el mateix element unificador, o sigui el llatí vulgar, conté en el seu si també elements diferenciadors, perquè aquell llatí evoluciona amb el temps i no era igual el portat pels soldats dels Escipions al nostre país a la fi del segle III abans de Jesucrist, que el portat a Cantàbria per les legions d'August més de dos segles més tard. I eren també elements de dife-

renciació en el mateix llatí vulgar, la procedència dels romanitzadors, que no tots eren de Roma ni del Laci, i la intensitat i durada de llur acció.

Les influències lingüístiques posteriors

La incidència del substrat i de l'estrat queda completada després pel superestrat, o sigui les influències lingüístiques posteriors a la romanització, que en el nostre cas estan representades pel llatí germanitzat dels visigots, per l'àrab i el bereber dels sarraïns, amb llurs variats dialectes, pel germànic llatinitzat dels francs, per les variants adquirides a Occitània pels hispans emigrats i retornats durant els segles VIII i IX, per les llengües d'influència literària, cultural i polí-

Facsimil del
començament de la
Cançó de Santa Fe
(manuscrit de la
Universitat de Leiden),
poema de 593
octosíl·labs, redactat
en llengua fronterera
catalana occitana,
probablement al
monestir de Sant
Miquel de Cuixà vers
1058.

IGIR AUDI SOT'4, EISS VNPIN.
del uell temps un libre latin. tot le scol
rei tro^{la} a fin. hanc nófo son'4 qd nól de
clm. parled del pural rei licm. edel
lunnadgal maximan. cel meiróls sant'4
emal train. cōfal uenar els cer us matm aclusals menar
et a fin mort'4 los laissa uan en sopin uanon els camp
cuma fradin nol'4 sebelliron lur uunin. cnofo prob
del temps cōstantin. **C**ancion. audi qes bellantresca
que fa de rano espanesca. nófo de paraulla gre'4 esca
ne de lengua serra ninesca. dol'4 es uaus es plus que bres
ca. e plus qe nula piment'4 qom mesca q'ben ladi'4 a
lei francesca cui'4 me qe sos gran'4 pros len cresca. —
e qe nefe segle len paresca. **T**ota basconnet aragons.
el encōtrada dels gascons. sabon qual'4 es aqist can
cion'4. esset ben uera sta rano'4. eu laudi legr'4 a
clor on'4. et agramadis amolt bons si qo nomon'
tral passio'4 en que om ligestas leic'4 on'4. e si uos

tica posterior: provençal, francès (especialment al Rosselló), italià i sard (a l'Alguer), castellà, anglès (especialment a Menorca), sense comptar les distintes línies d'influència del llatí erudit (eclesiàstica, escolar, renaixentista) i del grec (en l'argot mariner medieval, en el Renaixement, i en la nomenclatura científica moderna). I sense oblidar la influència contemporània de l'anglès en el llenguatge esportiu i en determinades disciplines científiques de darrera hora.

Apareix la llengua catalana

El català es desenvolupa d'acord amb l'evolució típica de les llengües romàniques a la Catalunya Vella, llevat de l'Alt Pallars, i en certa manera també al Pla d'Urgell i al Segrià sota el domini musulmà. En canvi, a l'Alt Pallars, al Baix Ebre, a les Illes, a l'Alguer i al País Valencià, actua com a estrat sobre altres llengües, romàniques o no. A una part de l'Alt Pallars, al Baix Ebre, potser a una part del País Valencià i a l'Alguer, unes llengües romàniques fan en certa manera de substrat de segon grau (el romanç pallarès, potser el mossàrab valencià i el sard), encara que en el cas de l'Alguer es tracta més aviat d'una substitució de població. A la resta de l'Alt Pallars el substrat és el basc i és naturalment de primer grau. A la resta del País Valencià, i potser a tot ell, el substrat és l'àrab que ha substituït el mossàrab. I a les Illes ho és també l'àrab, que al seu torn va sobreposar-se a un dialecte romànic poc conegut i ja totalment desaparegut al moment de la conquesta catalana.

Els canvis més importants en el llatí vulgar semblen haver-se produït durant els segles VII i VIII, període d'isolament, de ruptura de la unitat cultural d'Europa i d'endarreriment. El català es transparenta ja en mots isolats en documents dels segles IX i X.

A partir de la segona o tercera dècades del segle XI, especialment en els juraments de fidelitat feudal, ja surten frases senceres que indiquen ja una consciència lingüística de diferenciació i revelen una matisació dialectal al nord vers l'occità i a l'extrem oest vers l'aragonès,

Els primers comtes

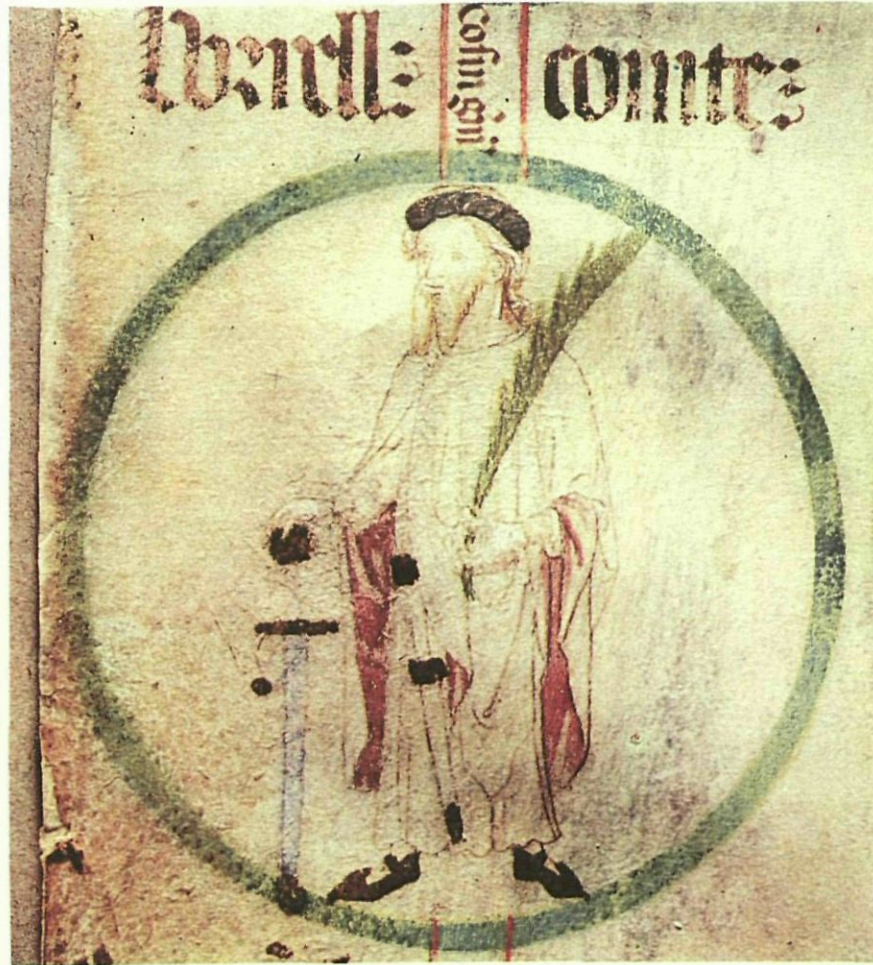
Seguint el ritme de la Reconquesta les nostres terres són organitzades en comtats que ja eren una divisió administrativa del Baix Imperi, conservada per la monarquia visigòtica i adoptada pel règim carolingi. L'ur delimitació havia tingut en compte probablement les prèvies realitats tribals. Són regits per comtes designats pel poder reial, però quasi sempre pertanyen, o a les famílies indígenes de Berà (conflentana o rossellonesa), o de Bel·lò (conflentana), o a la semiindígena (probablement gascona) d'Asnar Galí i Galí Asnar, o a la franca de sant Guillem. Això afavoreix la tendència a l'hereditat i aquesta al seu torn afavoreix la marxa vers la independència. El capitular de Quiersy del juny del 877 no és evidentment, com s'havia cregut, la Carta Magna de l'hereditat, però és evident que l'afavoreix decisivament.

Els comtats occidentals. L'ur independència

Els comtats catalans occidentals depenien dels comtes de Tolosa i no directament de la monarquia franca. Això els permet de fer-se independents més aviat aprofitant una crisi política tolosana: l'assassinat de Bernat de Tolosa per Bernat Plantapelosa el 872, després d'haver ja gaudit d'una semiindependència amb Galí Asnar des de 833-834 al 848. El primer comte independent de Pallars-Ribagorça és Ramon I, probablement fill del comte de Bigorra Llop Donat, i, per tant també, un semiindígena. El trobem testimoni del 884 al 920.

Els comtats orientals

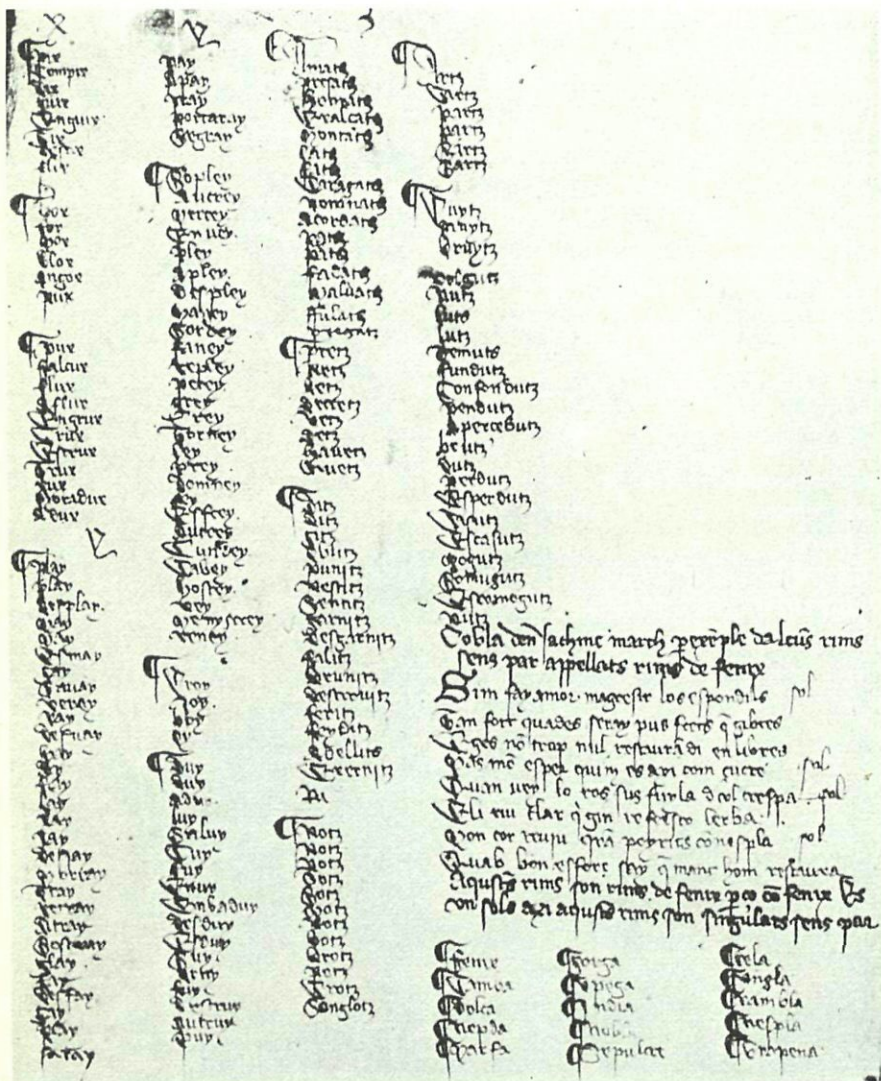
El cas dels comtats orientals i centrals és més complicat. Trobem un Borrell, probablement indígena, regint els comtats de Cerdanya, Urgell i Osona almenys des del 798 i potser fins al 820. Un conflentà, Bel·lò, és comte de Carcassona abans del 812. Berà, d'origen conflentà o rossellonès, és el primer comte de la Barcelona reconquerida el 801 i és també indígena

almenys per la mare. Aquests indígenes, que no se senten francs, es veuran obligats sovint a un doble joc, recolzant-se en els francs per combatre els sarraïns, i en aquests per evitar l'excessiva prepotència dels francs. Això i la desmesurada ambició dels fills de sant Guillem, els francs Gaulcem i Bernat de Septimània, donen lloc a la destitució de Berà, i potser a la de Borrell, el 820.

Com a reacció hi ha la revolta del fill de Berà, Guillemon, que potser havia continuat governant Rasès i Conflent, del got Aissó i potser de l'ex-comte Borrell el 826-827. La revolta, que

El comte Borrell, primer comte de Barcelona independent. Miniatura del rotlle de Poblet. (Foto E. Esteve)

El Libre de concordances apellat dictionari (de rims), de Jacme March, primer repertori conegut de lexicografia catalana. Redactat l'any 1371, enregistra uns sis mil

mots disposats segons la consonància, amb la finalitat de fer més lleu la tasca del poeta.

Biblioteca de Catalunya.

compta aviat amb l'ajut sarraí, i que arriba a posar en situació difícil Barcelona i Girona, acaba fracassant, però deixa destruït i semidespoblat el centre de Catalunya: Osona, Ripollès, Moianès, Pla de Bages, Cardonès i part del Berguedà i del Solsonès.

Tendència a la unificació

Seniofré, fill de Bel·ló, serà designat comte d'Urgell-Cerdanya vers el 834 i n'esdevindrà efectivament comte vers el 838. És germà de Gisclafé i d'Oliba I de Carcassona i potser de Sunyer I d'Empúries-Rosselló, que ja governa aquests territoris el 834. A Empúries el 813 ja hi havia hagut un comte de nom Ermenguer, probablement indígena. En 842-843 Argila, un altre fill de Berà, i el gendre d'aquest, Alaric, s'apoderen temporalment d'Empúries-Rosselló, però el 844 Sunyer I recupera els seus estats, mentre Seniofré esdevé també comte de Barcelona i Girona, potser amb un cert predomini sobre Sunyer I, i rep el títol de marquès, llavors excepcional dins l'imperi franc.

Hi ha, doncs, una tendència a la unificació, i els descendents de Seniofré, després d'una breu interrupció, regiran els destins del nostre país per línia masculina fins al començament del segle XV.

El 848 hi ha una revolta de Guillem, fill de Bernat de Septimània, que sembla donar lloc a la mort de Seniofré i de Sunyer I. A Barcelona és posat com a comte el franc Aleran de Troyes, que morirà en la presa ocasional de la nostra ciutat pels sarraïns el 852. Li seguiran altres comtes francs, molts dels quals tindran actituds subversives en les lluites interiors de l'imperi.

Però a Urgell-Cerdanya-Conflent continuen els comtes indígenes, començant per Salomó (848-870). Els fills de Seniofré i de Sunyer I són encara massa joves per a succeir a llurs pares. Però el 870, a la dieta d'Attigny, Guifré, fill de Seniofré, és fet comte d'aquells territoris, amb el Conflent governat especialment pel seu germà Miró. Guifré és testimoni com a comte el

873, i Sunyer II, probable fill de Sunyer I, és ja comte d'Empúries des del 862.

Una història d'onze segles

La destitució del franc Bernat de Gòtia al concili de Troyes, l'11 de setembre de 878, fa que Guifré esdevingui també comte de Barcelona i Girona (enguany fa, doncs, onze segles) i Miró, que serà anomenat **el Vell**, ajuntí el Rosselló al Conflent. Són els darrers nomenaments de comtes per a Catalunya que feien els reis francs. Aquests, després de fracassar amb la designació de comtes francs, amb la de catalans de la família de Berà, i amb la de gascons de la d'Asnar Galí, troben la fórmula millor amb els comtes catalans del llinatge de Bel-ló, d'origen conflentà, que són i seran legitimistes carolíngis, sense deixar de tendir vers la independència de fet.

Des d'ara la por als sarraïns en llurs reviscolaments i l'allunyament del poder franc cada cop que s'interromp la legitimitat carolíngia (i això s'esdevé per primer cop el 888 amb el rei Odó), regularan la marxa vers la independència.

La dinastia nacional

Guifré I, l'anomenat **Pelós**, repobla l'interior de Catalunya entre el 872 i la fi del seu govern el 897, i esdevé comte d'Osona i Manresa per aquesta repoblació sense haver-ne rebut la investidura del rei franc. No serà l'autor de la independència de Catalunya, com vol una llegenda de la fi del segle XI o començament del XII, però en serà el constructor material i el fundador de la seva dinastia nacional.

Ja hem dit que era fill del comte i marquès Seniofré, probablement el seu primogènit. La seva mare era Ermessèn, de llinatge desconegut, però probablement catalana. Guifré devia haver nascut poc abans del 840. I els seus germans foren Miró el Vell comte de Conflent i Rosselló, Raolf comte regent de Besalú, Senio-

fré abat d'Arles i Ricolf bisbe d'Elna; i les seves germanes, Guixilona i Sesenanda.

Des del 877 apareix casat amb Guinedell, també de llinatge desconegut, però també probablement catalana, potser néta de Borrell comte de Cerdanya, Urgell i Osona des del 798. El matrimoni devia haver-se celebrat vers el 870. Des del 885 Guinedell és anomenada comtessa i no solament muller del comte. Sembla que aquesta concepció de l'accés de les dones al títol comtal és precisament d'aquest temps, perquè també és del 885 el primer esment de la mare de Guifré, Ermessèn, com a comtessa, en el mateix document que Guixilona, germana d'aquell i filla d'aquesta, és semblantment anomenada comtessa. Assenyalem, de passada, que Ermessèn, que viu encara el 885, sembla ja traspassada el 888.

Els fills de Guifré

Coneixem del matrimoni Guifré-Guinedell els fills següents: Guifré, anomenat també Borrell, futur comte de Barcelona-Osona-Girona; Miró el Jove, futur comte de Cerdanya-Besalú; Seniofré, futur comte d'Urgell; Raolf, que serà monjo de Ripoll i després bisbe d'Urgell, i Sunyer, que succeirà al seu germà Guifré; i les filles Emmona, que esdevindrà abadessa de Sant Joan de Ripoll o de les Abadesses, Ermessèn, Riquell i la monja Quixilona.

Abadal conjectura que Guifré II hauria nascut vers el 874, Miró el Jove vers el 878, Seniofré vers el 880, Raolf vers el 883 i Sunyer vers el 890. Emmona sembla ésser la més gran de les noies i de més edat que Sunyer.

Guifré el Pelós, dins la seva tasca ingent de repoblació, fundarà el monestir de Ripoll el 879 i en farà consagrar solemnement l'església de Santa Maria el 888. La restauració de la diòcesi d'Osona encomanada a l'axiprest Gotmar, esdevingut primer bisbe de la seu reestablerta, és la pedra fonamental de l'obra de repoblació del centre de Catalunya.

Mort de Guifré el Pelós

Acomplerta en gran part aquesta tasca, Guifré va morir l'11 d'agost de 897 a conseqüència d'una llançada rebuda en la lluita contra els sarraïns de Lleida que, manats per Llop ibn Muhammad el Casí, havien atacat el territori de Barcelona. Aquesta fou llavors abandonada, almenys per la seva població civil, que hi retornà el 898.

El seu successor a Barcelona és el seu fill Guifré II, que reula en el camí de la independència a causa del perill sarraí, i a causa del restabliment dels carolingis a França en morir el rei Odó el 898.

El darrer acte de vassallatge

D'altra banda, Carles el Simple al començament del seu regnat mostra gran interès per aquesta part meridional del seu reialme. En dos anys expedeix dotze documents per a aquesta, sobre un total de vint-i-set per al conjunt dels seus estats. El 898 empra oficialment la fórmula, fins llavors inconeguda, de *"tot el nostre regne de Gòtia o Septimània"*, i el 915 es fa dir *"rei dels francs i dels gots"*.

El 908 Carles imposa com a bisbe a Girona el seu palatí Guigó, i Guifré II ho accepta. D'altra banda, el 899 aquest havia visitat probablement el rei franc a Tours-sur-Marne, n'havia rebut la investidura dels comtats d'Osona i Manresa i s'hi havia encomanat.

És el darrer acte de vassallatge d'un comte català a un rei franc, si exceptuem l'espòdic del probable encomanament de Guifré de Besalú a Lluís d'Ultramar el 952. En el seu testament (911) disposa del dret de moneda a favor de l'Església de Vic, però sota expressa reserva de l'aprovació reial.

Tot i aquesta evident submissió al rei franc, els textos coetanis donen a Guifré II títols que semblen voler superar la simple dignitat comtal: *"eximi príncep"*, *"príncep màxim"*, *"il·lustríssim i venerable baró"* i *"il·lustre príncep"*.

Vers la independència

Durant el govern del seu successor, el seu germà petit Sunyer, Carles el Simple és deposat el 922 i és substituït pel no carolingi Raolf. Carles mor el 929 i Raolf continua regnant fins a la seva mort el 936. Les nostres cronologies dels reis francs diuen en relació amb aquest temps: *"foren sense rei"*, *"no tingueren rei"*, *"la terra fou sense rei"*, o *"foren set anys sense rei legítim, en els quals regnà Raolf"*. I la major part dels nostres documents d'aquest període són datats l'any *"tal, després de la mort de Carles"*, i molts afegeixen: *"regnant Crist i esperant rei"*.

En aquest anys, el 934, Sunyer dona el terç del dret de moneda del comtat de Girona a la Seu d'aquesta ciutat i, tot i ésser un dret sobirà, en disposa sense cap reserva a favor de l'autoritat reial, a diferència del que, en un cas anàleg, havia fet el seu germà Guifré II vint-i-tres anys abans. A partir del govern de Sunyer els preceptes reials per a Catalunya són quasi sempre recaptats per eclesiàstics, encara que siguin a favor de particulars. Generalment són de simple confirmació perquè, d'altra banda, els béns fiscals es van esgotant. La darrera reserva d'aquests són les terres ermes de les marines.

El restabliment de la legitimitat carolíngia amb Lluís d'Ultramar, el 936, torna a lligar-nos amb el reialme franc, però més fluixament que abans. Només els monestirs i alguna església catedral semblen tenir-hi algun interès. El 952 encara el rei franc ha de confirmar l'adjudicació al comte Seniofré de Cerdanya dels béns del vescomte Unifré culpable de bausia o traïció.

Amistat amb els califes de Còrdova i major relació amb el papat

A partir dels darrers temps de Sunyer (vers 939-940) s'inicia una política d'amistat amb els califes de Còrdova, sens dubte per equilibrar el poder dels reis francs i fer menys necessària llur protecció.

Sunyaer, que deixa el govern el 946 o el 947,

DE COESSIONE LIBTATI & SUECUDINI
ET PULIOZ AD NRO REGE PETRO?

POS AD EXCELLENTI
AM REGALEM PTIN
CAT SUIS SVDITIS LIB
TATES COECCO ET PUL
LIA P ANTECESSORES SUOS CIS IOL
TA & SUECUDINES USUS ET OBFER
UACONES APPBARE INMOLABILI
OBFUARE. IDcirco FLEXIS GENIB⁹
EA HUILITATE QUa POSSIT SUP
LICIT PLATI RELIGIOSI BARONES

*Còdex dels Usatges o
Costums de Catalunya
entre senyors i
vassalls, de Pere
Albert, conservat a
l'Arxiu Municipal de la
Paeria de Lleida. (Foto
Arxiu Mas)*

va ésser també objecte de denominacions ponderatives, perquè és anomenat "preclar senyor", "baró il·lustre", "príncep eximí", "cèlebre comte" i "príncep sant".

Des del 950 són recaptades bulles papals que són, cada cop més, preferides als preceptes dels reis francs. Roma, juntament amb

Còrdova, equilibrarà la influència franca. Però el 952 encara el rei franc ha de confirmar les concessions papals. El 957, després de la mort de Lluís d'Ultramar, el bisbe Guadamir de Vic qualifica el papa i el rei dels francs de "prínceps de les nostres regions", en un pla d'igual ineficàcia. I vers la fi del mateix any, el comte Seniofré s'incauta de béns de traïdors sense re-

Còdex dels Usatges de Catalunya, segle XIV, manuscrit de l'Arxiu Reial de Barcelona o de la Corona d'Aragó. (Foto Arxiu Mas)

reos. In
firmatibus
uonecti
firmamien
telli itelligi
tur unaa
auri. nalen
ce que uili
duos auro
ut. a. obri
batalla. a. i
more ul i
uultic. ams
libi uisum
cia aumlym
acapi. de
facnou. q
ma. i. que
caue. l. h. te
u. ak. r. f. o. r. i.
nos. bl. d. r.
pa. d. f. o. r. t. e.
te. m. a. m. a.
a. c. o. m. o. d. u. r.
m. l. o. t. t. e. f. i. u.
a. p. p. o. n. a. l. y.
u. e. i. o. u. m. r.
c. a. b. a. l. l. a. r. i. u.
f. o. r. t. e. g. i. a. r.
d. u. o. s. c. o. m. i.
t. o. r. e. s. r. f. i. r.
e. s. r. d. e. h. r.
r. o. m. b. r. u. s.
o. s. u. a. l. i. u. d. o.
r. e. s. r. f. i. n. e.
o. u. l. l. e. c. c. t. a. t.
o. m. a. m. a. e.
q. u. e. u. a. l. e. n. t.
u. n. c. o. r. a. t. e.
e. t. p. r. o. p. l. i. s.
i. p. u. n. a. q. u. e.
q. u. e. p. l. i. g. a.
e. m. e. n. d. a. t. i.
u. n. a. e. u. i.
r. n. o. p. l. y. b. i.
d. e. b. a. r. e. i. q.
u. p. l. u. r. e. d. p. l.
a. g. e. f. i. n. e.
f. a. c. t. e. f. i. n. i.
l. i. t. e. q. u. e. s. e.
q. u. e. f. e. r. e. c. o. m. p. i. t. o. a. u. t. n. o. n. p. r. o.
m. a. d. e. f. e. r. e. d. a. r. u. n. a. e. d. u. s. f. o. r. m. a. s.

tinne ce nelecta. p. f. i. a.
nietu r p. b. a. t. a. l. l. a. m. u. l. p. a.
q. u. a. m. f. i. g. u. o. a. m. f. u. e. c. u. l. i.
d. a. m. n. a. d. i. c. e. n. d. o. u. t. o. e. g. o.
u. l. l. e. q. u. i. m. a. l. e. f. e. i. q. u. e.
t. e. o. f. e. i. a. c. e. r. f. e. i. a. d. m. i.
d. i. r. e. c. t. i. f. e. i. a. i. n. i. o. n. e. l. e. t. e.
q. u. e. g. o. u. b. i. l. l. a. e. m. e. d. a. n. e. n. o.
t. e. t. e. o. p. e. r. a. m. r. h. f. e. i. q. u. a.
t. u. o. r. e. u. l. g. e. h. a. r. i. n. t. e. f. t. e. r.
a. d. b. e. l. l. i. u. m. u. l. a. d. u. n. i. e. r. f. u.
p. r. a. d. i. c. t. u. s. u. n. d. i. c. a. s. f. a. q. u. i.
g. i. t. e. u. l. l. e. h. i. a. f. o. m. a. d. u. r.
r. a. i. a. l. a. q. u. e. n. o. p. o. s. s. i. t. f. i. c.
t. a. r. i. s. i. n. t. f. i. n. l. e. g. e. s. r. m. o. r. e.
u. n. d. i. c. a. t. a. r. e. m. e. n. d. a. t. i. o. n. e.
u. n. d. i. c. a. t. i. o. n. e. s. q. u. e.
d. i. m. o. n. i. s. t. r. a. t. e.
r. a. m. i. n. i. s. t. e. r.
g. i. n. u. e. r. y. c. o. m. i.
d. a. r. b. i. n. o. n. e. n. s. i. s. a. m. a. r. t. i.
p. n. i. c. e. a. t. q. u. e. u. s. p. a. n. e. f. u. b. u. i.
g. a. r. o. r. f. i. n. e. h. o. n. o. r. e. r. u. n. d. i. t.
r. a. c. g. n. o. n. t. q. i. o. i. b. u. s. c. i. u. s. r.
n. e. g. o. c. i. a. s. r. n. e. g. o. c. i. a. s. i. p. i. g. p. a.
t. r. e. l. e. g. e. s. g. o. t. i. c. e. n. o. p. o. s. s. e. t.
o. b. s. u. a. r. a. e. t. u. n. d. m. u. l. t. i. s.
q. u. i. m. o. i. a. s. r. p. l. a. c. i. t. a. q. u. i. p. e. l. e.
g. e. s. f. p. a. h. e. n. o. n. u. d. i. c. a. b. i. t.
l. a. u. a. r. c. o. n. s. i. l. i. o. f. i. o. r. p. l. o.
r. u. m. t. o. n. i. m. a. m. a. a. i. p. r. u.
t. e. t. u. l. l. i. n. a. r. a. c. u. p. i. e. n. t. i. s. i. m. a. g.
i. n. g. e. f. i. a. a. d. a. l. i. m. o. r. e. c. o. s. t.

ferir-se a cap permís reial, en contra del que havia succeït cinc anys abans en cas semblant.

Accentuació de l'actitud d'independència

Vers el 967 el comte Borrell es casa amb Ledgarda de Roergue, i amb això els nostres comtes inicien una diplomàcia de penetració en el món occità. Sembla ésser el primer matrimoni comtal fora dels límits dels comtats catalans.

El 972 Borrell apareix dos cops anomenat "duc de la Gòtica", títol i domini superiors als habituals. Més tard serà anomenat, pel cronista franc Richer, "duc de la Hispània Citerior".

El 977, a la dotació de Serrateix, hom data a l'any 23 del rei franc Lotari, però "imperant damunt nostre el senyor Jesucrist". La fundació d'aquest monestir prescindeix totalment de la sanció i protecció reials. El comte Oliba Cabreta hi fa donacions en virtut de preceptes de la llei relatius als reis.

El mateix any, a la dotació de Sant Pere de Besalú, el fundador, el comte-bisbe Miró, lliura el monestir a Roma i li concedeix, juntament amb el comte Oliba, privilegis que abans només podien atorgar els reis.

El mateix any encara, té lloc una nova consagració de Ripoll que constitueix una gran festa d'independència i unitat. Hi acuden, o hi intervenen, els bisbes Miró de Girona, Fruia de Vic, Guissad d'Urgell, Sunyer d'Elna, i Vives de Barcelona, juntament amb els "preexcel·lentíssims" comtes Oliba de Cerdanya, Borrell de Barcelona i Urgell i Jofré d'Empúries i Rosselló, i els tres comtes apareixen com a molt poderosos i preocupats per a reforçar llur prestigi i jerarquia.

Bisbes i comtes donen conjuntament un decret amb la confirmació de béns i privilegis, tal com abans ho feia el rei i calcant fórmules de preceptes reials anteriors, però sense fer-hi cap esment i referint-se, en canvi, als "paternals decrets", sens dubte els dels comtes Guifré I i Sunyer, i emprant frases com "això estatuim per pròpia majestat... l'excelsitud de la nostra majestat va estatuir també això...".

Usatges de Barcelona
(s. XV), còdex
conservat a l'Arxiu
Reial de Barcelona o
de la Corona d'Aragó.
(Foto Arxiu Mas)

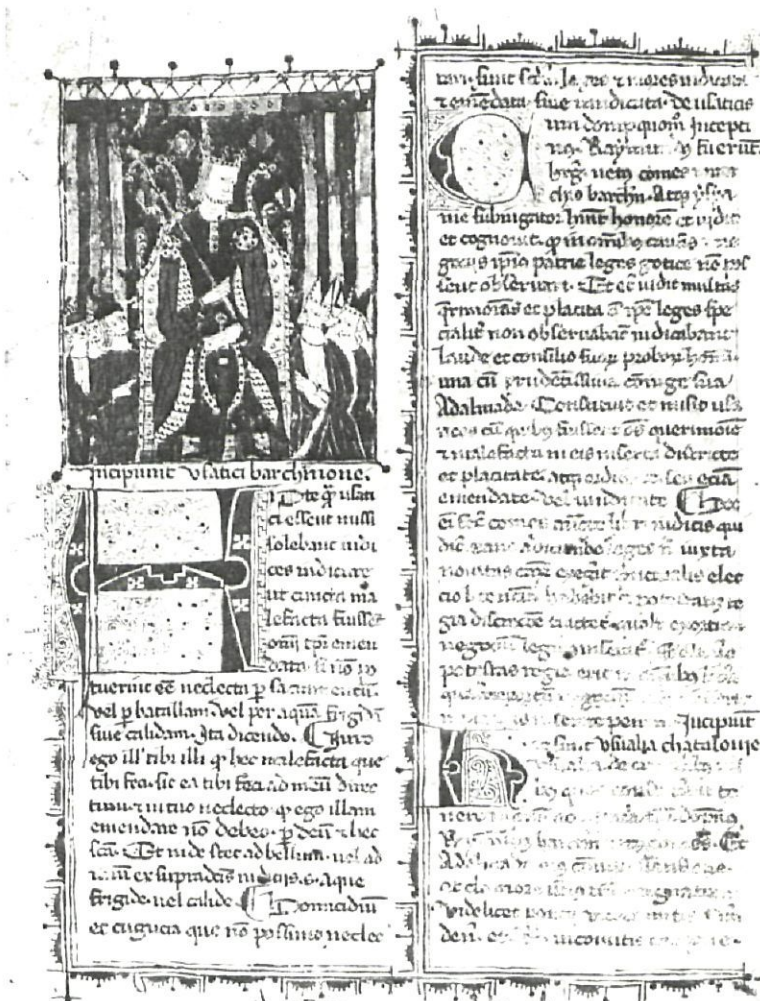
Borrell destaca damunt els altres dos comtes perquè és qualificat de "comte venerand" i darrera la signatura es diu "comte inclit i marquès". Ens trobem ja, doncs, en una independència efectiva que ens confirma Ibn Haiyan en escriure: "Els omeies, al començament de llur imperi, van tenir per norma de respectar aquests prínceps (els de Barcelona) per por que, si els atacaven, no fossin obligats a combatre de primer amb el rei de Roma (entenent com a tal el de França) i després amb el de Constantinoble; però Almansor, després d'haver-se assegurat que els barcelonins s'havien separat completament del regne dels francs...".

El llarg període de pau i bon govern que ocupa quasi totalment el segle X va contribuir sens dubte a configurar les nostres institucions en un clima de llibertat i respecte a la persona humana. El 974 el poble menut de Barcelona participa a l'obra de govern en ésser regulada la repoblació de Montmell.

Una dura prova superada

La catàstrofe del 985 havia de posar a prova tot això, i la prova seria superada. Al començament el pànic sembla induir Borrell a refer el lligam amb França. En iniciar-se l'any 986 l'abat de Sant Cugat, Ot, va a Compiègne i obté un precepte de confirmació dels béns del monestir, que serà el darrer que un rei franc expedeix per a Catalunya. Lotari mor el 2 de març i li succeeix el seu fill Lluís.

L'abat d'Orllac, vell amic del nostre comte Borrell, escriu a Gerbert preguntant-li si, amb el canvi de rei, l'exèrcit franc socorrerà els barcelonins. Gerbert contesta que no ho sap, però més aviat creu que no. Borrell, en la carta de repoblació de Cardona del 4 d'abril de 986, diu, en la fórmula de datació: "obediens sota les ordres del magne imperi del nostre rei Lluís, fill del rei Lotari, l'any primer del seu regnat", però no sap estar-se d'adoptar en el text una actitud sobirana: "manem, ordenem i estatuim", "si qualsevol potestat, l'imperi del rei, o del prin-

cep, o qualsevol home... intentés trencar o infringir aquest acte o pacte nostre... sigui ma-leit".

Però Lluís moria el maig de l'any següent, 987, i Gerbert llavors fa entronitzar el seu amic el duc Hug en perjudici dels carolingis. Hug, en ésser proclamat, encara es diu rei dels gots i dels hispans. Borrell, "duc de la Hispània Citerior", li demana ajut. Gerbert, secretari del nou rei i antic conegut seu, li contesta a la primavera del 988 demanant confirmació de la fidelitat promesa i no oferint gaires garanties.

Li deia així: *"En nom del rei Hug al marquès Borrell: Perquè la misericòrdia de Déu ens conferí amb tota quietud el regne dels francs, determinàrem, amb consell i auxili de tots els nostres fidels, de subvenir promptament a la vostra inquietud. Si doncs voleu conservar la fidelitat tantes vegades oferta per legats a nós o als nostres antecessors — a fi que, arribant al vostre país, no ens trobem burlats amb la vana esperança de la vostra ajuda —, tan bon punt sabreu que el nostre exèrcit acampa per l'Aquitània, veniu a nosaltres amb poca gent per confirmar la fidelitat promesa i guiar l'exèrcit pel camí convenient. Si preferiu de fer-ho així i d'obeir-nos més aviat a nosaltres que als ismaelites, envieu-nos legats abans de la Pasqua que ens assegurin la vostra fidelitat i us puguin donar notícies precises de la nostra anada"*.

El lligam trencat

Però Almansor en aquells moments actua lluny de Catalunya i, d'altra banda, Hug ha de lluitar aviat contra el carolingi Carles de Lorena, i la guerra entre ambdós durarà fins al 991. Els comtes catalans troben llavors en el seu legitimisme carolingi una raó suficient per a no reconèixer Hug. El lligam feudal resta trencat en no ajudar el senyor el vassall en el moment que el necessita. Les nostres cronologies dels reis francs diuen, en referir-se a aquest moment: *"Hugo Magnus inordinate"*, o bé: *"Après regnà Huguet, qui d'abans havia estat duc, mas emblà aquell lloc del regne, e regnà, en França, deu anys"*, i reblaven el clau en parlat del seu fill: *"Après la mort d'aquell, regnà Robert, fill d'ell, e enclòs en carçre Carles e sos fills, qui eren de*

l'inyatge de rei; e sèc en lo regne trenta-sis anys". D'altra banda, sembla que molts documents rossellonesos no volen datar els documents pels anys d'Hug, sinó pels de Carles de Lorena.

I així s'acabava la dominació franca al nostre país.

El 10 de març de 988 Borrell tornava a sentir-se segur i es donava un nou títol, imprecís però ampul·lós: *"Jo, Borrell, per la gràcia de Déu duc ibèric i marquès"*. I en el seu testament del 992, en datar, diu que ho fa *"l'any setè regnant Hug, duc o rei"*, amb una expressió de dubte que sembla comportar menyspreu o desinterès.

LA INDEPENDÈNCIA ECLESIASTICA

PARAL·LELAMENT a la marxa vers la independència política, es van produint diversos intents d'independització eclesiàstica, amb la finalitat de tornar a constituir una província metropolitana amb els bisbats catalans, els quals des dels inicis de la Reconquesta depenien de l'arquebisbe de Narbona.

El primer d'aquests intents, dut a terme anticànicament, el protagonitza el clergue cerdà Esclua, que va usurpar el bisbat d'Urgell i va actuar com a arquebisbe des del 885 al 892 (i, per tant, en part, en temps del rei franc no carolingi Odó) tenint com a sufragaris els bisbes de Barcelona i Vic, un bisbe intrús de Girona i un bisbe nomenat irregularment per a Pallars-Ribagorça. Durant algun temps sembla haver comptat amb el suport, o almenys amb un cert consentiment de Guifré el Pelós, de Sunyer II d'Empúries-Roselló i de Ramon I de Pallars-Ribagorça.

El segon intent és fet per Cesari, abat de Santa Cecília de Montserrat, que el 956 es va fer consagrar arquebisbe de Tarragona en un concili celebrat a Sant Jaume de Galícia. Es tracta d'una iniciativa individual que els bisbes catalans no van acceptar, tot i que Cesari va continuar

El Saló de Cent, a la Casa de la Ciutat de Barcelona, lloc on s'aplegava el Consell de Cent, l'òrgan de govern creat per Jaume I. (Foto Ramon Manent)

anomenant-se arquebisbe fins a la seva mort, esdevinguda el 981.

El 970-971 el bisbe Ató de Vic i el comte Borrell de Barcelona obtenen una designació absolutament canònica del primer com a arquebisbe, però l'assassinat d'Ató fa fracassar la iniciativa.

També va ésser totalment regular la designació d'un altre bisbe de Vic, Berenguer Seniofré, com a arquebisbe (1091-1099), però tampoc ara l'intent de restauració no es veurà coronat per l'èxit. Aquest no vindrà fins que un bisbe de Barcelona, Oleguer, serà fet arquebisbe de Tarragona (1118).

LA INDEPENDÈNCIA MONETÀRIA

TAMBE monetàriament hi haurà un procés d'independització. Després d'uns segles de moneda atípica de tradició franca, apareixen des del 979 els mancusos d'imitació sar-

raïna, que sovint són anomenats "cuïts" o "d'or cuït", o sigui fosos, i no batuts o encunyats, i que en aquest cas són sens dubte produïts al país.

Després del terrible drenatge de moneda i metalls preciosos ocasionat per la incursió i el saqueig d'Almansor el 985, amb els pagaments de rescats de captius que en seran la conseqüència, vindrà la inversió de la situació amb la penetració catalana fins a Còrdova del 1010, amb l'obtenció d'un important botí, i la imposició regular i voluminosa de pàries o tributs que permetran l'establiment seguit i generalitzat d'una economia de base monetària.

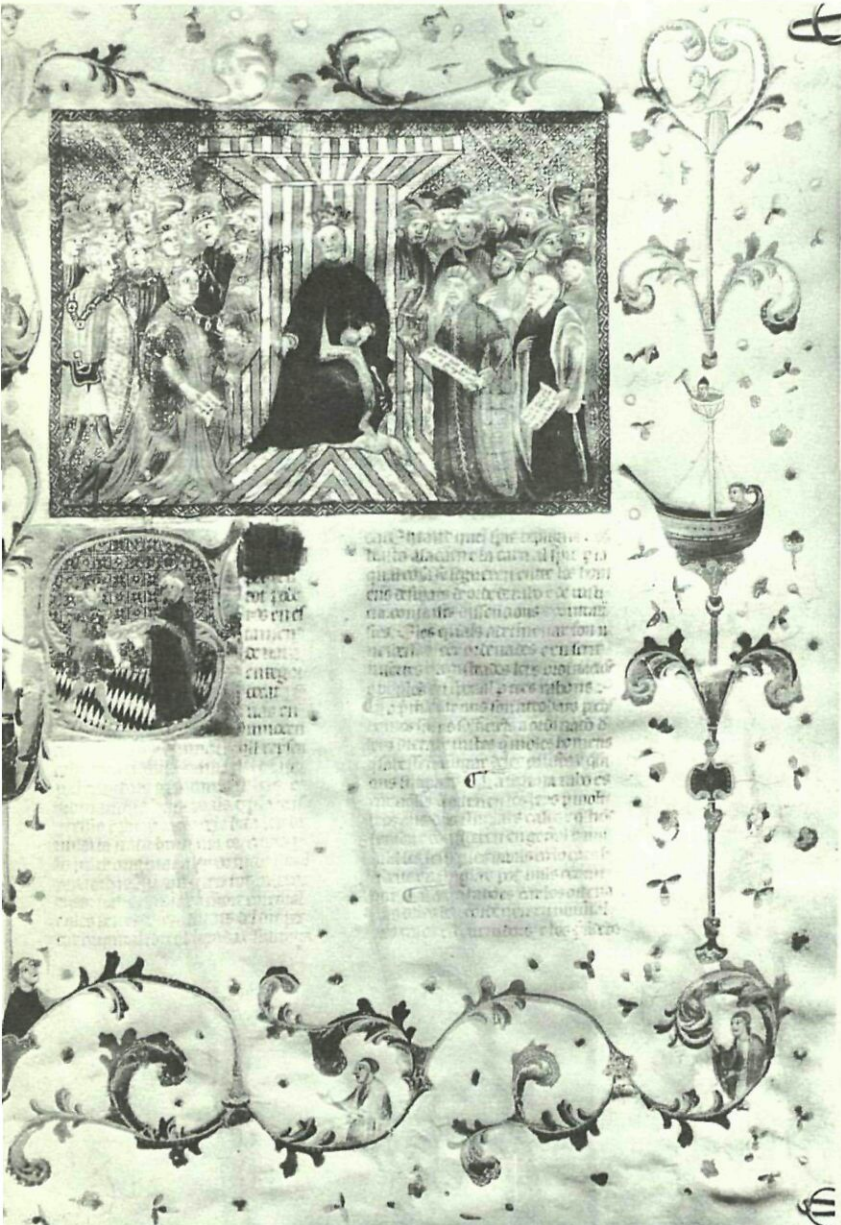
Símbol d'aquesta nova situació és l'aparició de moneda amb el nom dels nostres comtes des de Ramon Borrell (992-1017).

LA INDEPENDÈNCIA JURÍDICA

SEMBLANTMENT, en el pla jurídic, després de la llarga vigència de les lleis gòtiques, complementades amb els capitulars francs, en un moment del govern de Ramon

Còdex del Llibre del
 Consolat de Mar,
 miniaturat per
 Domènec Crespi
 (s. XV) i conservat a
 l'Ajuntament de
 València. Fou el primer
 codi que regulava el

comerç marítim, les
 assegurances de les
 mercaderies i les
 relacions entre les
 diverses parts
 interessades en aquest
 comerç. (Foto Arxiu
 Mas)

Berenguer I, que sembla ésser el 1064 o el 1068, és promulgat el nucli inicial dels **Usatges de Barcelona** que recull costums preexistents i al qual hom anirà afegint nous usatges i constitucions al llarg dels segles.

Els primers esments

AQUESTA important comunitat, amb una personalitat acusada, una llengua i una independència, necessita un nom, i el tindrà. No sabem des de quan, però aquest nom i els que s'hi relacionen no apareixen més que al començament del segle XII.

Un poema pisà, referent a la primera conquesta de Mallorca, el **Liber Maiolichinus**, escrit el 1115 o poc després, ens parla de **Catalania**, **catalanicus** i **catalanenses**, formes llatines curiosament diferents de les que després seran habituals: **Catalonia**, **catalanus**, **catalani**. Aquesta diferència és potser indicatiu que ens trobem als començaments de la difusió d'aquests mots i encara hom no sap ben bé com llatinitzar-los.

En un document carcassonès, sense data, però del temps de Ramon Berenguer III (1093-1131), apareixen uns Ramon Catalan, Arnal Catalan, Geral de Cataluing i Guillem de Cadalona. El seu editor Miquel i Rossell va atribuir-li la data del 1067, evidentment errònia.

Udina i Martorell va evidenciar aquest error, però la data proposada per ell (1069) és també equivocada. Efectivament, el document és adreçat al nostre comte a qui diuen "*qui fuisti filius Mahaltis*" ("*que vas ésser fill de Mahalt*"). Aquest **qui fuisti**, en comptes de **qui es**, indica que en aquell moment la comtessa Mahalt ja era morta, i sabem que el seu traspàs va esdevenir-se poc abans de l'agost del 1108. Les circumstàncies del contingut del document permeten d'atribuir-lo al 1107 (en què potser Mahalt ja era morta), però també al 1112, i fins i tot al 1120 i al 1124.

Això vol dir que aquest interessant document no ens permet d'anticipar l'aparició del nostre corònim i del nostre ètnic o gentilici més que d'uns pocs anys en el més bo dels casos i sense plena seguretat.

Tampoc no és vàlid el testimoni adduït per

Joan Coromines d'un "Assalitus, vicarius Cataloniae" que situa a l'any 1114. En realitat el document d'aquesta data està comprès dins un altre document del 8 d'agost de 1233, i l'"Assalitus" de Coromines pertany a aquest document més modern i no a l'antic. És l'aragonès Assallit de Gúdal, personatge ben conegut, documentat almenys des del 1214 al 1249.

Els esments de **Catalunya** i **catalans** en la cançó de gesta de **Girard de Rosselló** (versions de Brussel·les i d'Oxford, respectivament) no ens són tampoc de gaire profit, perquè cal atribuir la primera (que només coneixem a través d'una prosificació tardana) als volts del 1115, i la segona a la fi de la primera meitat del segle XII.

De moment, doncs, no tenim proves segures de l'existència dels dos mots que estudiem en temps anteriors al segle XII, però això no vol dir que no existissin ja, encara que el seu ús no fos molt corrent. La ràpida generalització del corònim i l'ètnic a partir de la segona dècada d'aquell segle obliga a creure en un període que podríem anomenar d'incubació que hauria pogut ésser molt dilatat.

Potser podríem posar en relació amb aquesta possibilitat un indicatiu assenyalat no fa gaire (1973) per Anscari M. Mundó en un text del 1011 del jurista Bonhom, on, en referir-se al rei Teodoric, el relaciona amb **Kathalaunia**, o el fa **katalaunius**, deformat el nom **Kathalaunum** o **Catalaunum**, de Châlons-sur-Marne, de manera que fa suposar una influència del mot Catalunya (Catalaunia) que ja hauria existit aleshores.

De tota manera, és ben segur que la difusió d'aquestes denominacions trigaria encara a produir-se. Per un dels afegitons a l'enciclica mortuòria del comte Guifré de Cerdanya veiem que el 1050, la gent del nord de França anomenaven barcelonins els cerdans, tot i que el comtat de Cerdanya era encara totalment independent del de Barcelona.

La seva motivació

És de suposar que, en produir-se el 1111 i el 1117 les incorporacions als dominis de Ramon Berenguer III dels comtats de Besalú i annexos i de Cerdanya i annexos, i el 1112 el de Provença i altres dominis amb ell relacionat, calgué trobat un nom que per un cantó, designés col·lectivament els estats peninsulars del comte, i per l'altre, els distingís dels extrapeninsulars, i llavors hom va posar en circulació uns mots que ja existien però no eren d'ús generalitzat.

El seu abast inicial

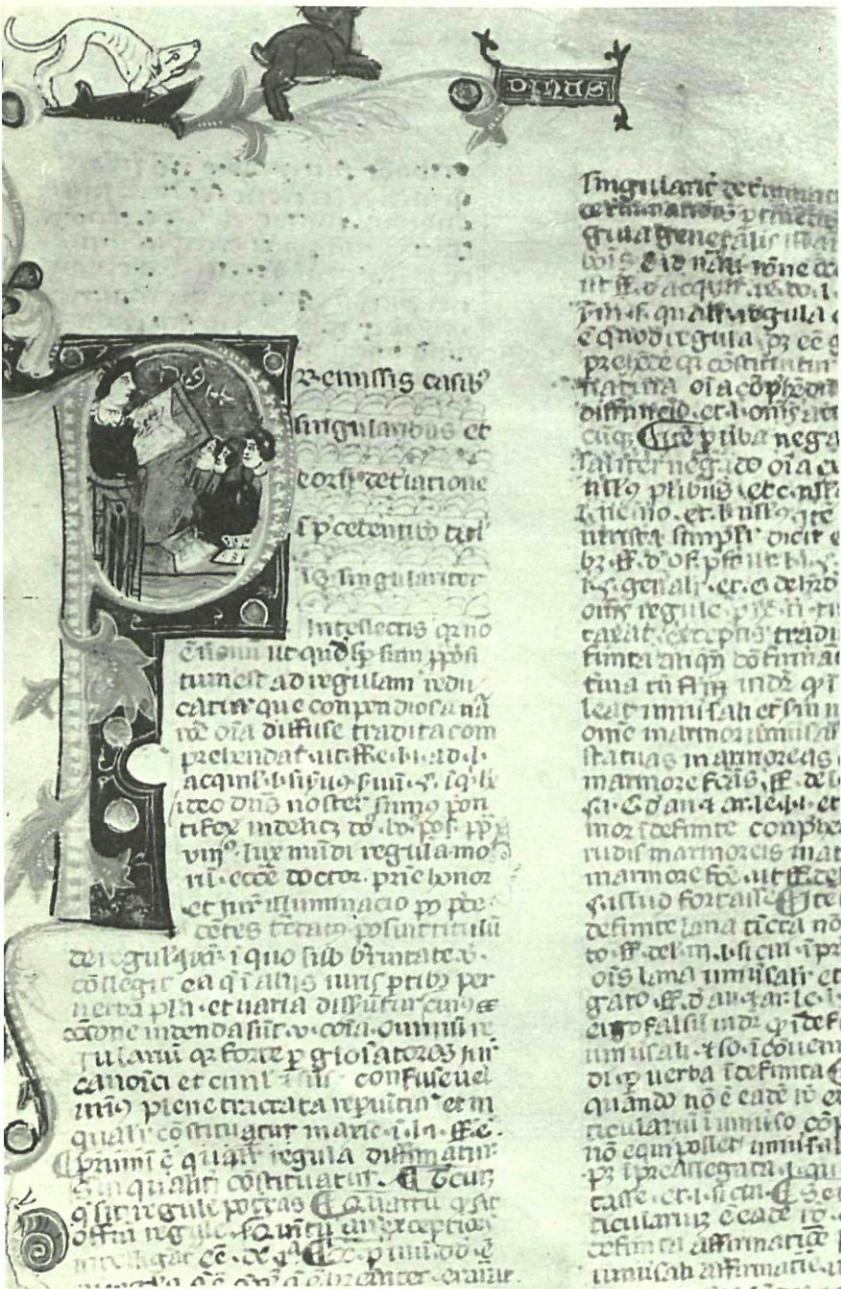
És possible també que inicialment es referís a un territori reduït i a un petit nombre d'habitants, com ha passat més d'un cop. Vegeu el cas de Portugal que va començar essent el nom de l'actual ciutat d'Oporto. Coromines, que creu en una accepció restringida inicial, addueix en aquest sentit els coneguts versos de Bertran de Born:

*Aragonès fan gran dol,
Catalan e cil d'Urgelh,
Car no han qui los capdelh...*

Això indicaria que en la data del sirventès del famós trobador (1185-1190) els urgellesos encara no serien anomenats catalans. Ens sembla un indicatiu d'escassa força provatòria. Un poeta en recerca d'un consonant es pot permetre molt bé la llicència de prendre el tot per una de les parts.

És ben probable que **Catalunya** i **català** tinguessin en l'origen una accepció reduïda, però això creiem que ha de correspondre a temps força anteriors a la penúltima dècada del segle XII. Tinguem present que el testament d'Alfons I (1196) ens parla de "*tota Catalunya*" amb un sentit evidentment generalitzador. I que semblantment el poema pisà de vers 1115 ja parla de "*Catalania tota*".

Usatges de Catalunya
(s. XIV). Arxiu Reial de
Barcelona o de la
Corona d'Aragó. (Foto
Arxiu Mas)

D'on ve el nom de Catalunya

Naturalment, el problema del moment d'aparició dels mots que ens ocupen va lligat amb el de llur origen. D'on vénen? Què signifiquen? Com s'han format? Durant alguns segles (XII, XIII i XIV) no sabem que els nostres avantpassats s'haguessin preocupat per aquestes qüestions. Però sembla com si l'extinció de la dinastia del Casal de Barcelona, els problemes de l'interregne, i les primeres dificultats amb la nova dinastia, estranya al país, haguessin induït la nostra gent a formular-se aquelles preguntes, perquè vers la fi de la segona dècada del segle XV comencem a trobar-nos amb intents de contestar-les.

El primer apareix en una crònica del 1418, batejada modernament amb el títol de **Memòries historials de Catalunya**, però que es denomina a si mateixa **Canòniques** (per **Cròniques**) en quina manera se poblà Espanya ni de quines gents, on trobem afirmat que els catalans "hagueren nom godolans per raó dels gots", fent de "godolà" un derivat de "got", com "hortolà" o "portolà", d'"hort" o de "port".

D'aquest mateix any sembla ésser la primera manifestació de la llegenda d'Otger Cataló, de moment anomenat només senyor del castell Cataló. Es tracta, sens dubte, d'una traducció del **Castrum Catalaunum**, o Châlons-sur-Marne, que els nostres cronistes d'aquest temps creien situat prop de Tolosa. Resulta colpidor d'observar que aquesta relació entre "català" i el **Castrum Catalaunum** o els Camps Catalànics, ha estat represa modernament per Giuliano Bonfante (1944), després d'haver estat recollida per Andreu Bosch (1627).

En una segona versió, datable, al més tard, el 1431, ja apareix Otger Cataló com "*un gran capità venint de França*", "*e per lo seu nom intitularen la terra de son nom ço és Catalunya*". En aquesta forma, amb successius additaments i variants, la llegenda d'aquest origen de les nostres denominacions nacionals ha arribat fins quasi als nostres dies.

Noves hipòtesis

Mentrestant, l'italià Llorenç Valla en 1445-1446 llançava una altra hipòtesi: el nom dels catalans vindria de la barreja del dels gots i el dels alans. Poc després la hipòtesi era recollida per un altre italià, Flavio Biondo (1452). No cal dir que els alans no s'acosten a les nostres terres més que en un intent frustrat d'invasió el 408, barrejats amb els vàndals i els sueus i en exigua minoria. La suposició no té, doncs, la més petita versemblança històrica, deixant de banda la seva inviolabilitat fonètica.

Vers la fi del segle XVI el barceloní Francesc Calça (1588) corregiria aquesta hipòtesi. Els catalans no vindrien dels gots i els alans, sinó dels cats i els alans. No cal dir que els cats, poble germànic o cèltic de la conca mitjana del Rin, no han tingut mai res a veure amb nosaltres.

Però poc abans (1562) el gran historiador aragonès Jerónimo Zurita, recollint el criteri de Florian do Campo, feia una altre suggeriment en relacionar el nom dels catalans amb el dels castellani, tribu pre-romana esmentada per Ptolomeu i que sembla haver ocupat la Garrotxa. Deixant de banda les dificultats fonètiques de la derivació, cal tenir present que el nom dels castellani desapareix després del seu únic esment en la primera meitat del segle II, sense deixar cap rastre.

És també Francesc Calça qui es fa ressò d'una altra hipòtesi en relacionar el nom dels catalans amb Castulo, localitat que apareix a la *Vida de Sertori* de Plutarc i que no té res a veure amb nosaltres perquè era a la Serra de Segura.

En aquest mateix temps és posada també en circulació la idea que la nostra denominació pot venir del gran nombre de castells que hi havia en el nostre país, la qual cosa ens hauria mescurat el nom de castellans, del qual hauria derivat el de catalans, contra les lleis fonètiques. Tant Calça com Bosch ja tenen en compte aquesta opinió, que en certa manera serà represa modernament per Balari i Jovany.

En fi, Calça i Bosch recullen encara una altra hipòtesi que feia derivar el nom dels catalans del de la vila de Castelló, que suposem que deu ésser el d'Empúries.

Les teories modernes

Passarem ara als intents d'explicació moderns. Cal encapçalar-los amb el de Balari i Jovany, que exposa en els seus *Orígenes històrics de Catalunya* (1899). Segons ell, l'abundor a casa nostra de senyors de castells, o castellans, anomenats, per evolució d'aquest mot, **çastlans** o **catlans**, hauria donat lloc a la forma catalans i a la seva accepció actual. Cal dir que aquesta explicació, tot i els punts flacs que ofereix, va ésser objecte d'una acceptació força general a les primeres dècades del segle actual.

Simultàniament, però, ressorgien, en formes més o menys alterades, les antigues hipòtesis, i n'apareixia alguna de nova. Entre aquestes destaca la de suposar que català ve d'una metàtesi de **laketà** o **lacetà**, nom d'un important poble pre-romà que ocupava el centre de l'actual Catalunya (comarques de Cervera, Igualada, Manresa i Vallès). Joaquim Cases i Carbó per un costat, i l'alemany Schopf (1919) per l'altre, la van suggerir i diversos autors posteriors van acceptar-la.

Però el 1943 el toponimista suís Aebischer suggerí una diferent i sorprenent explicació. Segons ell, de **Montecatano**, nom llatí de Montcada, hauria sortit el gentilici **monscatananus**, que, per pèrdua del primer dels mots que integren aquesta paraula composta, hauria quedat en **catananus**, i, per dissimilació entre les dues **nn**, hauria passat a **catalanus**. Aquesta hauria estat inicialment la denominació dels habitants de les contrades dels voltants de Barcelona, per acabar estenent-se fins a constituir la denominació general que històricament coneixem. Tot i l'originalitat i l'enginyositat d'aquesta hipòtesi, no ha estat objecte d'acceptació pels especialistes, sobretot perquè es basa en la suposició que la forma llatina de Montcada era pronunciada

Miniatura d'un còdex del 1448, que conté els comentaris els Usatges de Barcelona escrits per Jaume Marquilles. Representa l'autor oferint la seva obra als consellers de Barcelona. Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona. (Foto Arxiu Mas)

La hipòtesi del "càlat/Talunya"

En aquesta situació, el semitista Joan Vernè ens ha fet aportació d'una notícia que sembla molt important (1970). En un text del jurista i historiador sarraí d'Almeria Al-Udrí (mort vers el 1085), donat a conèixer el 1965, apareix un passatge que situa exactament a mig camí entre Lleida i Osca (i, per tant, en l'actual emplaçament de Montsó) la localitat de Talunya o Taluniya. Si a aquest topònim, sens dubte pre-romà, anteposem el mot àrab "cal" o "càlat" que ja sabem que vol dir castell, resultarà el mot compost **Calatalunya** i, per contracció, **Catalunya**, que seria germà de Calassanç o Calaceit en domini lingüístic català, o de Calataiud, Calatorao o Calatañazor en domini lingüístic aragonès o castellà.

Sembla lícit de conjecturar que per als àrabo-parlants dels regnes d'Osca i Saragossa el nostre país seria el que s'estenia més enllà del castell de Talunya, o sigui de Catalunya, i d'això li hauria vingut el nom. Primer hauria estat el corònim i després, derivat per gent de parlar no romànic, hauria vingut l'ètnic amb una formació no del tot correcta.

En ésser-los necessaris, i en conèixer-los a conseqüència de les sovintejades relacions amb els regnes de taifes aragoneses durant el segle XI, els nostres avantpassats els haurien adoptats i se'ls haurien fet llurs definitivament.

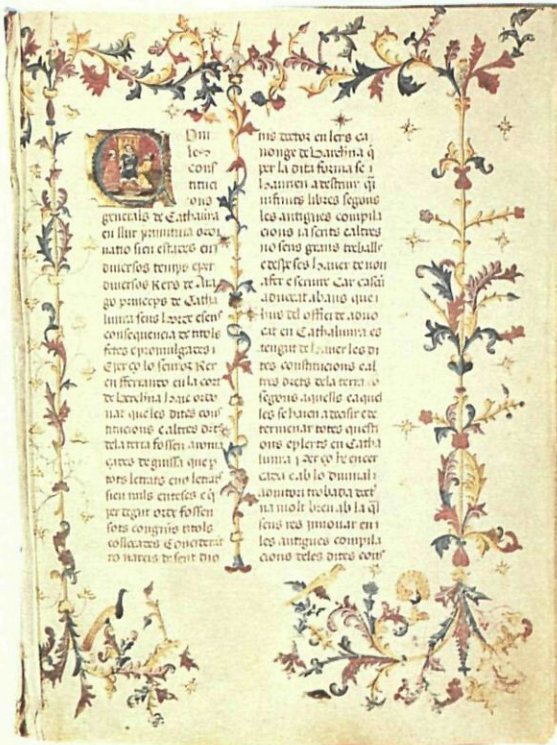
LA BANDERA CATALANA

S i la nostra comunitat necessitava un nom, va necessitar també aviat un símbol representatiu, i això, des de la primera croada, vol dir un penó, un senyal, una senyera, una bandera.

És prou coneguda la llegenda que fa remuntar l'origen de la bandera catalana al temps de Guifré el Pelós (878-897), però també és sabut que es tracta només d'una llegenda i encara tardana (mitjan segle XVI).

Però, malgrat tot, la nostra bandera és de les més antigues i il·lustres d'Europa. El senyal de les barres apareix per primer cop damunt l'escut de Ramon Berenguer IV en un segell seu de l'any 1150, sobre un document provençal. Pocs

Compendi de les Constitucions de Catalunya, de Narcl's de Sant Dionís, (s. XV) Arxiu Reial de Barcelona o de la Corona d'Aragó. (Foto Arxiu Mas)

Primera pàgina de les Constitucions de Catalunya, primera compilació oficial, del 1413. Arxiu Reial de Barcelona o de la Corona d'Aragó. (Foto Arxiu Mas)

anys més tard, el 1157, apareix en un segell del mateix comte, sobre un document català. Es tracta, com s'esdevé sempre en aquest temps, d'un senyal del llinatge i és possible que ja l'hagués adoptat Ramon Berenguer III.

Després el país se l'aniria fent seu, i esdevindria la nostra bandera nacional, que seria portada a tot arreu on vam exercir la nostra influència. Esperem que volem en el nostre cel perdurament.

Ignorem el seu origen i la seva significació. És possible que tingui alguna relació amb el conopeu papal d'iguals colors i de disposició anàloga. No és de creure que els pontífexs el prenguessin dels nostres sobirans, com pretén una llegenda referida a Pere el Catòlic però que no apareix més que en la versió definitiva dels *Gesta comitum Barcinonensium*, que en aquella part deuen ésser escrits en 1268-1270.

Si el conopeu hagués existit ja dins la primera meitat del segle XII podríem pensar que, contràriament, haurien estat Ramon Berenguer III o Ramon Berenguer IV els qui haurien adoptat el senyal pontifici en ocasió d'alguna de les oportunitats en què emprangueren empreses que tingueren caràcter de croada (1114, 1116, 1147).

NOVA FORMA DE DATACIÓ

POC després del primer testimoni de l'adopció de la bandera, la nostra gent va voler abolir el que podia semblar encara una ombra de submissió als reis de França.

Els nostres documents, des dels inicis de la Reconquesta, eren datats pels anys d'aquests reis. Molt de temps després de la independència hom continuava amb aquesta forma de datació; però finalment, en un concili celebrat a Tarragona el 1180, hom acordà de substituir els anys dels reis francesos pels de l'encarnació de Jesucrist.

EXPANSIÓ I IMPLANTACIÓ

AQUEST poble que hem vist anar formant-se, adquirint les característiques amb què la història el coneix, i adoptant els signes externs amb què hom el distingeix, va mentrestant expandint-se i implantant-se en territoris cada vegada més extensos.

Potser al nord de la línia Ovarra-Pont de Suert-Baro hi va haver un territori mai no ocupat pels sarraïns, que aviat fou regit pels comtes de Tolosa.

El 759 Pipí el Breu alliberava el Rosselló, trenta-nou anys després de la invasió sarraïna. La contrada de Peralada ja és reconquerida el 782. El 785 els homes de Girona lliuren la ciutat a Carlemany. Cerdanya, Urgell i Andorra passen a mans cristianes poc abans del 789. Igual s'esdevé amb Osona i el Berguedà el 798.

El 801 són alliberades Barcelona i Terrassa, i la frontera amb els sarraïns passa a l'altra banda del Llobregat.

Però ara vindrà un llarg període sense nous progressos estables i fins i tot amb alguna reculada.

Després de la pèrdua momentània i del saqueig total de Barcelona del 985, l'expansió no trigarà a ésser represa. El Penedès és ocupat el 1012, Camarasa el 1050, Tamarit en 1050-1051,

Roger de Flor desfilant amb la seva tropa d'almogàvers davant l'emperador de Constantinoble. Quadre a l'oli de José Moreno Carbonero, Madrid. (Foto Salmer)

Mapa amb indicació dels consolats de la Ciutat de Barcelona a la Mediterrània, en el moment de màxima expansió del nostre domini territorial. Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona. (Foto Salmer)

Còdex dels Furs Antics de València, atorgats per Jaume I i dels nous Furs d'Alfons II, aprovats per les Corts l'any 1329. (Foto Arxiu Mas)

la contrada de Tàrrega el 1057, l'Alta Conca de Barberà el 1058, La Baixa Ribagorça i part de la Llitera abans del 1063, la resta de la Conca de Barberà vers el 1076. Sidemon i Torregrossa el 1078, i l'Espluga de Francolí el 1079.

La irrupció dels almoràvits aturarà novament l'expansió, però, tot i això, Balaguer serà pres el 1109.

Uns anys més tard l'empenta expansiva es manifesta més forta que mai. Tortosa serà alliberada el 1148. Lleida i Fraga ho seran el mateix dia dins el 1149, i encara en aquest mateix any ho serà Mequinensa. Miravet i la línia dels castells de l'Ebre cauran el 1152 a mans catalanes. I el 1153 serà coronada la reconquesta del Principat amb l'ocupació de Prades i Siurana.

Al marge de l'acció reconqueridora, el català ha substituït el basc i el romanç pallarès a l'Alt Pallars vers l'any 1000, mentre en canvi la reconquesta no sembla haver introduït grans canvis lingüístics al Segrià i comarques contigües

on hom creu que la llengua del poble era ja abans el català amb més o menys influència àrab.

El 1169 són conquerides les conques del Guadalop, el Matarranya i l'Algars, i aviat hom començarà a escantonar la frontera del regne de València. Pel cantó de Catalunya, Vinaròs serà ocupat el 1190 i Benifassà el 1208.

ELS PAÏSOS CATALANS

DESPRES del final desastrós del regnat de Pere I i de l'agitada minoritat de Jaume I, aquest iniciarà la gran acció que justificarà el seu sobrenom de Conqueridor. En 1229-1231 pren Mallorca, i el 1235 són ocupades Eivissa i Formentera. El regne de València és reconquerit en una llarga campanya que dura tretze anys, del 1232 al 1245. El regne de Múrcia és ocupat per compte de Castella en 1265-1266, i repoblat en gran part (sobretot en la seva meitat septentrional) amb catalans.

Menorca serà ocupada i repoblada el 1287, després d'haver estat sotmesa des del 1231. I el nord del que llavors era regne de Múrcia és pres a Castella el 1296 i incorporat al regne de València.

Sembla que l'expansió catalana hagi arribat als seus límits, però encara hauré d'assenyalar dos petits episodis d'implantació estable de comunitats catalanes. L'un és la catalanització de la ciutat de l'Alguer a Sardenya per mitjà d'un canvi de població el 1354. I l'altre és la repoblació valenciana del Carxe, comarca murciana que comprèn els termes de leclla, Jumella i Favarella, i que sembla que havia quedat deserta a conseqüència de l'expulsió dels moriscs el 1609.

Acabem amb això aquesta sèrie de dades i informacions en relació amb la plasmació de la nostra personalitat col·lectiva. Potser el que precedeix és suficient perquè els catalans sàpiguen de quina pedrera han estat tallats.

SÍMBOLS DE CATALUNYA

Josep M. Ainaud de Lasarte

CATALUNYA és una nació. I, com a tal nació, té uns símbols que li són propis i que l'han representada al llarg dels segles.

Però no hem de confondre els símbols amb els elements essencials de la Nació: la llengua, el dret, la història, els costums, el territori o els seus habitants. Ni tampoc amb les Institucions que al llarg de la Història ha anat creant el poble: la Pau i Treva, les Corts, el Consolat de Mar, la Generalitat, l'Audiència, els Jocs Florals, l'Institut d'Estudis Catalans, o la Mancomunitat.

Els símbols són un signe visible, una representació material que el poble ha destil·lat a còpia d'anys o que d'alguna forma ha

escollit per a concretar i identificar què és Catalunya i quins són els elements que ens diferencien als ulls dels qui no són catalans.

Enguany s'acompleixen onze segles del nomenament de Guifré el Pelós, comte de Cerdanya-Urgell, com a comte de Barcelona, Girona i Besalú. Es el moment històric de la instauració de la dinastia nacional catalana que es manté fins a principis del segle XV per línia masculina ininterrompuda.

Aprofitant l'avinentesa d'aquesta commemoració històrica, oferim una visió dels símbols amb què és identificada la realitat immortal de Catalunya.

*Escut de les quatre barres a la creu de terme d'Almenara (la Plana de Castelló).
(Foto Cuyàs)*

La vint-i-cinquena edició de la Festa Literària de la Nit de Santa Llúcia, celebrada brillantment al Palau Nacional de Montjuïc i a la qual assistiren més de tres mil persones, fou presidida per una gran senyera catalana de vint-i-set metres de llarg. (Foto Postius)

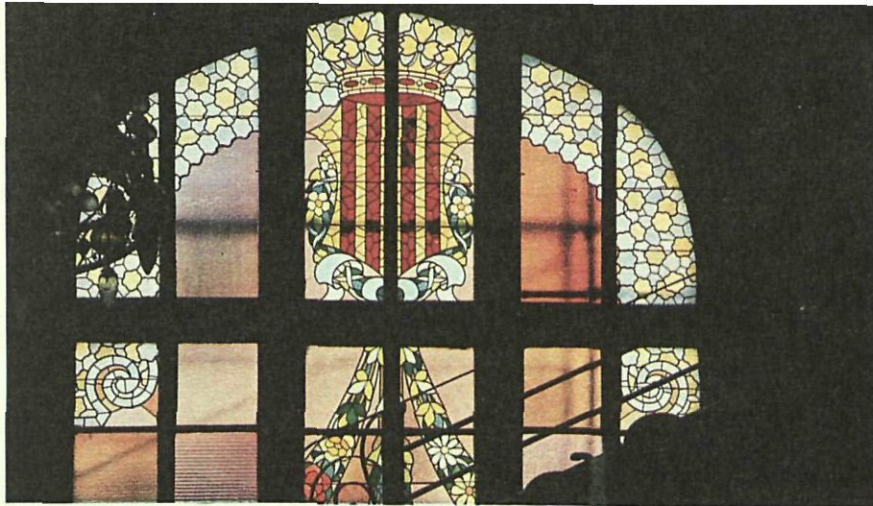
LES QUATRE BARRES

AMB el nom de "les quatre barres" o de "les barres catalanes" denominem habitualment el senyal heràldic que constitueix l'escut català i la bandera catalana. D'acord amb les regles de la nomenclatura heràldica, caldria descriure-les, en el cas de l'escut, com, en camper d'or, quatre pals de güella; i en el cas de la bandera, en camper d'or, quatre faixes de güella. Ja veiem que, heràldicament, els noms serien "pals" o "faixes", però, popularment, sempre se n'han dit "barres".

Les llegendes i les versions poètiques

Una llegenda n'atribueix la institució a l'emperador franc Lluís el Piadós — que visqué al segle IX —, que hauria dibuixat sobre l'escut daurat del comte de Barcelona Guifré el Pelós les barres vermelles amb quatre dits mullats en la sang del comte, brollada de les ferides rebudes en batalla contra els normands i en defensa victoriosa de l'emperador franc. Aquesta institució

L'escut de les quatre barres als vitralls modernistes del Palau de la Música Catalana, un altre dels símbols —o institucions simbòliques— de Catalunya. (Foto Ramon Manent)

llegendària de les quatre barres en l'escut de Guifré el Pelós inspirà alguns pintors del segle XIX —dels anomenats "d'història"— com Claudi Lorenzale o Pau Bèjar. Literàriament, inspirà el poema *Les barres de sang*, de Jacint Verdaguer, publicat a *Pàtria* (1882), el d'Antoni Bori i Fontestà *L'escut de Catalunya*, publicat a *Lo Trobador Català* (1892), i, en un altre aspecte, el poema de Víctor Balaguer *Els quatre pals de sang* (1859). Aquesta llegenda apareix, per primera vegada, a la *Segunda parte de la Crònica General* de Pere Anton Beuter, publicada a València el 1550, i és molt possible que ell en fos el creador, o almenys l'adaptador, en aplicar-la a Guifré el Pelós.

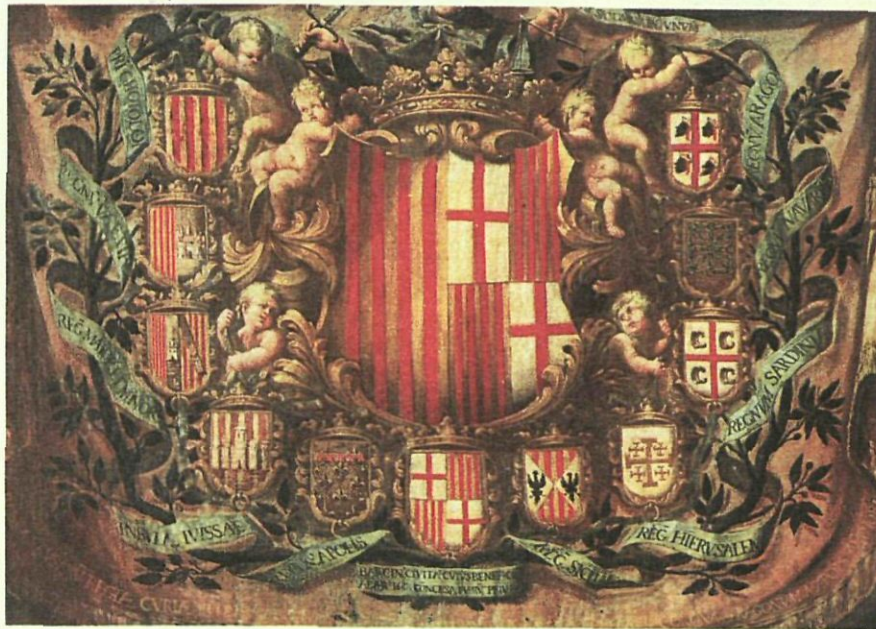
A partir d'aquest moment obtingué una ràpida i extensa difusió (amb la substitució, però, de l'emperador Lluís el Piadós per Carles el Calb per a fer més versemblant l'episodi), amb set variants, fins a la que publicà Víctor Balaguer el 1859. Abans del 1550 no solament no és conegut cap rastre d'aquesta llegenda, sinó que, cap a la fi del segle XIV, el frare Joan de Montsó, en una carta a l'infant Martí d'Aragó, donava una altra versió de l'origen del senyal barrat: els quatre pals de la creu de Crist.

El primer gravat

Hom troba la primera mostra de l'existència de l'escut català en un segell del comte Ramon Berenguer IV de Barcelona, corresponent a un document provençal de l'any 1150; poc temps després, apareix en el segell d'un document català del 1157, del mateix comte. Totes dues dates, doncs, anteriors a la infeudació del regne d'Aragó a Roma, moment històric on alguns autors del segle passat volgueren cercar l'origen de les armes reials d'Aragó. L'origen de les quatre barres és, per tant, netament català i, més concretament, del comtat de Barcelona.

El nombre de barres

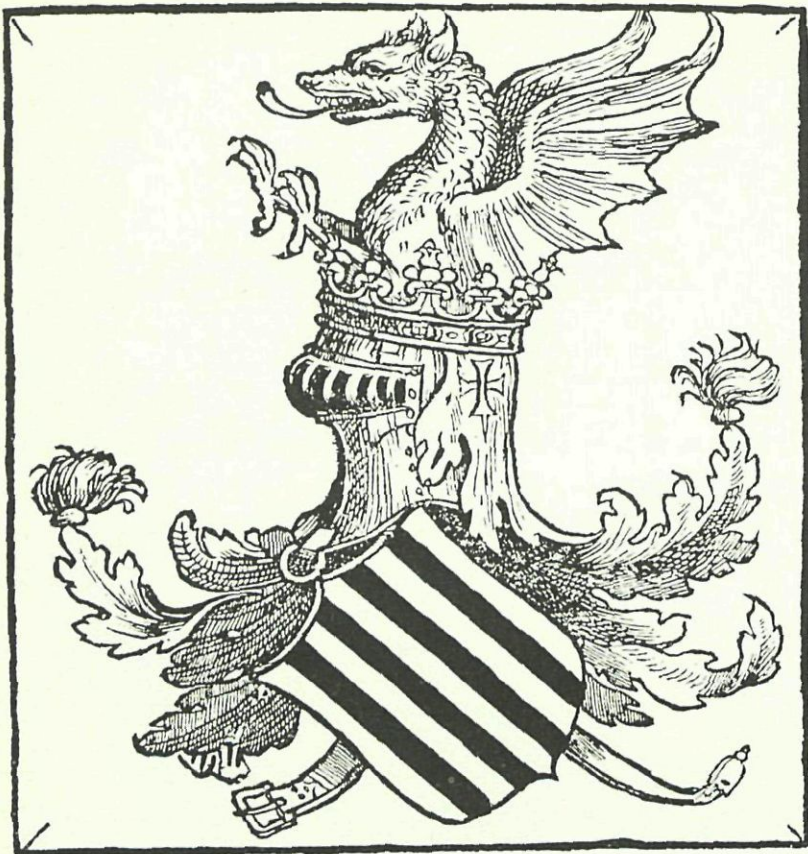
En els seus inicis, el nombre de barres era in-

determinat i hom posava, a l'espai destinat a contenir-les, tantes faixes o pals com hi cabien; però ja al segle XIII el nombre de barres tendeix a fixar-se en quatre. Cal també fer esment aquí d'una tradició que voldria que cada faixa o pal signifiqués un dels regnes de la Corona d'Aragó, però aquesta creença no està basada en cap certesa històrica ni heràldica.

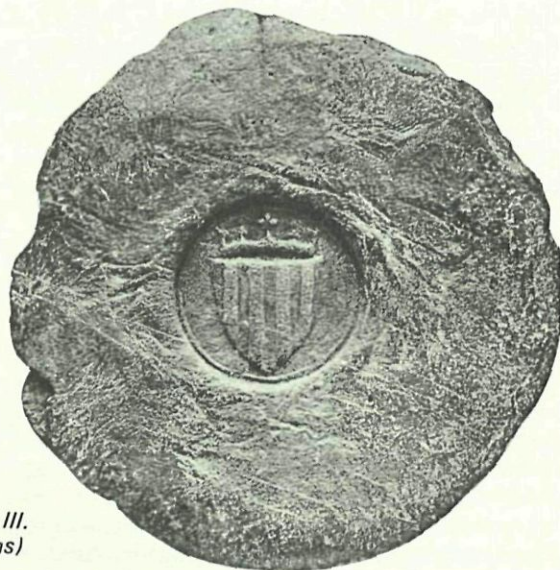
El color no apareix, naturalment, en els segells de cera ni en els relleus de pedra, però tot fa suposar que des del primer moment era ja vermell sobre camp d'or (alguns autors han mantingut que eren d'or sobre fons vermell), com ho és en les cintes que pengen dels segells dels documents reials i com ho afirma un document de Maria de Luna del 1396, on diu: "*Armes del comtat de Barcelona, ço és, barres grogues e vermelles*". Després, en adaptar l'emblema a altres escuts, excepcionalment les barres han pres color diferent o han deixat d'ésser recetes per a esdevenir ondulades, però el nombre de quatre ha restat sempre com a característic.

Apotheosi heràldica del 1681, amb l'escut de Barcelona voltat pels escuts dels territoris units a la Corona d'Aragó amb la col·laboració i l'esforç de Barcelona: Principat de Catalunya, Regne de València, Regne de Mallorca, Regne de Menorca, illa d'Eivissa, Regne de Nàpols, Regne de Sicília, Regne de Jerusalem, Regne de Sardenya, Regne de Navarra i Regne d'Aragó. Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona. (Foto Salmer)

L Primera part d'la història de València
 q tracta de les Antiquitats de Spanya, y fundació de
 València, ab tot lo discurs, fins al tēps q lo inclit rey dō
 Jaume primer la cōquistà. Cōpilada p lo reuerēt maes-
 tre Pere Antoni Beuter, maestre en sacra theologia.

*L'escut de València,
 amb les quatre barres i
 el rat penat
 encimbellant el casc
 de Jaume I el
 Conqueridor. De
 l'edició de la Primera
 Història de València,
 obra començada en
 català per Pere Antoni
 Beuter, l'any 1538.*

*Segell de Pere III.
 (Foto Arxiu Mas)*

Mallorca i València

I, bé que en un principi fou l'emblema del cas-
 sal de Barcelona i el rei Pere el Cerimoniós or-

denà més tard que fossin exclusives de la casa
 reial, molt aviat (tant al Principat de Catalunya
 com als regnes de València i de Mallorca) l'es-
 cut i la bandera del sobirà foren tinguts com a
 propis del país. Concretament a Mallorca, un
 privilegi de Jaume I (de 1269) concedeix a la
 ciutat l'ús d'un segell propi on apareixen les
 quatre barres i el castell de l'Almudaina, i el rei
 Sanç de Mallorca, en una carta del 1312, fa ex-
 tensiu a tot el regne una bandera amb els ma-
 teixos distintius. A la ciutat de València, des del
 segle XVI les barres catalanes apareixen a la
 bandera de la ciutat amb una franja blava, la po-
 lèmica franja blava que recentment s'ha volgut
 presentar com a distintiu de tot el regne de Va-
 lència, quan només ho és de la seva capital.

Assumida pel poble català

A Catalunya, la "bandera de la terra" o de la
 Generalitat era la de Sant Jordi, o sigui una creu
 vermella sobre fons blanc (o d'argent, en l'es-
 cut). Però la bandera de les quatre barres ja ha-
 via estat assumida pel poble com a pròpia, i
 quan el rei Jaume II digué al seu fill Alfons, en
 partir aquest des de Barcelona cap a la con-
 quista de Sardenya el 1323: "Fill, jo us do la
 bandera nostra antiga del Principat de Catalu-
 nya", és evident que el senyal familiar dels com-
 tes de Barcelona havia esdevingut ja la bandera
 del país. El rei Martí l'Humà, en recordar aquest
 episodi en el seu discurs a les Corts de Perpinyà
 del 1406, ho confirmà públicament.

Ferran II de Catalunya-Aragó i la reina Isabel
 de Castella quarteraren els escuts propis amb
 les armes de Castella-Lleó i les de Catalunya-Ara-
 gó, forma que adoptaren tots els seus succes-
 sors fins a Felip de Borbó, però les quatre barres
 es mantingueren sempre com a senyal particu-
 lar de cadascun dels països catalans i d'Aragó.

Encara l'any 1701, quan Felip de Borbó arribà
 a Barcelona, la ciutat havia alçat un monument
 on figuraven les quatre barres i uns versos com-
 memoratius.

"Mort de Guifré el Pelós i origen de l'escut de Catalunya"
 Quadre de P. Béjar (1892) conservat al Castell de Santa Florentina, de Canet de Mar. La llegenda ens diu que Carles el Calb dibuixà les quatre barres damunt l'escut de Guifré el Pelós, amb la sang d'aquest, ferit en lluita contra els normands. (Foto Arxiu Mas)

Felip Cinquè en limità l'ús

Però després del 1714, Felip V deixà d'utilitzar-les no solament en el seu escut reial, sinó fins i tot en els organismes reials dels Països Catalans —com les audiències o les capitania generals— i restaren solament com a emblema propi del Principat de Catalunya, i dels regnes de València i de Mallorca. Continuaren figurant, igualment, en les armes de les ciutats de Barcelona —partides en dos quaters— i a les de València i de Mallorca.

Reinstauració napoleònica

El Govern de Catalunya, instaurat per Napoleó l'any 1810, tornà a utilitzar oficialment el senyal de les quatre barres, juntament amb l'àguila imperial napoleònica. I en la moneda que hom encunyà des del 1837 fins al 1846 per al Principat de Catalunya, l'escut fou el de les quatre barres, com ja ho havia estat també l'any 1641.

La Renaixença

Durant el segle XIX, el símbol i la bandera de les barres fou adoptat i difós pels moviments regionalistes i nacionalistes, tant a Catalunya, com a les Illes Balears, al País Valencià i al Rosselló. Aparegué com a signe patriòtic a la capçalera de molts periòdics catalans de l'època, des de "Lo Vertader Català" (1843) fins a "La Veu de Catalunya" (1899).

Dibuix de Josep M. Thomas per a un segell de la Generalitat de Catalunya, del 1931. (Foto Arxiu Mas)

**GENERALITAT
 DE CATALUNYA**

El modernisme l'utilitzà sovint com a element decoratiu en els edificis i a les senyeres dels orfeons, i l'adoptaren entitats catalanistes com La Jove Catalunya (1869), Lo Rat Penat (1878), el Centre Català (1880), València Nova (1906), la Solidaritat Catalana (1907), i també l'Institut d'Estudis Catalans (1907) i l'Òmnium Cultural (1961).

La Mancomunitat de Catalunya el prengué com a emblema oficial el 1914, i la Generalitat de Catalunya el 1931. L'Estatut Interior de Cata-

La mateixa gran bandera de les quatre barres estrenada la Nit de Santa Llúcia del 1975 al Palau Nacional de Montjuïc, presidí la primera gran manifestació legal —des del 1939— de l'Onze de Setembre, Diada Nacional de Catalunya, a Sant Boi de Llobregat (1976). (Foto Ramon Manent)

lunya, aprovat pel Parlament català, el 1933, estableix en el seu article 4t. que: "La bandera de Catalunya és la tradicional de quatre barres vermelles en fons groc".

La bandera més antiga

La bandera catalana més antiga de les conservades actualment és la que les dones catalanes ofrenaren a la Unió Catalanista l'any 1891, a la qual el poeta Joan Maragall dedicà la seva poesia **La nostra bandera**, i la senyera de l'Orfeó Català (1891), que té himne propi: **El Cant de la Senyera**, amb lletra de Joan Maragall i música de Lluís Millet.

És també la bandera de la Conquesta de Va-

lència, que es conserva a l'Ajuntament d'aquella capital.

Una altra bandera digna d'esment és la que els catalans d'Amèrica ofrenaren, el 1922, a la Mancomunitat de Catalunya, i que va desaparèixer misteriosament poc després de començada la Dictadura del 1923.

Prohibició, tolerància i esclat

El 1923 i el 1939, la bandera catalana fou prohibida i la seva exhibició perseguida per les autoritats. Amb tot, els patriotes catalans aconseguiren de col·locar-ne sovint en llocs visibles i arriscats: les torres de la Sagrada Família o al transbordador del port, a Barcelona; a Montserrat el 27 d'abril de 1947 o la monumental que

fou col·locada el dia de clausura del XXXV Congrés Eucarístic Internacional, el 1952. Des del 1970 fou autoritzada, progressivament, la seva exhibició, i les Diades Nacionals de 1976, 1977 i 1978, amb milers i milers de banderes catalanes voleiant arreu de Catalunya, han provat que l'adhesió dels catalans no s'havia perdut mai.

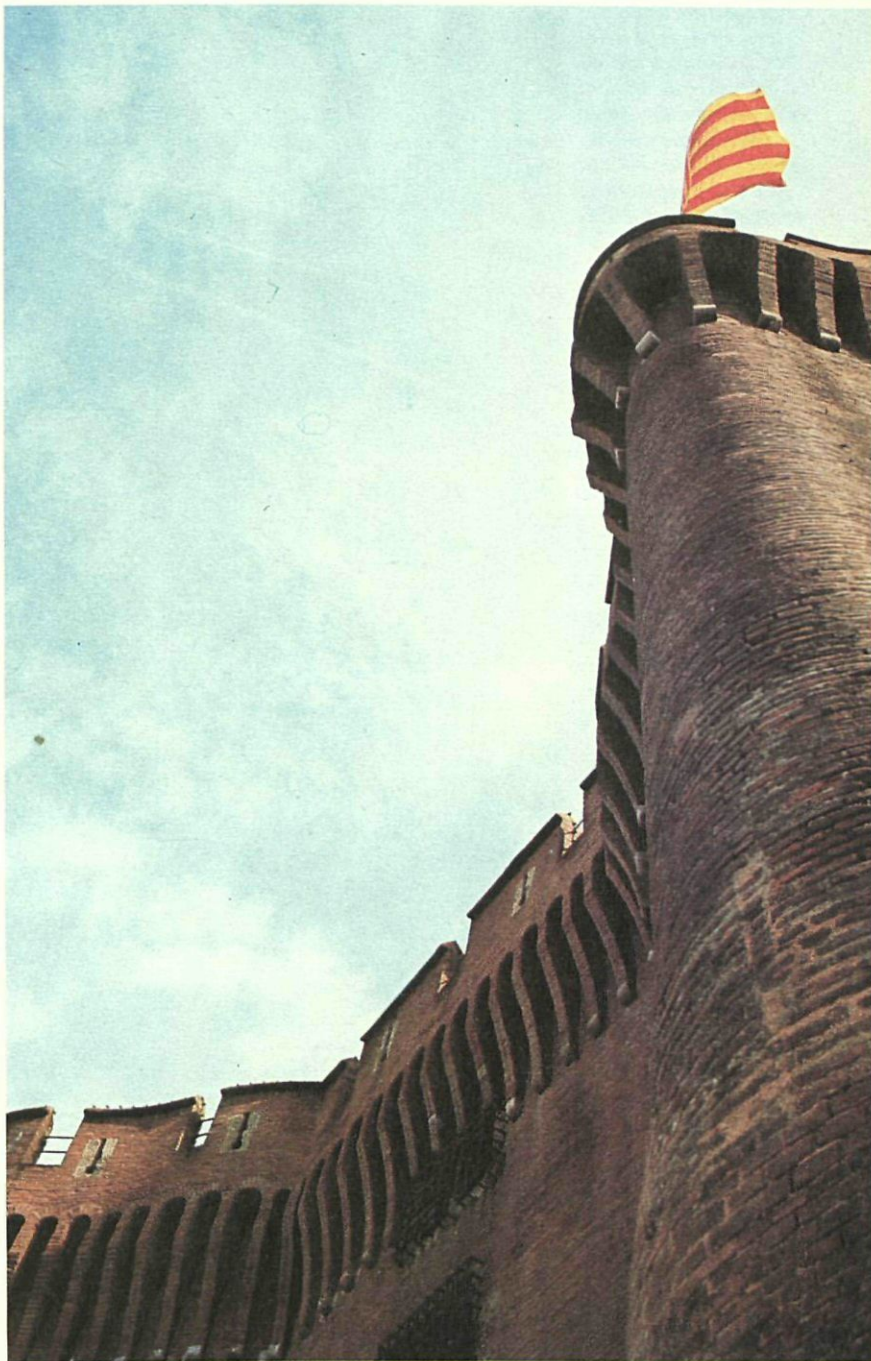
Precisament aquests anys s'ha confeccionat la bandera catalana més gran de la nostra història: la que formada per nou grandioses peces separades, amb un total de 27 metres, és propietat del Casal de l'Espluga de Francolí, i que ha presidit diades com la de l'Onze de Setembre de Sant Boi de Llobregat, el 1976, i la celebració del vint-i-cinquè aniversari de la Festa Literària de la Nit de Santa Llúcia, al Palau Nacional de Montjuïc, el 12 de desembre de 1975.

Arreu del món

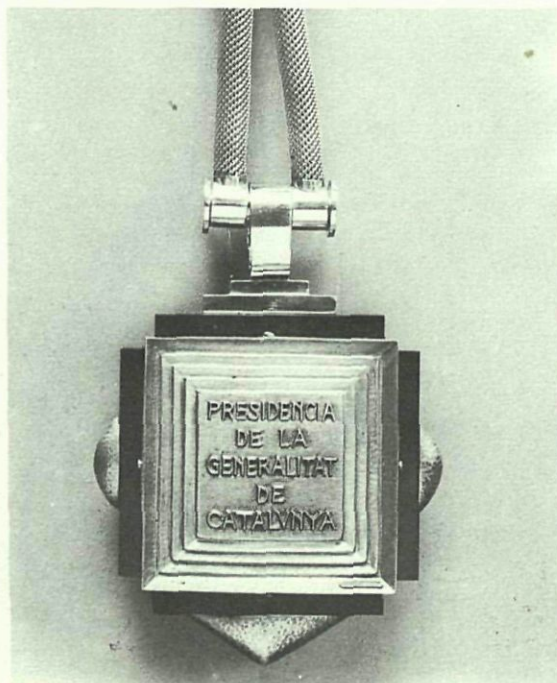
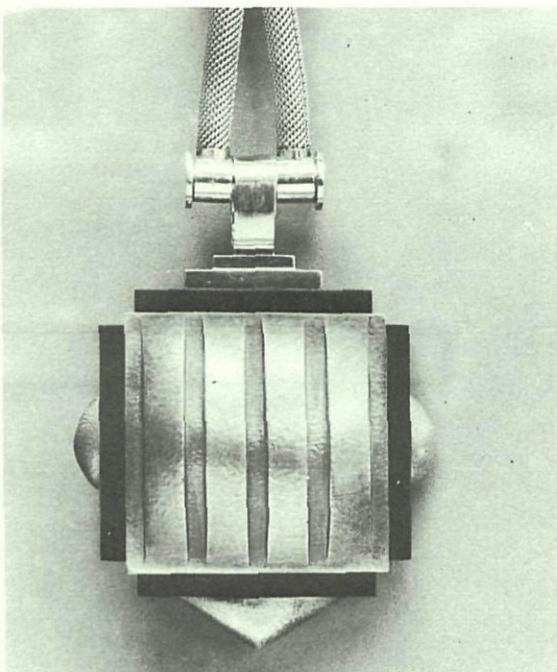
El símbol de les quatre barres catalanes flameja també en altres contrades del món. Les quatre barres, d'armes personals del comte Ramon Berenguer IV esdevingueren armes del casal de Barcelona i, per tant, de la corona catalano-aragonesa a partir d'Alfons I el Cast; d'aquí prové la denominació de "barres d'Aragó" o de "barres aragoneses" amb què són també conegudes.

Per concessió reial figuren també en els escuts de les ciutats de Barcelona, de Girona, de Lleida, de Tarragona, de Perpinyà, de Mallorca, d'Alacant, de Castelló de la Plana i de València, així com a les armes dels Regnes de Mallorca i de València. Figuren igualment a les armes d'Andorra i dels comtats de Besalú, de Cerdanya, d'Urgell, d'Empúries, de Girona i del Rosselló. També foren concedides pels reis d'Aragó a les ciutats d'Osca, de Saragossa i de Terol i als regnes de Sardenya i de Sicília (alternant amb les àguiles dels Hohenstauffen) i figuren a les armes de Provença, de Foix, de Bearn i de Millau. Per concessió especial del rei Jaume I, campegen a l'escut de l'Orde de la Mercè. Les usa la ciutat de Salamanca des del segle XVI.

El castellet de Perpinyà amb la senyera catalana onejant al vent del Rosselló. (Foto Ramon Manent)

*Medalló-distintiu del
President de la
Generalitat de
Catalunya, màxim
organisme autonòmic
de la nació catalana,
realitzat amb or i àgata
per l'orfebre Jaume
Mercader, l'any 1932.
(Foto Arxiu Mas)*

Les famílies descendents de les dinasties reials catalano-aragoneses les tenen en llurs escuts, i algunes altres famílies europees —com els Merode, els Lambertini o els Ragonesi— usen també les barres vermelles en camper d'or per una especial concessió —segons tradició familiar— dels reis catalans.

Val la pena de recordar també aquelles revistes que al llarg del temps han pres com a títol el nostre símbol: "Les Barres Catalanes", setmanari republicà catalanista (Barcelona 1869); "Les Quatre Barres", setmanari nacionalista (Vilafranca del Penedès 1891-1900, amb una segona època el 1918); "Sant Joan i Barres" (Perpinyà 1960), portaveu del GREC (Grup d'Estudis Rossellonesos, o "Quatre Barres" (Sao Paulo 1962).

La coneguda llibreria valenciana "3 i 4" ha tret el seu nom d'aquest símbol: **tres** països catalans i **quatre** barres de la senyera.

*Medalló del frontispici
de la porta gòtica de la
Casa de la Ciutat de
Barcelona, amb l'escut
català coronat per
l'elm de Jaume I, obra
de Jordi de Déu. (Foto
Arxiu Mas)*

Edició popular, amb la versió oficial de l'Estatut de Catalunya del 1932. (Postal editada per la Campanya per les Institucions, del Congrés de Cultura Catalana)

ELS QUATRE PALS DE SANG
Victor Balaguer

*Jo tenia en la muntanya
un castell emmerletat
que n'era el rei de la serra,
i n'era el rei de la vall.*

*En ell mos pares guardaven
de llurs avis heretat,
un panyo groc i vermell
i per quatre pals llistat.*

*Mes el drap era d'or fi
i los pals eren de sang,
de la sang d'un noble comte,
el Pelós anomenat.*

*Ai, Castella castellana,
no t'hagués conegut mai!*

*"El gonfanó de les Barres",
deien els uns al passar;
altres deien: "El pendó
de les quatre llibertats".*

*Perquè los pals eren quatre
i eren quatre los senyals,
essent cada barra un símbol,
essent cada nom un pal.*

*Dret es deia lo primer,
i lo sagon, Llibertat;
Justícia era el nom del terç,
Indústria lo nom del quart!*

*Ai, Castella castellana
no t'hagués conegut mai!*

*El pal del Dret trossejaren
aquells que a Casp congregats
a la llum quedaren cegos
per les prèdiques d'un sant.*

*La barra de la Justícia
sota la llosa restà
d'una tomba on se llegeix:
Carles de Viana aquí jau.*

*I els canons de Felip Quint
deixaren la Llibertat
soterrada entre les runes
de Barcelona fumant.*

*Ai, Castella castellana,
no t'hagués conegut mai!*

*Si lo drap d'or de mos pares
n'és avui un esvoranc;*

*si en la torre del castell
hi tinc el pendó arborat;*

*si al peu dels merlets en runa
sols ressonen entre planys
les llastimeres espertes
del trobador català;*

*si ja sols me'n queda un
de mos quatre pals de sang
és per tu, la de les torres
i dels lleons afamats.*

*Ai, Castella, castellana,
ai si em trenques el quart pal!*

LA NOSTRA BANDERA

Joan Maragall

*Alcem el cor, que ja tenim bandera
enarborada sota el nostre cell!
En nostres mans ha nat com rosa vera
la flor en l'espai, però en nostre pit l'arrel.*

*Els bells colors ha desplegat en l'aire
l'amor hi lluu en l'or barrat de sang;
escampa arreu la poderosa flaire
amb què reneix un poble fort i franc.*

*Agermanats per ella en pau i en guerra
marxem contents per viure i per morir.
Santa és ta causa, catalana terra,
bell és el seny en què has volgut florir.*

*Per Catalunya, nostra mare aimada,
Viurem fidels al seny del teu amor.
Si cal morir, servant la flor sagrada,
caurem contents, bo i estrenyent-la al cor!*

L'ESCUT DE CATALUNYA

Antoni Bori i Fontestà

*En la que Sant Jordi empunya
bandera de color blanc
hi ha l'escut de Catalunya
amb quatre barres de sang.*

*D'aquestes barres la història
està escrita en lletres d'or
per saber-la de memòria
i gravar-la en nostre cor.*

*Essent Carles rei de França
i senyor dels catalans,
entraren, folls de venjança,
en ses terres els normands.*

*Per sostenir sa corona
demanava el Rei socors
al comte de Barcelona
el valent Jofre el Pelós.*

*Al saber la nova, empunya
el Comte l'arma i l'escut,
i s'endú tot Catalunya
cap a França resolut.*

*Així que a França arribava
amb la flor dels catalans
el rei Carles reculava
atropellat pels normands.*

*I llaniçant-s'hi de seguida
el brau Jofre amb sos valents
va deturar l'enbestida
dels normands, forts i potents.*

*Mes quan vençut reculava
l'enemic, rostos avall,
un llançó al pit se li clava
i el fa caure del cavall.*

*Dintre una tenda els de França
ferit el Comte han entrat
posant-li al capçal la llança
i l'escut al seu costat.*

*I a l'entrà a dur-li la nova
de que els normands han perdut
vei el Rei al Comte Jofre
mirant trist el seu escut.*

*— Si a vós se us deu la victòria,
per què al Rei trist us mostreu?
Si voleu honor i glòria,
comte Jofre, demaneu.*

*Des d'avui, de vostra terra
sereu Comte independent;
sereu mon company en guerra
i en pau, l'amic més prudent.*

*— Grans mercès, el Rei de França
— li respon Jofre el Pelós —;
no em reca, no, el cop de llança
que dessagna tot mon cos.*

*Lo que em reca i cor-me-lliga
és veure llis mon escut
sense cap blasó que diga
els honors que he merescut.*

*Llavors, el Rei de seguida
s'acosta al llit del valent;
xopa els dits en sa ferida
i així li diu dolçament:*

*— Amb sang del cor a la guerra
haveu guanyat el blasó;
quan torneu a vostra terra
brodeu-lo en vostre pendó.*

*I passant quatre dítades
del brau Jofre en l'escut blanc,
hi deixava senyalades
les quatre barres de sang.*

Sant Jordi, de Jaume Huquet, conservat al Museu d'Art de Catalunya. (Foto Ramon Manent)

SANT JORDI

LA devoció a Sant Jordi a les terres catalanes es remunta ja al segle VIII, quan tenim constància documental de personatges catalans que duïen el seu nom. Així, un sacerdot de Tarragona, que fugí a Itàlia a principis de segle duent les restes del sant màrtir Fructuós, portava el nom de Jordi; després d'una vida exemplar, morí i fou enterrat a Portofino, a la Ligúria. També duia el nom de Jordi un bisbe de Vic, al segle X, i ja al segle XI —el 1022— trobem que l'abat Oliba consagra un altar dedicat al sant en el monestir de Ripoll.

Mostres del culte a Sant Jordi

Encara en aquests segles medievals trobem sovint mostres del seu culte en la consagració de capelles, d'altars i d'esglésies a diversos

punts de la nostra terra. També els reis catalans li mostraren sovint la seva devoció i en demanaren el seu auxili: així, Jaume I —que a la seva **Crònica** ens explica que veieren el Sant ajudant els catalans a la conquesta de la ciutat de Mallorca, el 1229— o Pere el Cerimoniós, que instituí un Orde de cavalleria sota l'advocació del sant i que aplegà curioses relíquies, com una del braç que des de Xipre li envià la seva cosina, la reina Maria, d'aquell petit reialme cristià d'Orient. També en fou molt devot el rei Alfons el Magnànim, que li dedicà capelles en els seus regnes de Sardenya i de Nàpols.

La Generalitat de Catalunya impulsora del culte a Sant Jordi

D'altra banda, fou la Generalitat de Catalu-

GOIGS
DE
SANT JORDI

PATRÓ
DE
CATALUNYA

L'Art, la Història i la Llegendà han brodat vostre mantell, vos han dat la millor prenda amb la ploma i el cisell. Des del Nord fins a Migdia, de Llevant fins a Ponent. A Capadòcia nasquereu de llinatge palaciar; honrat patrici, sigüreu cavaller de Dioclecí; vostra il·lustre jerarquia donà-us gran capteniment. Llavors la llet benedida de Jesús Crucificat era a Roma perseguida com el crim més depravat; vos, amb noble valentia la mostrau resoltament. Com un saizze que el desbranquen traí més rames i ufamor, nous cristians valents no manquen quan per ells hi ha més rigor: per parlar al Consell un dia vos condemnen al turment. A una roda vos lligaren, vostres carns van esqueixar; quan ells per mort vos deixaren vos guarir vos vau alçar; eix miracle convertia tot seguit a molta gent.

L'Emperador aleshores vos vol convèncer, melòs; vos fa ofertes temptadores, mes no logra res de vos; davant dels idols un dia afrontau llur manament. Ell no rep l'afrent debades i al punt vos mana escapar; set àngels d'ales daurades dret al Cel vos van pujar; Jesús, Josep i Maria vos rebren somrient. En el Cel vos proclamaren Patró del bon cavaller: l'espasa que allí us donaren (com esglaià a Llucifer!) En l'escut se us imprimia la creu roja en camp d'argent. N'era una gentil princesa robadora de l'amor, i un monstre que fa feresa la vol captivar traïdor; però vos, quan l'embestia, baixau del Cel al moment. A un sol born de vostra llança cau el monstre travessat; lliure la verge amb gaubança, se l'emmena ben lligat: tot el poble, d'alegria, flors i palmes va batent.

Vos alçà temples sumptuosos la muller de Clodoveu; tenieu palaus preciosos des de Calpe al Pirineu; i don Ramir vos bastia, prop de Viana un monument. Ajudareu prop de Girona a l'invicte Emperador, i a Borrell, de Barcelona, tornàreu el ceptre d'or; al rei Pere apareixia vostra imatge resplendent. Quan ve l'arbil que es corona amb les roses dels jardins, vos festeja Barcelona més que als altres paladins. Gent de tota jerarquia vos prega amb un sol accent. Vellau per la Pàtria aimada, per la seva llibertat, per la Fe ben arrelada, per la Santa Germandat; i si arribés el gran dia de salvar-la combatent.

TORNADA
Paix que el Cel vos confia desfilar el bon creient, Patró de Cavalleria, ¡Vellau per la pàtria mia i per son renouament!

ORATIO
Deus, qui nos beati Georgii Martyris fuit méritis, et intercessione laeticas: Concede propitius, ut, qui tua per eum beneficia póstimus, dono vnae grátiae consequamur. Per Dóminum...

PRIMIT.
L'Art, l'His-tò-ria-la-Lle-gen-dà han bro-dat vos-tre man-tell, vos han dat la mi-llor pre-n-da amb la plo-ma i'l ci-sell; des del Nord fins a Mig dia de L-le-vant fins a Pon-ent.

VOYEROS.
Pa-tró de Cava-ller-ria vet-llau per la Pa-tria mia i per son re-nou-xe-men-t.

Ut digni efficiamur promissionibus Christi, alleluia.

Lletra del mestre en gai saber
ARTUR MASRIERA
Música del mestre **JOAN SALVAT**

Publicació de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat.
Barcelona, MCMXXII

Quan es reformà el palau, a mitjan segle XV, l'escultor Pere Joan esculpí l'esplèndid Sant Jordi eqüestre que presideix la façana gòtica. Tan bella obra la consideraren els diputats, que ofrenaren a l'escultor el doble de la quantitat que havien contractat. Al mateix temps, a la planta noble es construí la Capella de Sant Jordi, d'un gòtic florit i afiligranat, model d'estil i d'època.

La història de Sant Jordi

Com a figura històrica, en sabem ben poca cosa. Fou un militar romà, fidel a la fe de Crist, que, per no abjurar de les seves creences fou martiritzat sota Dioclecí, cap a l'any 303. Una tradició el fa nadiu de la regió de Capadòcia, de l'Àsia Menor, i de família noble. El seu nom grec, Georgios, significa "terrassà" o pagès. Sembla que el seu cos fou sepultat a Tirra, a la Turquia actual, lloc on encara els almogàvers pogueren veure restes de la seva tomba.

La seva commemoració litúrgica fou fixada el dia 23 d'abril, en plena primavera, fet que explica en bona part les tradicions populars que fan de Sant Jordi un protector de les collites, especialment de les d'ordi. També explicaria aquesta data la coincidència amb la popular Fira de roses que des del segle XV se celebra al pati de la Generalitat i als volts del palau.

La llegenda de Sant Jordi

Una tradició molt estesa a l'Edat Mitjana explicava que el martiri de Sant Jordi havia durat set anys, davant un tribunal format per set reis. Aquesta tradició fabulosa, condemnada fins i tot per Roma, justificava que el jove cavaller fos anomenat el "Megalomàrtir" — el gran màrtir — i que fos invocat com a patró pels cavallers i per l'Imperi bizantí.

El seu ajut era demanat per a combatre els infidels, i així veiem com a les Croades és protector dels cristians, i que en aquell temps l'escullen com a patró països tan diversos com Geòr-

*Goigs de Sant Jordi,
Patró de Catalunya.
Publicació de la Lliga
Espiritual de la Mare
de Déu de Montserrat.*

nya, representant del poble català, la principal propulsora i mantenidora del culte al sant, tant a Barcelona com a Catalunya. A la Ciutat Comtal, el Palau de la Generalitat és a la vegada una exaltació del sant, de la seva història i de la seva llegenda.

El Patró de Catalunya, formant part del conjunt al·legòric de la Cançó Popular, obra de Miquel Blay i Fàbregas, a l'angle de la façana del Palau de la Música Catalana. (Foto Cuyàs)

gia, Anglaterra, Sèrbia, Grècia, Aragó i els Països Catalans.

Apareixen llavors llegendes i tradicions de les seves aparicions en ajut dels exèrcits cristians: a la ciutat d'Antioquia de Síria —i a la d'Alcoraz, prop d'Osca, l'any 1096—, a la conquesta de Ciutat de Mallorca (1229), o a la batalla del Puig (1237).

Una altra llegenda vingué a sumar-se a les anteriors, i en poc temps esdevingué la més popular. En una contrada imprecisa, un drac tenia atemorits els habitants. Per a calmar-lo calia donar-li un be i una donzella, que era elegida a sorts. Un dia, però, s'escaigué de tocar-li a la filla del rei, que fou duta a la presència del drac. Miraculosament deslliurada per Sant Jordi, el sant vencé el drac i convertí a la fe de Crist la donzella, el rei i tot el poble.

*Sant Jordi de Pere
Nisart (s. XV)
conservat al Museu
Diocesà de Ciutat de
Mallorca. (Foto Arxiu
Mas)*

Aquesta imatge llegendària de Sant Jordi cavalcant un cavall blanc, lluitant contra el drac i deslliurant la donzella, és des del segle XIII la més difosa de totes. La **Llegenda Àurea**, que n'explica la història, explica també, amb la seva difusió, la popularitat del sant i la diversitat d'obres d'art que reproduïxen la llegenda lluita.

La festa de Sant Jordi

Impulsada pels reis i per la Generalitat, la festa de Sant Jordi, fixada ja el dia 23 d'abril, s'estengué per tots els Països Catalans. A València, el 1343, ja era festa popular, i el 1407, Mallorca la celebrava públicament. A Catalunya, el 1436, la Generalitat feia la següent proposta a les Corts reunides a Montsó:

"Així com cascú de vosaltres porà saber, la festa del beneit Sant Jordi serà a 23 dies del mes d'abril primer vinent. E jassia los Deputats del Principat de Catalunya acostumen d'oir cascun any en semblant dia, lo sermó e ofici de la dita festa, així que van a l'esgleia on se fa lo dit sermó e on se celebra la dita missa, acompanyats de notables persones dels tres estaments, braços e condicions del dit Principat, emperò açò és cert que en la present ciutat de Barcelona no és celebrada la dita festa, ans la gent o poble de la dita ciutat fan tots llurs actes e faenes així com si era altre dels dies feeners de l'any, ço que no apar a nosaltres esser decent. Car bé ens dóna de parer que semblant festa se degués de colre e honrar amb ses solemnitats, atès principalment que el dit beneit Sant Jordi e lo seu penó és cap e vexil·la en tots los actes de batalles qui es fan per lo senyor rei nostre, o encara per qualsevol altres, així del Principat de Catalunya com dels altres regnes o terres sotmeses a la reial corona d'Aragó; hoc lo crit és del dit mossèn Sant Jordi, com se diu "Aragó! Sant Jordi!"

"Per què, senyors, plàcia a vosaltres façats amb acte de Cort que la dita festa del dit beneit sant sia d'ací en avant tots anys colta, almenys

per lo Principat de Catalunya. E serà cosa de gran solemnitat a aquest dit Principat e al General d'aquell qui lo dit beneit sant ha en tant singular nom e devoció."

La petició, però, no fou complimentada fins a les Corts de Barcelona reunides a la Catedral el 17 d'abril de 1456, en les quals fou dictada una constitució ordenant la festa, inclosa en el codi de les Constitucions de Catalunya.

La festa, al Palau de la Generalitat

I fou celebrada molt especialment al Palau de la Generalitat. Així ho recordava Puig i Cadafalch: *"Cal imaginar-la recordant l'actual festa popular de Sant Jordi, quan les flors omplen l'escala majestuosa i les galeries, i brillen amb elles els velluts carmesins brocats d'or de Florència, els brodats dels ornaments i els colors suaus, esmorteïts pel temps, dels vells tapissos. I aquest conjunt, grandios d'aspecte i ben semblant a l'actual, cada any per la festa de Sant Jordi s'il·luminava de nits amb llanternes de paper, i les flames de les teieres projectaven ombres oscil·lants i dauraven amb sa llum rogenca la pedra nova de Monjuïc que revestia les antigues cases comprades de poc i convertia en visió pintoresca el poètic jardí clos de l'antic Palau de la Generalitat."*

L'any 1609, el virrei de Catalunya regalà una relíquia de Sant Jordi a la Generalitat. Per a custodiar-la, fou fet un ric reliquiari d'argent, l'any 1626, obra de l'argenter Felip Ros.

El llibre i la rosa símbols de la cultura i la gentilesa

A la tradicional Fira de les roses, que se celebra encara avui, se sumà des del 1926 l'anomenat Dia del Llibre. És una festivitat que ha arrelat plenament a Barcelona i que s'ha anat estenent arreu de Catalunya, si bé en el seu origen era destinada a commemorar la data de la mort de Miguel de Cervantes. Aquest era el propòsit

El cavaller Sant Jordi ha esdevingut també símbol de la cortesia i de la gentilesa. I la rosa de Sant Jordi, delicat present d'enamorat, un

homenatge popular anual a la dona catalana. Fira de Sant Jordi, al pati del Palau de la Generalitat. (Foto Ramon Manent)

oficial de la celebració, però a Catalunya, en coincidir amb la festa del sant Patró, ha ajudat a potenciar la difusió i la venda del llibre català, junt amb la rosa vermella pròpia de la diada.

Fira de les roses de Sant Jordi al pati de la Generalitat. Aquarel·la d'A. Ferrer. (Foto Arxiu Mas)

Gravat de Sant Jordi a "Copi e Ordinacione de Catalunya" del 1534. (Foto Cuyàs)

La festa religiosa

L'any 1660 fou aprovat l'ofici propi de Sant Jordi per a Catalunya, i una declaració pontifi-

cia del 1667 recordava "que el dia del gloriós sant fos dia de festa a Catalunya, perquè aquest gloriós sant és patró de dit Principat".

Actualment, i després de les modernes modificacions de la litúrgia i del santoral catòlic, el dia 23 d'abril, dia de Sant Jordi, se celebra la festa del Patró menor del Principat de Catalunya, amb commemoració especial a les misses del dia.

Sant Jordi, símbol catalanista

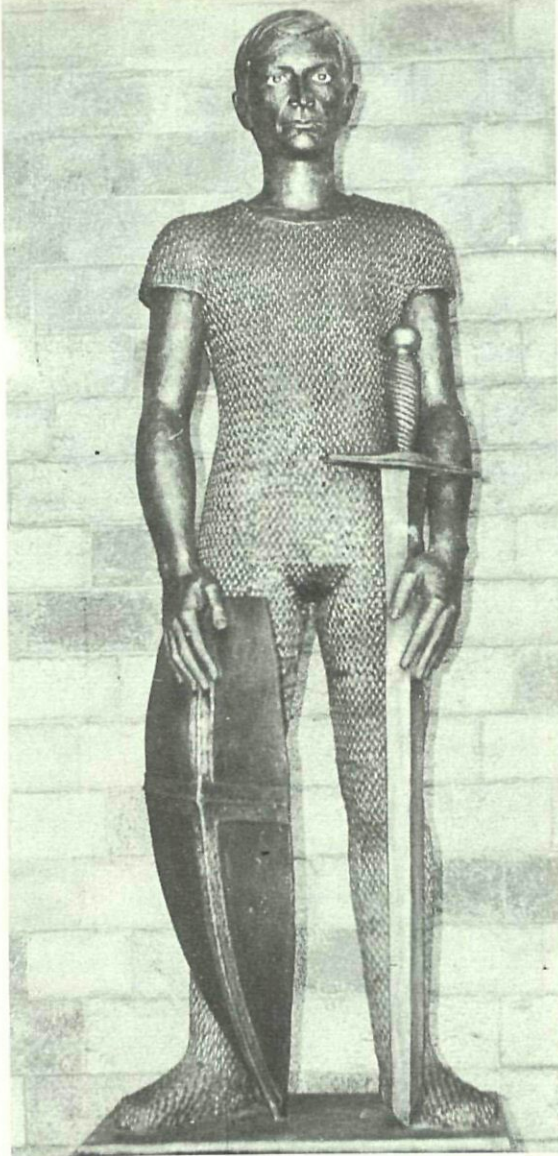
Especialment al segle passat, la lluita de Sant Jordi amb el drac prengué una significació de la lluita de Catalunya per a assolir la seva llibertat. Sovint, el sant deslliura una donzella que simbolitza Catalunya, presonera del drac del centralisme.

La figura del sant aparegué a les capçaleres de revistes catalanistes, a les façanes dels edificis, en joies, rajoles o metalls forjats. Molts artistes el prengueren com a tema de llurs obres: els escultors Aleu, Arnau, Llimona, Rebull o, més modernament, Subirachs o Apel·les Fenosa ho demostren palesament. Fins i tot l'arquitecte Josep Puig i Cadafalch posà la figura del sant —també com una mena de símbol— en un o altre lloc de les seves edificacions.

A més, l'adoptaren com a patró i en celebren especialment la festa, entitats com el Centre Excursionista de Catalunya, l'Institut d'Estudis Catalans, l'Escoltisme català, o les institucions catalanes de govern, com la Mancomunitat de Catalunya o la Generalitat, que declarà el dia 23 d'abril "diada cívica".

La Coral Sant Jordi, fundada per l'Oriol Martorell l'any 1951, ha passejat triomfalment el nom del Sant i el de Catalunya per tot el món.

I la Comissió de Defensa de les Festes Tradicionals de Catalunya, en el seu Calendari de Festes Catalanes del 1978, proposà a la Generalitat restaurada que la Diada de Sant Jordi fos una de les festes nacionals de Catalunya.

Diverses representacions del Patró de Catalunya: en un segell de la Generalitat, del segle XV; en l'escultura de bronze de Joan Rebull, del pati dels Tarongers; en el reliquiari de plata de la Capella de la Generalitat, i en un gravat del segle XVI, obra de F. Abadal de Mojà. (Fotos Mas i Cuyàs)

*Tapís conservat al
Palau de la Generalitat
de Catalunya. (Foto
Arxiu Mas)*

SANT JORDI D'AMÈRICA
Pere Quart

*A peu — perdè el cavall en la contesa —,
abonyegada l'armadura, oscada
l'espasa nua, i esmussada,
(estreny dintre la mà roses marcides
del jardí devastat de la princesa),
temps ha camina vers l'exili.*

*Tramuntà el Pirineu, prengué navili
i una altra fou enmig de tantes vides
errants i penitents.
La ira sagrada
nodreix son cor august, perenne brasa
de l'amor amb què els sants de Déu odien
la Força del Pecat cada vegada
que sa victòria transitòria arrasa
torres de pau, arbres tofuts on nien
innocència, beutat i confiança.*

*I ara per terres d'Ultramar divaga,
encontra fills que antany el precediren,
desencís endolcit per l'enyorança
ulls que se'l miren i el remiren
per si no és ell mateix, sense tumbaga.
(L'adinerà per alleujar de pressa
fams extremes, el fred i la malura,
 presents del cel a qui en exili ingressa.)*

*Algú li diu: "On vas, com un captaire?
— i escolta el Sant la lliçó dura —.
Què has fet d'aquell poder que no té fites?
Ni tu, que ho ets, ja no tens fe en els mites?
Els catalans, t'han enganyat de gaire?"
Calla Sant Jordi tristament benigne.
Cap al desert, la terra pura
on Déu parla sovint amb veus d'oratge,
a poc a poc el Cavaller s'allunya...*

*En soledat restaura son coratge.
S'alzina. I es persigna.
I quan s'obre de braços és el signe
de la creu on s'atarda Catalunya.*

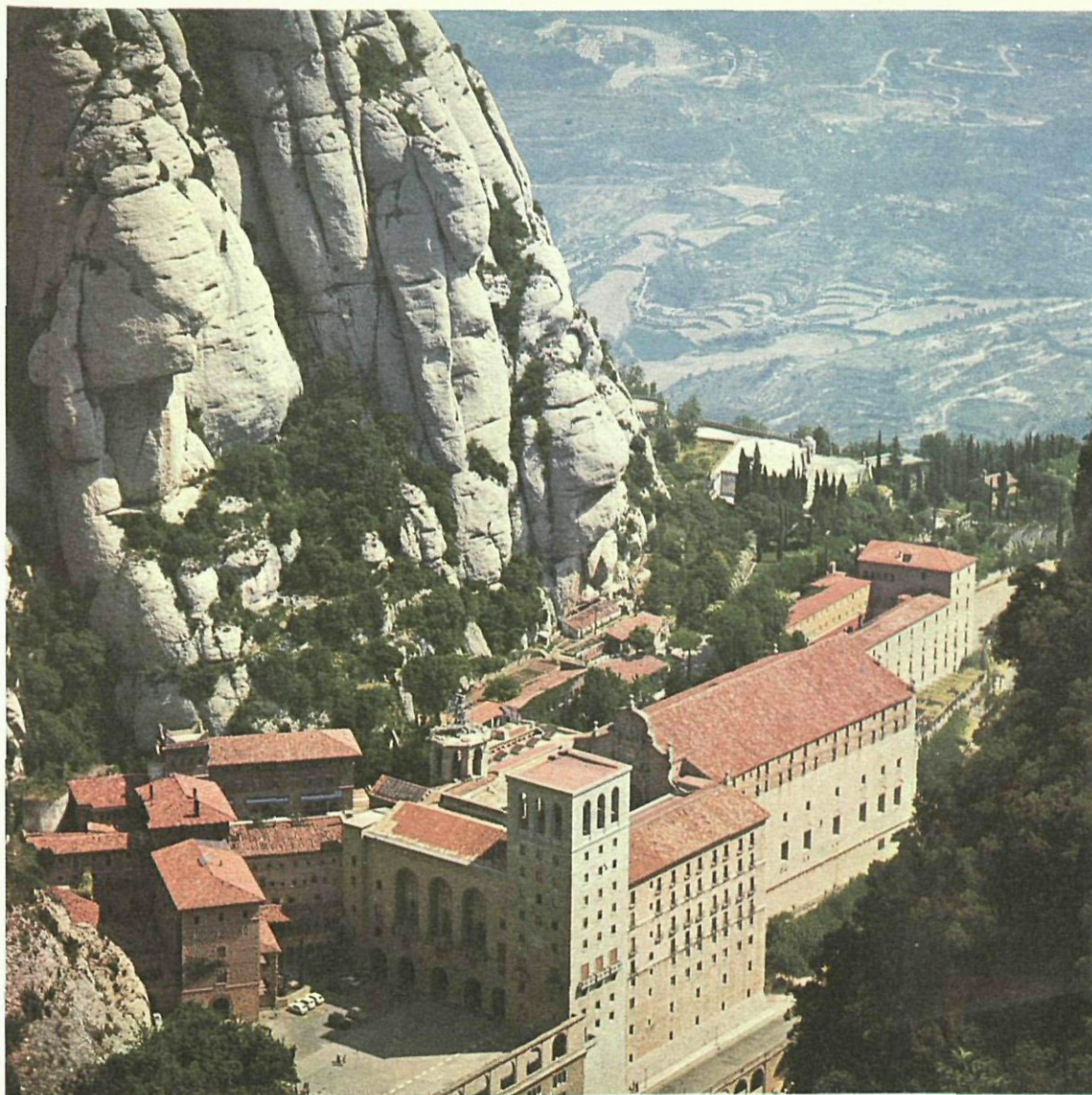
SANT JORDI
Josep M. de Sagarra

*Sant Jordi duu una rosa mig desclosa
pintada de vermell i de neguit.
Catalunya és el nom d'aquesta rosa
i sant Jordi la porta sobre el pit.*

*La rosa li ha donat gaudis i penes
i ell se l'estima fins qui sap a on;
i amb ella té més sang a dins les venes
per poder vèncer tots els dracs del món.*

PER INVOCAR SANT JORDI
Joan Barat

*Orfe País, desavesat de mites,
amb tots fills exhaurint-se
en un pàlid dolor. Massa medites,
sàviament, en un vague futur... Oh, endinsa
en els ulls del crepuscle la llança roent
perquè es desvetlli la carn eixarreïda,
i els que ara puguen només tinguin esment
que fou un somni aquest bocí de vida
que, a poc a poc, supura en nostre cor,
talment el temps fos una ardent ferida...!*

Vista general del Monestir de Montserrat. La Muntanya santa i el santuari de la Verge negra han esdevingut un senyal d'identitat, un focus de cultura, un aixopluc i una esperança per als catalans en els temps més difícils. (Foto Ramon Manent)

MONTSERRAT

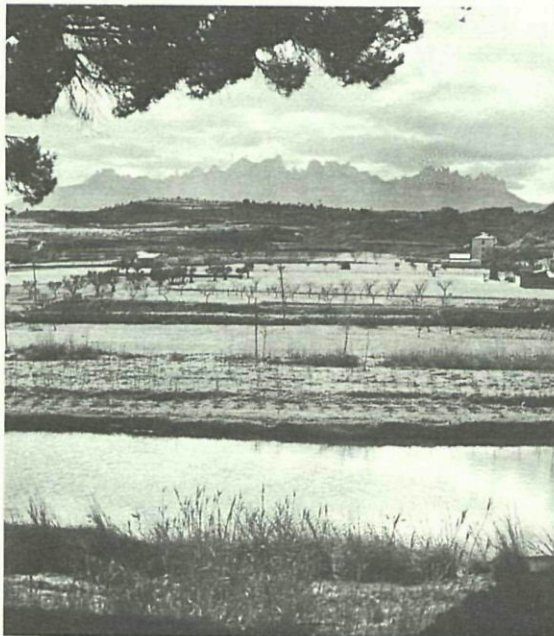
MONTSERRAT és una muntanya situada al centre geogràfic de Catalunya, d'una forma ben original i d'una silueta característica que li ha donat el nom de muntanya serrada. És, a la vegada, un monestir benedictí, documentat com església des del segle IX, en el qual es venera una imatge romànica de la Mare de Déu amb el Nen assegut a la falda, ennegrida pel fum dels milers i milers de ciris i de llànties que han cremat al seu entorn, al llarg dels segles, i que el poble ha anomenat la "Moreneta".

Muntanya, monestir i imatge són, conjuntament, un altre dels símbols de Catalunya. Montserrat és més que una abadia benedictina, una muntanya pintoresca o una imatge romànica. És, realment, el santuari nacional de Catalunya.

El tron geològic

La muntanya de Montserrat està situada a uns trenta-cinc quilòmetres de Barcelona, a la riba dreta del riu Llobregat. Té un perímetre d'uns vint-i-sis quilòmetres i la seva alçada màxima —el pic de Sant Jeroni— s'eleva a 1.235 metres. Des del cim es domina, pràcticament, tota la terra catalana i, els dies clars, s'entreveu Mallorca.

El singular relleu de la muntanya és el resultat de l'acció conjunta dels factors més diversos de la naturalesa. Els fenòmens geològics, l'erosió de l'aigua i del vent, han fet que aquest fons d'un antic mar de l'era secundària emergís i prengués les característiques formes dels seus cims.

Les aigües d'infiltració han ocasionat grans coves i avencs en el seu interior, com les del Salitre o el dels Pouetons. D'altra banda, la vegetació és sorprenentment abundosa i variada, amb plantes de les zones càlides fins a les alpines.

El Monestir i el culte a la Verge

L'habitatge humà és també molt remot. Les primeres troballes de ceràmica cardial a Catalunya, van ser fetes a Montserrat. Des de temps immemorial existiren ermites escampades per la muntanya i almenys, des de l'any 888, una capella dedicada a la Mare de Déu. Una llegenda explica que la imatge fou trobada dins una cova —la Santa Cova actual— i traslladada a l'actual monestir.

Sota la iniciativa de l'abat Oliba, Montserrat fou fundat com una filial del monestir benedictí de Ripoll a partir de l'any 1023. Montserrat cresqué ràpidament i sense obstacles, i, el 1409, el papa Benet XIII l'erigí en abadia independent.

La Moreneta

La imatge de la Mare de Déu amb el Nen sembla ésser obra de començaments del segle XII, i ha estat refeta alguna vegada al llarg dels segles. Concretament, al segle passat fou restaurada, substituint-se el vell cap de l'Infant per l'actual.

El gran tresor del monestir era format sobretot per donatius dels fidels: cal destacar el tron de plata, donatiu dels Cardona, i les dues grans corones de la Mare de Déu: l'anomenada "corona rica" i la formada per centenars de maragdes procedents de Colòmbia.

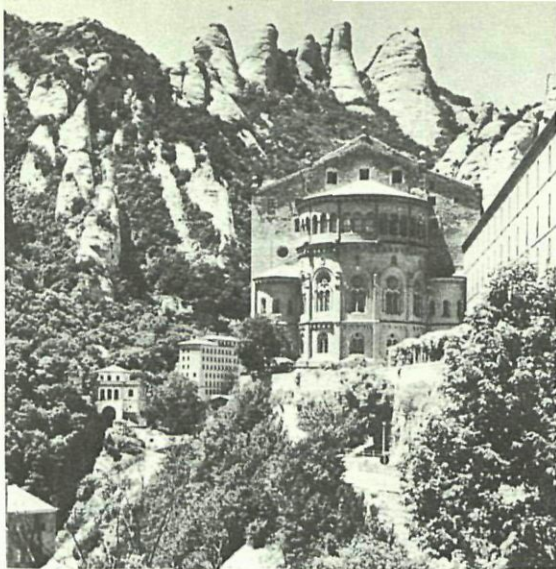
Vicissituds històriques

El rei Ferran el Catòlic ordenà que Montserrat passés a dependre del monestir de San Benito el Real de Valladolid, però la convivència amb els monjos castellans es féu molt difícil i aquests marxaren durant la Guerra dels Segadors. Al segle XVIII, Montserrat coneix una etapa de redreçament, sobretot cultural, i les grans figures de la seva escola musicals —Cererols, Soler, Sors— són admirades arreu d'Europa.

La guerra contra Napoleó fou funesta per al monestir. Fortificat per les forces espanyoles, el seu tresor fou espoliat per "necessitats de guerra", i en ocupar-lo els francesos, destruïren el monestir i les seves instal·lacions.

A la primera meitat de segle, el monestir i la comunitat passà diverses privacions ocasionades per les guerres civils, però el 1862 fou nomenat un nou abat vitalici, Miquel Muntadas, independent de la congregació de Valladolid. El monestir conegué una etapa de renovació, i emprengué una expansió fins llavors aturada.

El 1881 tingué lloc la solemne coronació de la Mare de Déu i la seva proclamació com a **Patrona de Catalunya**, amb la concessió dels honors de basílica al temple.

Absis del Monestir de Montserrat. (Foto Cuyàs)

VIROLAI

Lletra: Jacint Verdaguer

Música: Francesc Alió

*Rosa d'abril, Morena de la serra,
de Montserrat estel,
il·lumineu la catalana terra,
guieu-nos cap al cel.*

*Amb serra d'or els angelets serraren
eixos turons per fer-vos un palau.
Reina dels cels, que els serafins baixaren,
deu-nos abric dins vostre mantell blau.*

*Alba naixent d'estrelles coronada,
Ciutat de Déu que somnià David.
A vostres peus la lluna s'és posada,
el sol sos raigs us dóna per vestit.*

*Dels catalans sempre sereu princesa,
dels espanyols, estrella d'orient,
siau pels bons pilar de fortalesa,
pels pecadors el port de salvament.*

*Doneu consol a qui la pàtria enyora
sens veure mai els cims de Montserrat;
en terra i mar oiú a qui us implora,
torneu a Déu els cors que l'han deixat.*

*Mística font de l'aigua de la vida
brolleu del cel al cor del meu país,
dons i virtuts doneu-li per florida,
feu-ne, si us plau, el vostre paradís.*

*Feliços ulls, Maria, els que us vegen,
feliç el cor que s'obri a vostra llum.
Rosa del cel que els serafins voltegen
a ma oració doneu vostre perfum.*

*Cedre gentil, del Líbano corona
arbre d'encens, palmera de Sion;
el fruit sagrat que vostre amor ens dóna
és Jesucrist, el redemptor del món.*

*Amb vostre nom comença nostra història
i és Montserrat el nostre Sinai.
Sien per tots l'escala de la Glòria
eixos penyals coberts de romani.*

La "Moreneta",
Patrona de Catalunya,

El 1931, després d'una reconstrucció arquitectònica del monestir —refetor, claustre romànic, biblioteca— per Puig i Cadafalch, celebrà amb tota solemnitat el IX centenari de la seva fundació per l'abat Oliba i el cinquantenari de la coronació de la imatge.

Durant la guerra civil, el monestir fou emparat per la Generalitat de Catalunya, encara que la imatge hagué d'ésser guardada pels monjos i molts membres de la comunitat foren assassinats.

En acabar la guerra, el règim del general Franco pensava traspasar Montserrat a un altre orde religiós, però alguns monjos s'avançaren a les forces franquistes i entraren abans al monestir.

Les figures de la reconstrucció foren l'abat Marcet i el seu successor, l'abat Aureli Maria Escarré, que defensà els drets de Catalunya enfront de la Dictadura franquista, en moments molt difícils, i fou obligat a exiliar-se.

Montserrat, símbol i aixopluc dels catalans

Durant aquests anys, Montserrat fou centre de moltes iniciatives per a reprendre la vida catalana, des de la Festa de l'Entronització del 1947 —feta amb el propòsit de reconciliar tots els catalans—, fins a la publicació de les revistes "Serra d'Or", "Documents d'Església" i "Qüestions de Vida Cristiana". A Montserrat trobaren empar altres iniciatives catalanes, com la fundació del Front Universitari de Catalunya el 1944, reunions de l'escoltisme perseguit o la "tancada" per a redactar el Manifest dels Intel·lectuals Catalans el 1970.

La Diada religiosa

Originàriament, la festa de la Mare de Déu de Montserrat se celebrava el dia 8 de setembre, dia del naixement de la Mare de Déu o "de les

Mares de Déu trobades". Des del 1881 tingué diada pròpia, com a Patrona principal del Principat de Catalunya: el dia 27 d'abril.

El dia de la festa —i també la vigília, a la nit, la Vetlla de Santa Maria— el nombre de pelegrins que s'hi apleguen ha anat creixent amb el temps. Darrerament, hom ha pogut comptar més d'un milió de visitants durant l'any, entre pelegrins i simples visitants.

El nom de Montserrat —que antigament era nom d'home— ha quedat reservat, exclusivament, per a dona, i són milers les catalanes que el duen. La devoció a la Mare de Déu de Montserrat és la més popular i estesa a Catalunya, i les oracions montserratines —com la **Visita Espiritual** del doctor Torras i Bages o el popular **Violai**— han conegut edicions de centenars de milers d'exemplars en llengua catalana.

Els poetes l'han cantada

Montserrat ha estat també tema per a la poesia. Al segle XIX fou Víctor Balaguer qui inicià el camí, i signà diverses composicions com a "El Trobador de Montserrat". En celebrar els primers Jocs Florals de la Llengua Catalana a Barcelona, l'any 1859, els Set Mantenedors pujaren a donar les gràcies a Montserrat, com abans havien fet, tradicionalment, els reis i els visitants il·lustres de Catalunya en ocasions solemnes.

Però el poeta de Montserrat, per excel·lència, és Jacint Verdaguer, autor d'**El Violai**, de l'**Himne del Mil·lenari** (1881) i de poemes tan populars com **La mort de l'escolà**. Tot un volum de poesies porta el títol de **Montserrat** (1880).

Modernament, el poeta Josep Maria de Sagarra dedicà a Montserrat el seu extens i sòlid **Poema de Montserrat** (1956), de milers de versos, una de les obres més ambicioses de la nostra llengua.

Els poemes dedicats a Montserrat han estat

aplegats sovint en volums especials antològics, com la **Corona poètica de la Mareu de Déu de Montserrat**. També Montserrat ha estat el nom de diferents revistes i publicacions. "La Veu del Montserrat" (1878), que dirigí mossèn Jaume Collell, és potser la més significativa de totes.

La Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat

Per a promoure el culte i la devoció a la Mare de Déu de Montserrat, existí des del segle XV una confraria religiosa, estesa a tots els països del món. Al segle passat, el 1899, el doctor Torras i Bages fundà la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat, que aplegà milers de socis fidels a la seva vocació catalana i montserratina, i escriví la popular **Visita espiritual a la Mare de Déu de Montserrat**.

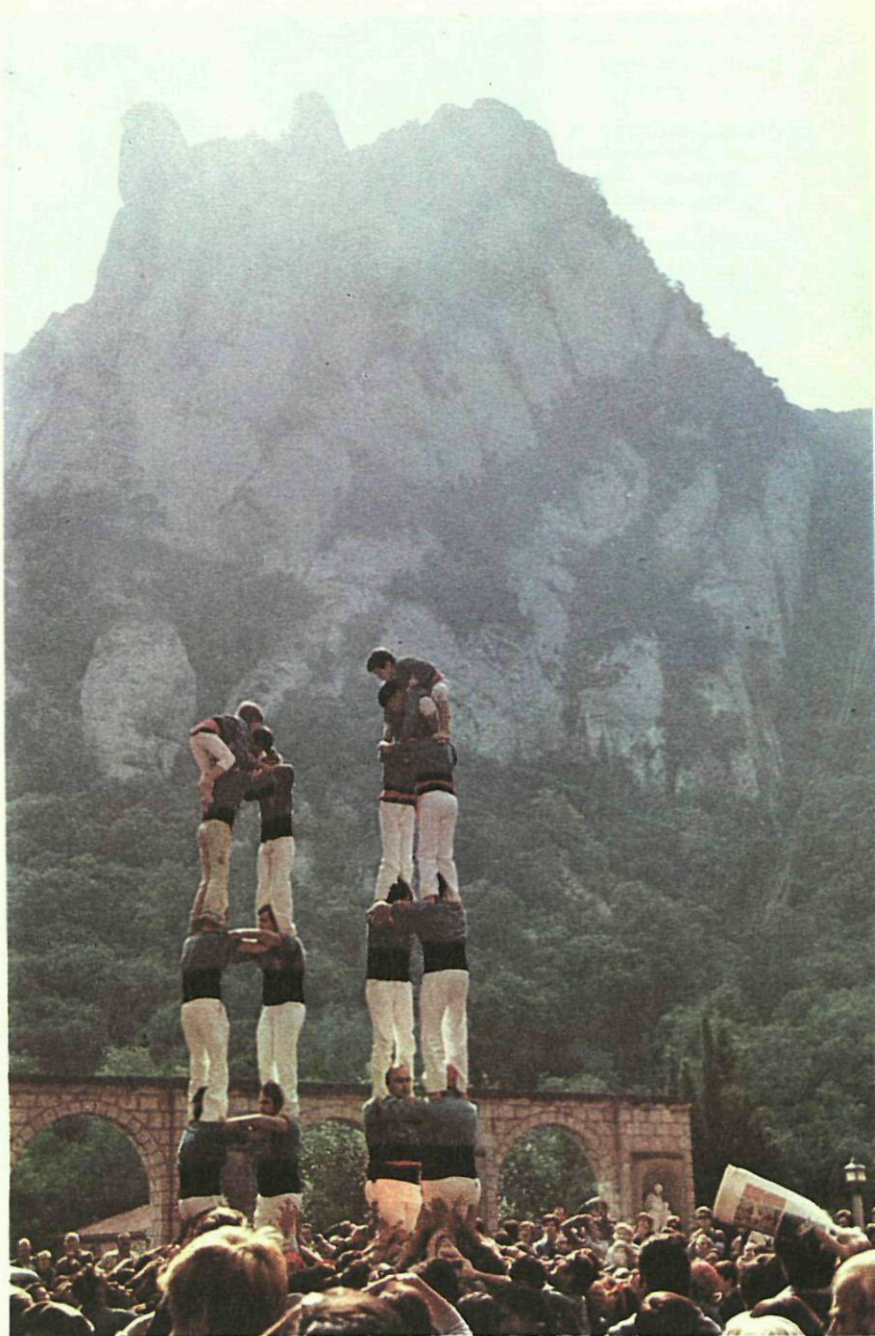
L'Escolania i altres iniciatives culturals

El monestir és, a la vegada, un centre cultural de renom mundial. A més de la seva Escolania, té Museu, amb important pinacoteca i secció bíblica arqueològica, i una Biblioteca amb més de 250.000 volums, amb temes que van des de la Patrologia a la Guerra d'Espanya.

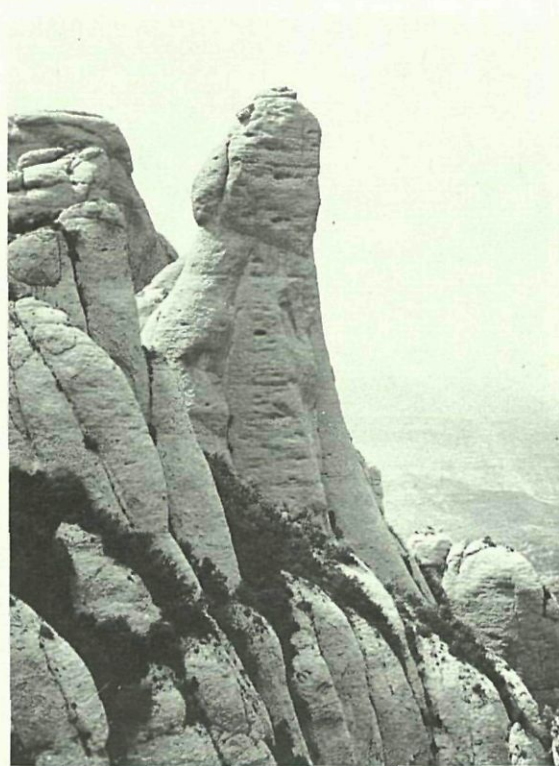
Montserrat donà acolliment també a la renovació litúrgica del nostre segle, organitzant els Congressos Litúrgics del 1915 i el 1965.

Les publicacions montserratines, que van des d'estampes o fullets de divulgació en diverses llengües fins a publicacions de tanta categoria com els "Scripta Monastica" o els "Annalecta Montserratensia", proven que la tasca editorial iniciada ja al segle XV amb la impremta de Montserrat —una de les primeres d'Europa— prossegueix el seu camí de cultura, al servei de tot el país.

Exhibició castellera, amb les roques montserratines al fons. Dos símbols units en una sola imatge, obtinguda el 17 d'octubre de 1976. En aquella ocasió, els castellers de Vilafranca alçaren un notable quatre de vuit, possiblement el primer que hom veia a la Muntanya santa. (Foto A. Morta)

L'estàtua del timbaler
del Bruc, Isidre
Llussà i
Casanoves, una
altra figura simbòlica
de la nostra terra, dona
perspectiva a les
retallades agulles de la
silueta montserratina.
(Foto Cuyàs)

El Cavall Bernat,
l'agulla més simbòlica
d'una serralada
simbòlica. (Foto
Cuyàs)

VISITA ESPIRITUAL A LA MARE DE DÉU DE MONTSERRAT

I. Verge prodigiosa, tron puríssim on reposà l'Eterna Saviesa quan vingué al món a ensenyar el camí de salvació, obteniu als vostres catalans aquella Fe que enfonsa les muntanyes, omple les valls i fa planer el camí de la vida. — Ave Maria i Glòria Patri.

II. Mare castíssima, mirall de puresa, flor de les verges, que portàreu al món el bàlsam d'incorrupció, Jesús Fill de Déu, obteniu-nos l'honestetat dels costums públics. — Ave Maria i Glòria Patri.

III. Profetessa admirable, que beneïreu i lloàreu l'Etern més que no pas totes les jerarquies angèliques plegades, feu que sigui desterrat d'aquest poble vostre, l'esperit de maledicció i de blasfèmia. — Ave Maria i Glòria Patri.

IV. Rosa de caritat, foc que sense consumir escalfa, traieu de Catalunya l'esperit de discòrdia i ajunteu tots els seus fills amb cor de germans. — Ave Maria i Glòria Patri.

V. Santa Engendradora de l'Etern, Filla del vostre Fill, feu que mai no es desfaci aquest poble català que Vós, espiritualment, engendràreu. — Ave Maria i Glòria Patri.

VI. Verge poderosa, més forta que un exèrcit en ordre de batalla, des del vostre alt castell de Montserrat defenseu d'enemics espirituals i temporals tota la terra catalana que teniu encomanada. — Ave Maria i Glòria Patri.

VII. Senyora de Montserrat, que teniu la vostra santa muntanya voltada d'oliveres, signe de pau, obteniu als pobles de Catalunya una pau cristiana i perpètua. — Ave Maria i Glòria Patri.

Josep Torras i Bages

HIMNE DE "NOSTRA PARLA"
Àngel Guimerà

*Catalunya i València
Mallorca i Rosselló,
les branques són d'un arbre
que al món no té parió.*

*Són d'una pàtria sola
des de la creació.
La nostra parla és una
i és un nostre braó.*

*Tenim un mar que és nostre
que el mar ningú ens el pren.
La terra, quina toia,
avui i eternament!*

*El sols ens besa l'ànima
i ens fa la sang bullent.
Primer surt per nosaltres,
després se'n va a ponent.*

*Nobles i grans com forem
el món ens hi veurà.
Volem records d'enrera,
mes endavant marxar.*

*On són les races lliures
la nostra hi anirà
i al poble que badallí,
el nostre esclafarà,*

*Germans de Catalunya,
germans del Rosselló,
de València i Mallorca,
som terra de saó.*

*Un temps amb sang regada,
demà, no ho sabem, no!
Cridem en nostra parla:
Visca nostra naci'd*

EL PI DE LES TRES BRANQUES

EL Pi de les Tres Branques és un esplèndid exemplar de pi pinyoner que s'alçava al mig del Pla de Campllonc, en ple Berguedà. Tradicionalment, fou considerat com un símbol de la Santíssima Trinitat i, des del segle passat, com un símbol de la unitat dels Països Catalans: tres branques en una soca única.

El seu propietari, Tomàs Campà, en féu ofrena a la Unió Catalanista, el 3 de maig de 1901, però una estranya malura —una mena de bolet parasitari— l'anà neulint, fins que un llamp en trencà una de les tres branques, deixant-lo en el llastimós estat en què es troba avui.

La veu dels poetes

El primer poeta que cantà l'arbre com a símbol dels Països Catalans fou Jacint Verdaguer en el seu poema **Lo Pi de les Tres Branques**, on explica un meravellós somni que el rei Jaume I hi hauria tingut, d'infant, a la seva ombra. A la primera edició del llibre **Pàtria** (1888), hi afegí una curiosa nota de l'erudit Francesc Muns:

"Sortint de Berga pel camí que porta a Sant Llorenç dels Piteus, atravesant pel llarg lo terme d'Espinalvet, poc després d'entrar en lo de Castellar del Riu, al mig d'un pla pintoresc voltat d'altíssimes muntanyes, conegut per lo Pla de Campllong, s'eleva el famós pi. Tots los habitants de l'alta muntanya de Catalunya o el coneixen de nom o l'han visitat alguna vegada, perquè és objecte de sa curiositat i de la veneració de molts. És un arbre magnífic pertanyent a la mena denominada pinassas i forma contrast amb los altres que embosquen lo país, pertanyents tots a la dels anomenats pins negres, semiavets, mentre que el que ens ocupa és únic exemplar en sa classe.

Se comprèn sa grandiositat si es té en compte sa forma original i ses proporcions. D'arran de terra fins a deu pams d'alçada és una sola soca que té 33 pams de circumferència, dividint-se després en tres branques perfectament iguals fins a l'altura total de l'arbre, que serà d'uns 150 pams, essent de 18 la circumferència de cada branca.

L'aspecte d'aquest arbre gegant és imponent i els veïns d'aquells voltants saben prou bé que durant les diferents guerres que han devastat aquest país, s'han emparat a l'ombra de ses branques batallons sencers. Nosatres no podem calcular sa antiguitat, que ha d'ésser gran, i creiem que sa vida compta moltes centúries, sent la seva fama i el respecte que inspira lo que l'ha revestit d'aqueixa aurèola de veneració que s'estén a totes les meravelles de la naturalesa.

Però hi ha més, com que la seva forma eleva el pensament a la idea de l'august misteri de la

Santíssima Trinitat, una tradició popular i constant recorda la concessió d'indulgències feta per un Bisbe als devots qui davant d'aquell pi resassen un Credo en honra de la Santíssima Trinitat qual imatge es troba representada en aquella obra.

Hem volgut indagar lo fonament d'aquella tradició i l'hem vist consignat en un document curiosíssim existent avui dia en la veïna parròquia de Castellar del Riu, que reciem veuran amb gust nostres lectors. Diu aixís:

"Al devot cristià. Per tradició antiga se sap que l'Ilm. Senyor Fra Josep de Mesquia, Bisbe de Solsona (1746), concedí 40 dies de perdó resant tres Credos davant el Pi de les tres branques, vestigi i figura de la Santíssima Trinitat, principi i fi de nostre ser i bé.

Lo mateix confirmà i a més anyadí 40 dies d'Indulgència resant amb bona devoció un Credo en memòria de la Santíssima Trinitat, contemplant atentament l'obra visible del Pi, i adorant la mà invisible que féu tal portento; com diu l'Apòstol, "Invisibilis Dei per ea quae facta sunt intellectu conspiciuntur". — Així ho he encontrat en l'Arxiu d'esta Rectoria, i perquè fos més expressiu he posat la figura del Pi, jo, Ramon Casals, Preverre i Rector de Castellar del Riu."

* * *

Àngel Guimerà reprengué la simbologia del Pi en el seu himne a l'associació Nostra Parla, i Josep Burgas, en emmalaltir l'arbre, en féu símbol de la decadència catalana.

Modernament, una col·lecció de llibres catalans, dirigida per Joan Sales l'ha pres com a títol, i una obra de divulgació sobre els Països Catalans, de mossèn Romà Comamala, porta també el mateix nom.

*"On és vostre capità?
A on és vostra bandera?
Varen treure el bon Jesús
tot cobert amb un vel negre".*

La revolta dels segadors, del 1640, en una visió romàntica d'A. Estruch, conservada al Museu de Sabadell (fragment) (Foto Ramon Manent)

ELS SEGADORS

HIMNE OFICIAL DE CATALUNYA

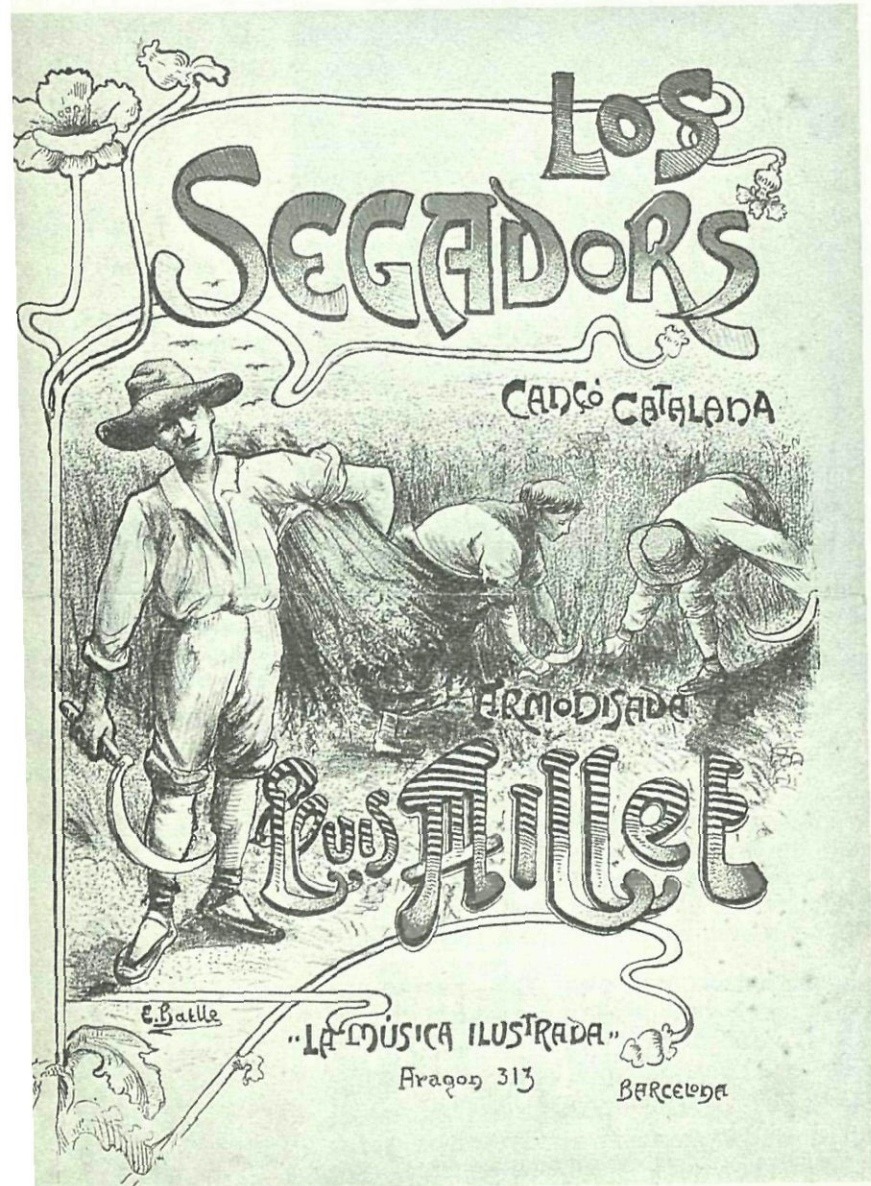
CATALUNYA té un himne indiscutit: **Els Segadors**. Però la seva història no ha estat gaire sovint explicada als catalans, que l'han après a cantar no pas a l'escola, sinó en fulls volants o en la més plena clandestinitat. Sabem també que l'himne té dues lletres: la que anomenem "antiga" o tradicional, i la que es canta actualment, de tres estrofes.

Memorial de Greuges i himne de batalla

La lletra d'**Els Segadors** és la d'una cançó

popular datable en el segle XVII, quan es produí la guerra dels catalans comandats per Pau Claris, president de la Generalitat, contra el rei Felip IV de Castella i molt especialment contra el seu privat, el comte-duc d'Olivares.

La lletra forma el que en podríem dir un "Memorial de Greuges": les ofenses que les tropes castellanes allotjades a Catalunya feien als catalans, les intrigues del comte-duc, la revolta anomenada **dels Segadors** el dia de Corpus —el "Corpus de Sang"— del 1640, i l'alçament del poble català enfront dels abusos dels ocupants.

Edició popular de
l'hinne nacional de
Catalunya, any 1932

Aquesta lletra és la que anomenem "històrica" i ja fou recollida i estudiada en el segle passat pel gran historiador de la nostra literatura Manuel Milà i Fontanals, que en publicà la variant més difosa en el seu **Romancerillo catalán**, publicat el 1853 i reeditat el 1882, llibre fonamental per a la nostra renaixença literària, ja que ajudà a recuperar el valuós tresor del cançoner popular de Catalunya, que era a punt de perdre's.

La fixació de la seva música

Cap a l'any 1887, una colla d'amics catalanistes que procedien de les files de l'entitat La Jove Catalunya —entre els quals hi havia Àngel Guimerà, Lluís Domènech i Montaner, Francesc Matheu, Francesc Alió, Pere Nanot i Renart, Joan Montserrat, entre d'altres, i que es reunien amb personalitats com Verdaguer o Gaudí— decidiren que, per a facilitar-ne la difusió, calia escollir i fixar alguna de les diferents variants melòdiques existents de la cançó d'**Els Segadors**, que com a poema ja era ben conegut en els ambients catalanistes.

Fou el músic Francesc Alió qui en féu la primera harmonització, basant-se en la melodia d'una altra cançó popular catalana —també anomenada **Cançó dels segadors**—, la lletra de la qual era la d'una cançó de taverna.

La música era sensiblement igual a la que cantem avui, però calia afegir-hi una tonada més vibrant al final de cada estrofa. Fou l'escriptor Ernest Moliné i Brasés qui va aconsellar el "**Bon cop de falç!**" que Alió harmonitzà lliurement.

Des d'aleshores, la cançó d'**Els Segadors** —encara amb la lletra tradicional— s'imposà com a cant de les manifestacions del catalanisme naixent.

El text actual

L'any 1899, la Unió Catalanista convocà un concurs per a dotar l'hinne català d'una lletra

Oriol Martorell dirigeix el cant d'Els Segadors amb motiu de la magna manifestació de l'Onze de Setembre (1976) a Sant Boi de Llobregat.

ELS SEGADORS

HIMNE NACIONAL DE CATALUNYA

més curta (la tradicional té més de seixanta versos), que s'adaptés a les reivindicacions modernes de Catalunya. Tot i que els elements més tradicionals s'hi oposaren al·legant que, si el poble havia creat la cançó, era el poble el que l'havia de canviar, se celebrà el concurs i en fou guanyador el poeta Emili Guanyavents (que aleshores encara signava Guanyabens).

Entre els que s'hi oposaven, hi havia gent tan prestigiosa com el bisbe Torras i Bages, el poeta Jacint Verdaguer i el patriarca dels Jocs Florals, Francesc Matheu. Per cert, que aquest fou qui ho encertà en afirmar que si bé ell no creia gaire en els concursos, en definitiva seria el poble català el que acceptaria o refusaria el canvi.

Ca - ta - lu - nya tri - om - fant tor - na - rà a ser ri - cà i
 A - rà és ho - ra, se - ga - dors, a - rà és ho - ra des - fà a -
 Que tre - mo - li l'e - ne - mic en ve - ient la nos - tm en -

ple - na. En - dar - re - rà a - ques - ta gent tan u - fa - nà i tan su - per - ba. } Bon cop de
 - ler - la. Per quan vin - guin al - tre juny es - mo - lem ben bé las ei - nes. }
 - se - nya. Com fem cau - re es - pi - gues d'or, quan con - vé se - guem ca - de - nes. }

falç, bon cop de falç, de - fen - sors de la ter - ra, bon cop de falç!

Les harmonitzacions actuals

La nova lletra —de tres estrofes, que és encara la que es canta avui— motivà un seguit d'harmonitzacions musicals molt valuoses. Cal destacar sobretot les de Lluís Millet, Enric Morera, Mas i Serracant, Pau Casals, Francesc Pujol (per a cobla) i, molt especialment, la que Joan Lamote de Grignon féu per a la Banda Municipal de Barcelona, i que en el període de la Generalitat era interpretada en els actes oficials; actualment, s'ha difós moltíssim l'harmonització feta per Josep Viader per a tot el Moviment Coral Català.

L'himne oficial de Catalunya

Els Segadors fou declarat himne oficial per un decret de la Generalitat, si bé no ho fou per l'Estatut Interior de Catalunya de 1933, que declarava oficials la bandera de les quatre barres i la llengua catalana. Però en la pràctica i en tots els actes oficials l'himne que s'interpretava en públic eren Els Segadors.

El Cant del Poble

Ara bé, en proclamar-se la República catalana el dia 14 d'abril de 1931, algunes persones

- A. Coral Sant Jordi
 Dir. Oriol Martorell
- B. Tenora: Ricard Viladesau
 Timbales: Francesc X. Joaquín

Tècnic de gravació: J. J. Moreno
 Direcció artística: Salvador Pueyo
 Fotografia: Pere Monés
 Disseny: Francesc Guàrdia
 Imprimeix: Gràfiques Orient / Pl. Riús i Taulat, 11. Barcelona
 Edita: EDIGSA. Av. José Antonio, 654. Barna
 Dip. Leg.: B-38971-1976

EDIGSA
 CM 422 SG

—entre les quals el conseller de Cultura Ventura Gassol— desitjaven un nou himne de caràcter menys bel·licós. Fou encarregat al mestre Amadeu Vives, que en féu la música basant-se en la composició **Els Xiquets de Valls**, d'en Clavé, i la lletra, al poeta Josep Maria de Sagarra.

Aquest himne, titulat **El Cant del Poble** —i que comença amb els coneguts versos: "Glòria, catalans, cantem! Cantem amb l'ànima!", fou estrenat la nit del 18 d'abril de 1931, per l'Orfeó Català.

Però la reacció del públic no fou gaire favorable i, en acabar, reclamaren tumultuosament **Els Segadors**. Fou així —diguem que per plebiscit popular— que **Els Segadors** quedaren de nou consagrats com l'himne nacional de Catalunya.

Prohibicions oficials: substitucions populars

Cal recordar que **Els Segadors**, com totes les manifestacions de la nostra personalitat col·lectiva, ha estat interdit en ocasions ben diverses. La Dictadura de Primo de Rivera prohibí l'himne, i aquest fou substituït popularment per altres cants, com **La Santa Espina** (una sardana cantada, amb lletra d'Àngel Guimerà i música d'Enric Morera) o per **La Balanguera**, amb lletra de Joan Alcover i música d'Amadeu Vives. També **L'Emigrant** —lletra de Verdaguer i música d'Amadeu Vives— substituï sovint, en actes públics, **Els Segadors**.

El Cant de la Senyera

Però ha estat durant aquests darrers quaranta anys de persecució de la llengua i de la cultura catalanes que el nostre poble s'ha enginyat per a trobar-hi un "recanvi" el més acceptat dels quals ha estat, indiscutiblement, **El Cant de la Senyera**, amb lletra de Joan Maragall i música de Lluís Millet —la interpretació del qual, com a himne de l'Orfeó Català i de l'antiga Germanor

dels Orfeons de Catalunya, també fou prohibida per les autoritats franquistes, i donà lloc a la detenció de Jordi Pujol, després d'uns incidents al Palau de la Música Catalana l'any 1960.

També s'ha interpretat **L'Emigrant** —recorrem l'emoció que hi posaven els exiliats i els soldats catalans que feien el servei militar a terres forasteres quan cantaven el "*Dolça Catalunya/Pàtria del meu cor...*" i fins i tot les estrofes més patriòtiques del **Virolai**.

Però potser el substitutiu que feia més impressió, en els difícils anys quaranta, era la sardana **Juny**. La gent, en acabar la ballada, l'escoltava dempeus, en silenci, com si fos —i en el fons ho era— el nostre himne nacional.

Altres himnes patriòtics han estat **L'Arbre Sagrat**, de Guanyabens i Morera, i **Plany**.

Els Segadors, altra vegada en públic

Després de la seva prohibició el 1939, **Els Segadors** només foren interpretats a Catalunya, públicament, de manera clandestina. La primera vegada que ho foren col·lectivament, fou a Montserrat, el dia de l'enterrament de l'abat Aureli M. Escarré, per un nombrós grup d'assistents.

El dia 11 de setembre de 1970, al vespre, també els barcelonins pogueren escoltar l'himne català per uns altaveus que els joves del Front Nacional havien connectat a un magnetòfon amagat en un pis, davant l'Arc de Triomf de Barcelona.

I ja per fi, en acabar la Diada Nacional del 1976, a la plaça de Sant Boi, milers i milers de catalans arribats d'arreu de Catalunya entonaren les notes vibrants del nostre himne, dirigits per la mà mestra i emocionada de l'Oriol Martorell.

A l'arribada del President Tarradellas, el 23 d'octubre de 1977, s'interpretà ja com a himne oficial. Començava també, en aquest camp, el camí de la normalització de Catalunya.

ELS SEGADORS

Versió antiga

*Catalunya, comtat gran,
qui t'ha vist tan rica i plena!
Ara el rei Nostre Senyor
declarada ens té la guerra.*

*Bon cop de falç!
Bon cop de falç,
defensors de la terra!
Bon cop de falç!*

*Lo gran comte d'Olivars
sempre li burxa l'orella:
— Ara és hora, nostre rei,
ara és hora que fem guerra. —*

*Contra tots els catalans,
ja veieu quina n'han feta:
seguien viles i llocs
fins al lloc del Riu d'Arenes;*

*n'han cremat un sagrat lloc,
que Santa Coloma es deia;
cremen albes i casulles,
i corporales i patenes,
i el Santíssim Sagrament,
alabat sia per sempre.*

*Mataren un sacerdot,
mentre que la missa deia;
mataren un cavaller,
a la porta de l'església,
en Lluís de Furrià,
i els àngels li fan gran festa.*

*Lo pa que no era blanc
deien que era massa negre:
el donaven als cavalls
sols per assolar la terra.*

*Del vi que no era bo,
n'engavaven les aixetes,*

*el tiraven pels carrers
sols per regar la terra.*

*A presència dels parents
deshonraven les donzelles.
Ne donen part al Virrei,
del mal que aquells soldats feien:*

*— Llicència els he donat jo,
molta més se'n poden prendre. —
Sentint resposta semblant,
enarboren la bandera;
a la plaça de Sant Jaume,
n'hi foren les dependències.*

*A vista de tot això
s'és avalotat la terra:
comencen de llevar gent
i enarborar les banderes.*

*Entraren a Barcelona
mil persones forasteres;
entren com a segadors,
com érem en temps de sega.*

*De tres guàrdies que n'hi ha,
ja n'han morta la primera;
ne mataren el Virrei,
a l'entrant de la galera;
mataren els diputats
i els jutges de l'Audiència.*

*Aneu alerta, catalans;
catalans, aneu alerta:
mireu que aixís ho faran,
quan seran en vostres terres.*

*Anaren a la presó:
donen llibertat als presos.
El bisbe els va beneir
amb la mà dreta i l'esquerra:*

*— On és vostre capità?
— On és vostra bandera? —
Varen treure el bon Jesús
tot cobert amb un vel negre:*

*— Aquí és nostre capità,
aquesta és nostra bandera. —
A les armes, catalans,
que ens han declarat la guerra!*

ELS SEGADORS

Versió de l'Himne Nacional de Catalunya

*Catalunya, triomfant,
tornarà a ser rica i plena!
Endarrera aquesta gent
tan ufana i tan superba!*

*Bon cop de falç!
Bon cop de falç,
defensors de la terra!
Bon cop de falç!*

*Ara és hora, segadors!
Ara és hora, d'estar alerta!
Per quan vingui un altre juny
esmolem ben bé les eines!*

*Bon cop de falç!
Bon cop de falç,
defensors de la terra!
Bon cop de falç!*

*Que tremoli l'enemic
en veient la nostra ensenya:
com fem caure espigues d'or,
quan convé seguem cadenes!*

*Bon cop de falç!
Bon cop de falç,
defensors de la terra!
Bon cop de falç!*

LA SANTA ESPINA

Lletra: Àngel Guimerà

Música: Enric Morera

*Som i serem gent catalana
tant si es vol com si no es vol,
que no hi ha terra amb més ufana
sota la capa del sol.*

*Déu va passar-hi en Primavera
i tot cantava al seu pas.
Canta la terra encara entera,
i canta que cantaràs.*

*Canta l'aucell, el riu, la planta,
canten la lluna i el sol.
Tot treballant la dona canta,
i canta al peu del bressol.*

*I canta a dintre de la terra
lo passat jamai passat,
i jorns i nits, de serra en serra,
com tot, canta el Montserrat.*

LA BALENGUERA

Lletra: Joan Alcover

Música: Amadeu Vives

*La Balanguera misteriosa
com una aranya d'art subtil,
buida que buida sa filosa,
de nostra vida treu el fil.
Com una parca bé cavila
teixint la tela pel demà;
la Balanguera fila, fila,
la Balanguera filarà.*

*Girant l'ullada cap enrera
gaita les ombres de l'avior...
i de la nova primavera
sap ons 'amaga la llavor.*

*Sap que la soca més enfila
com mes endins sap arrelar;
la Balanguera fila, fila,
la Balanguera filarà.*

*Quanr la parella ve de nocés,
ia veu i compta sos minyons
veu com davallen a les fosses
els que ara viuen d'il·lusions,
els qui a la plaça de la vila
surten a riure i a cantar;
la Balanguera fila, fila,
la Balanguera filarà.*

*Bellugant l'aspi, el fil cabdella
i de la pàtria la visió
fa bategar son cor de vella
sota la sarja del gipó.
Dins la profunda nit tranquila
destria l'auba que vindrà
la Balanguera fila, fila,
la Balanguera filarà.*

*De tradicions i d'esperances
tix la senyera pel jovent,
com qui fa un vel de nuviàncies
amb cabelleres d'or i argent.
De la infantesa que s'enfila,
de la vellúria que se'n va;
la Balanguera, fila, fila,
la Balanguera filarà.*

EL CANT DE LA SENYERA

Lletra: Joan Maragall

Música: Lluís Millet

*Al damunt dels nostres cants
aixequem una Senyera
que els farà mes triomfants.*

*Au, companys, enarborem-la
en senyal de germanat!*

*Au germans, al vent desfem-la
en senyal de llibertat!
Que voleï! Contemplem-la
en sa dolça majestat!*

*Oh bandera catalana!,
nostre cor t'és ben fidel:
volaràs com au galana
pel damunt del nostre anhel:
per mirar-te sobirana
alçarem els ulls al cel.*

*I et durem arreu enlaire,
et durem, i tu ens duràs:
voleiant al grat de l'aire,
el camí assenyalaràs.
Dóna veu al teu cantaire,
llum als ulls i força al braç.*

EL CANT DEL POBLE

Lletra: Josep M.ª de Sagarra

Música: Amadeu Vives

*Glòria, catalans, cantem!
Cantem amb l'ànima!,
un crit i una sola veu:
Visca la pàtria!*

*La nostra terra és redimida!
El gran moment és arribat!
Fora els ultratges! Lluny la mentida!
Ningú ens prendrà la nostra llibertat!*

*Joia que ha inflammat el cel,
falç i ginesta!
Voli sobre el front l'estel
de la senyera!*

*Tenim les venes per estimar-la,
i en la tempesta del combat,
tenim els braços per defensar-la!
Ningú ens prendrà la nostra llibertat!*

LA SARDANA DE LA PÀTRIA

Lletra: Joan Llongueres

Música: Enric Morera

*Del lluny, del lluny ve la complanta;
la porta el sol, la porta el vent.
La terra brunz i vibra i canta
i és pur el cel i és resplendent.*

*Les mans demanen mans germanes
que amb fe es retrobin amb delit.
El blat és or damunt les planes.
És foc la sang a dins del pit.*

*Quan la mà troba, altra mà amiga
l'estren febrosa, l'estreny fort
i amb ella el cor apar que diga:
— Fins a la mort! Fins a la mort!*

*Ja la rodona altiva i noble
volta la serra i volta el pla.
Ja hi cap dins ella tot un poble
que vol ser lliure i estimar.*

*Del lluny, del lluny ve la complanta
i en cada cor sap penetrar;
aquí amb dolçor amorosa i santa,
allà amb estrèpit d'huracà.*

*És la complanta de la terra
que dansen l'aigua i el bon sol;
el roure vell damunt la serra
i prop la mare el xic bressol.*

*És la complanta d'una història
que, del Montseny al Montserrat,
porta a la Pàtria pena o glòria
segons el vent d'on ha bufat.*

*Fills de la terra catalana
dem-nos les mans, dem-nos les mans,
i eternament la gran Sardana
ballem-la units com bons germans!*

L'ardent rodona hem d'eixamplar-la,

*i quan tothom ja hi haurà entrat,
fem que mai més puguin trencar-la
ni occir son vol de llibertat.*

*I, si la Pàtria fos ofesa,
el cercle estret farem llavors
fins que dins ell, amb sa vilesa,
s'hi ofeguïn junts els traïdors.*

L'EMIGRANT

Lletra: Jacint Verdaguer

Música: Amadeu Vives

*Dolça Catalunya,
pàtria del meu cor,
quant de tu s'allunya
d'enyorança es mor.*

*Hermosa vall, bressol de ma infantesa, blanc Pi-
[rineu,
marges i rius, ermita al cel suspesa, per sempre
[adéu!*

*Arbres del bosc, pinsans i cadernereres, cantau,
[cantau,
io dic plorant a boscos i riberes: adéu-siau!*

*On trobaré tos sanitosos climes ton cel daurat?
Mes ai, mes ai! on trobaré tes cimes, bell Mont-
[serrat?
Enlloc veuré, ciutat de Barcelona, ta hermosa
[Seu,
ni eixos turons, joiells de la corona que et posà
[Déu.*

*Adéu, germans: adéu-siau, mon pare, no us veu-
[ré més!*

*Oh, si al fossar on jau ma dolça mare, jo el llit
[tingués!*

*Oh, mariners, lo vent que me'n desterra que em
[fa sofrir!*

*Estic malalt, mes, ai, tornau-me a terra, que hi
[vull morir!*

Pau Claris, en un retrat de la Galeria de Catalans Il·lustres de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i en un gravat del segle XVIII.

EL CORPUS DE SANG

AMB el nom de "Corpus de Sang" es commemora la diada de Corpus de l'any 1640 —el dia 7 de juny, exactament— i la revolta que tingué lloc aquell mateix dia a Barcelona, als crits de "*Visca la terra!*", "*Visca el rei!*" i "*Mori el mal govern!*". Els amotinats posaren en llibertat els presos, assaltaren les cases dels aristòcrates que col·laboraven amb la Cort de Madrid, i donaren mort al virrei de Catalunya, comte de Santa Coloma, partidari del comte-duc d'Olivares.

L'aliança amb França

El president de la Generalitat, el canonge Pau Claris, amb la col·laboració de la noblesa catalana pirinenca, de la burgesia barcelonina i de la majoria del poble català, pactà una aliança politico-militar amb França contra Castella.

I si bé fou proclamada una República cata-

lana presidida per Pau Claris, fou de breu durada, ja que, el gener del 1641, Catalunya acordava reconèixer com a sobirà el rei de França Lluís XIII.

Dinou anys de guerra

La lluita contra Castella, que durà fins a l'any 1659, fou coneguda com a "Guerra dels Segadors"; finalment, els catalans tornaren a l'obediència a Felip IV, un cop hagueren mort Pau Claris, el comte-duc d'Olivares i el cardenal francès Richeliú, que foren els protagonistes de la contesa.

La Catalunya francesa o del Nord

D'aquella guerra, Catalunya en tragué el seu himne, **Els Segadors**, però perdé els territoris del Rosselló, el Capcir, el Fenollet, el Vallespir i mitja Cerdanya, que passaren al domini francès.

Pau Claris

Si bé la resistència contra les forces castellanes fou organitzada en gran part pel diputat militar Francesc de Tamarit, la figura sobresortint de la revolta fou el president de la Generalitat, Pau Claris, la figura del qual és també un símbol de Catalunya, com a capdavanter de la lluita contra el centralisme castellà i en defensa de les llibertats tradicionals de Catalunya. Tota la seva

vida lluità per aquest ideal, i en donà prova en els seus abrandats discursos. Les darres paraules d'un d'ells — "Mori jo i visqui Catalunya" — són un resum de la seva actuació.

Morí a Barcelona un mes després de la batalla de Montjuïc del 26 de gener de 1641, on les tropes castellanes que havien envaït Catalunya foren totalment derrotades per l'exèrcit català.

EL CALZE DE PAU CLARIS Ventura Gassol

*Pau Claris tenia un calze
com mai més se n'ha vist cap,
tot d'espigues i roselles
i raïms verds i morats
i un escut de Catalunya
amb quatre barres d'esfalt
d'un groc, que ni la ginesta,
d'un vermell, que ni la sang.
Pau Claris tenia un calze
com mai més se n'ha vist cap.*

*Cada cop que hi consagrava,
diu que se'l veia plorar.
L'escolà, ajudant de missa,
que li girava el missal,
ja li deïa a cau d'orella
amb un to melós de plany:
— Què ploreu, senyor canonge,
per què ploreu ara tant?*

*— Ploro per tu i pels teus pares
i per tots els catalans,
per l'honra de les donzelles*

*i els sofriments dels esclaus,
pel pa blanc donat als gossos
i el que vaig a consagrar,
que potser serà pastura
dels cavalls del castellà. —
Cada cop que hi consagrava,
diu que se'l veia plorar.*

*D'un temps ençà que no plora
Pau Claris en consagrar;
del dia que Catalunya
vencé l'exèrcit reial,
de Montjuïc a la plana,
de la plana al Llobregat.*

*Molts mil vingueren d'Espanya,
pocs cents se'n van entornar,
els pocs que se n'entornaven
el Llòbrec se'ls va emportar.
Amb la seva sang impura
s'enterbolí tot el mar.
Beneïda Santa Eulàlia,
Patrona de la ciutat!*

*D'ençà d'aquella jornada,
diu que ja no plora tant.*

*Si a l'alçar Déu ans plorava,
ara somriu com un sant:
no brilla tant la patena,
com li brilla el seu semblant.
Cada dia que alça el calze,
l'alça una mica més alt;
hi ha dies s'hi extasia,
que no el baixaria mai.*

*La gent que hi va a oïr missa,
que és la gent més principal,
s'hi va atansant de puntetes
per veure-li bé el semblant.
L'escolà que s'hi acosta,
com si anés a parlar a un sant:*

*— La darrera batallada
fa estona que ja ha tocat;
per què no abaixeu el calze?
per què el teniu alt encar?*

*— El tinc alt per Catalunya
i per tots els meus germans,
que mentre jo el tinc enlaire,
Déu vetlla pels catalans
i Santa Eulàlia beneïta
també té enlaire les mans
i el Cavaller de Sant Jordi
té alerta el seu cavall blanc.*

*El tinc alt per Catalunya
i per tots els catalans,
que, quan l'abaixi per sempre,
no sé qui l'aixecarà:
El porten a pes de braços,
com si anés a celebrar,
vestit amb casulla negra
i amb el seu calze a la mà,
blanc de front, verdós de cara
i amb un llum que li fa
la mirada esbatanada,
com si encar volgués vetllar.
La vermellor dels canonges
tota ella es va amaratant
del flam morat de les atxes
que li fan claror al davant.*

*El bisbe que l'acompanyava
porta el bàcul endolat
entre dos diaques joves
que no paren de plorar.
Silenciosos, segueixen
consellers i diputats,
vestits amb gramalles negres
i guants de seda morats.
La gernació se'l mira
amb els colors trasmudats.
En Ser a la Plaça Nova,
no gosen ni respirar;
no canta ni un sol canonge,
no resa ni un escolà:
es sent una remor fonda
de plors a punt d'esclatar.
Per damunt d'aquell silenci
un airet fi s'ha girat
que mou la punta de l'alba
del canonge amortallat
i, en passar arran del calze
que Pau Claris duu a la mà,
fa bronzir la seva copa
d'un bronzir fi i massa clar
que encomana esgarrifances
i un regust al paladar
de cendra calenta i xopa
de sang a punt de vessar.
El bisbe que se n'adona
que se li gela la mà,
d'un cop de bàcul a terra
trençà el silenci i cridà:*

*— Quan les tombes són obertes,
no les deixeu refredar,
que, mentre elles es refreden,
es van encenent les sangs.
D'ahir al vespre que és oberta
la tomba de Sant Joan;
si no l'enterren de pressa,
tornarà a córrer la sang!*

*Pau Claris tenia un calze
que qui sap on deu parar!
Tres-cents anys que l'enterraren
i ningú el desenterrà.
Que remoguin bé les cendres
del convent de Sant Joan,
que sense veure aquell calze,
se'ns va enfredorint la sang,
l'opressor se'ns seu a taula,
no trobem el pa amargant.
Que remoguin bé les cendres,
que el vent de Déu ja vindrà!
Que es torni a aixecar el calze
que hi volem tenir la mà!
Ben enlaire, ben enlaire!
que s'hi puguin encantar
els germans d'enllà de l'Ebre
i els de més enllà del mar.
Més enlaire! Més enlaire!,
que encara hi ha murs més alts!
que puguin també encantar-s'hi
i dur-hi la seva mà
els germans de l'altra banda
del reialme català.
Pau Claris torna a alçar el calze;
estrenyem-hi tots la mà,
que la copa encara és buida
i l'hauríem d'emplenar;
no hi beureu sang consagrada,
ni vi del nostre vinyar,
que hi beureu fel i vinagre
que el tirà us hi mesclarà.*

*Pau Claris tenia un calze
i ja no el pot aixecar:
aquells braços sempre enlaire
la mort els vol abaixar.*

*Al voltant de la llitera
tots els canonges hi ha,
que hi diu la darrera missa;
qui sap si l'acabarà!
A l'anar a aixecar el calze,
Claris es posa a plorar:
— Germà Francesc, ajudeu-me,
que no el puc aixecar. —
Tamarit, Vergós i Serra
també es posen a plorar:
— Si Pau Claris no l'enlaire,
qui sap qui l'enlairarà!
— Germà Francesc, quan jo mori,
lligueu-me'l fort a les mans
i alceu-me-les ben enlaire,
com les alçava jo abans,
per la pàtria catalana
i per tots els catalans,
que així tots ells, quan el vegin,
es sentiran més germans
i, en veure la copa buida,
hi enyoraran la sang
i es sentiran que a les venes
n'hi corre encar de sobrant.
Poseu-me casulla negra
per tots els dols que us vindran.
Santa Eulàlia beneïda,
vulgueu-me allargar les mans!*

*El calze per Catalunya
qui sap qui el podrà aixecar!,
que ahir moria Pau Claris
i ara el duen a enterrar.
Si la vinya encara és verda
un altre vi l'omplirà:
el vi de les nostres venes,
el millor per consagrar.
Pau Claris torna a alçar el calze,
comencem, doncs, a resar:
— Pare nostre! Pare nostre!
Pare del cel estelat,
beneïeu-la i consagreu-la
per la nostra llibertat!
Enyorant la deslliurança
se'ns va tornant el cap blanc:
bé tardes prou, Corpus Christi,
beneït Corpus de Sang!*

"L'Onze de Setembre, quin sant és, que sembla que bateguen tantes vides i passen colles pels carrers amb corones i rams de flors humides?"

Més d'un milió de catalans s'aplegaren al Passeig de Gràcia, l'Onze de Setembre de 1977, demanant la sobirania i les institucions catalanes: Llibertat, amnistia i estatut d'autonomia. (Foto Barceló)

L'ONZE DE SETEMBRE

DIADA NACIONAL DE CATALUNYA

AMB aquesta commemoració, Catalunya recorda la defensa heroica de la ciutat de Barcelona, el dia 11 de setembre de 1714, davant l'exèrcit franco-castellà de Felip V de Castella, com a conseqüència de la Guerra de Successió al tron d'Espanya.

A favor de Carles d'Àustria

Catalunya havia pres partit a favor del pretendent Carles d'Àustria —anomenat també l'Arxiduc—, que arribà a reunir Corts a Barcelona, el 1706, i fou jurat com a rei amb el nom de Car-

L'estàtua de Rafael Casanova sosté la bandera de Santa Eulàlia en una mà i la de les quatre barres en l'altra, en el transcurs de la manifestació del 1977.

les III. L'abandonament dels catalans per part dels anglesos, dels holandesos, dels portugue-

sos i del mateix Carles —elegit emperador d'Àustria— féu que Catalunya es quedés sola enfront de Felip de Borbó i de Lluís XIV, rei de França, una vegada Aragó i el País Valencià foren dominats per les tropes franco-castellanes.

Setge de Barcelona

Barcelona fou assetjada per un poderós exèrcit, de primer a les ordres del duc de Pòpuli i, finalment, del duc de Berwick. Aquest començà una sèrie d'atacs als baluards de la ciutat, abandonada a les pròpies forces, dirigides pel Conseller en Cap, Rafael Casanova, i el general Antoni Villarroel. A la matinada del dia 11 de setembre de 1714, les forces franco-castellanes de Felip V i Lluís XIV donaren l'assalt final a les muralles de la ciutat, coratjosament defensades pels barcelonins i per catalans de tots els estaments.

Rafael Casanova caigué ferit prop del Baluard de Sant Pere, abraçat a la bandera de Santa Eulàlia, patrona de Barcelona, i fou donat com a mort pels seus amics per tal d'evitar represàlies a l'entrada de l'enemic.

Finalment, la ciutat fou ocupada, fet que significà l'abolició dels drets i les institucions catalanes i l'establiment d'un nou sistema centralista amb la promulgació del Decret de Nova Planta.

Símbol de la lluita per la llibertat

La data de l'Onze de Setembre ha restat com a símbol de la lluita que el poble català ha emprès, des del 1714, per a recuperar la seva llibertat i les seves institucions, que li foren arrabassades per la força i a les quals no ha renunciat mai.

La musa popular

Ja durant el segle XIX, moltes composicions

Quadre d'A. Estruch, conservat a la masia Can Déu, de Sabadell, propietat de la Caixa d'Estalvis d'aquella ciutat. Rafael Casanova, que sostenia la bandera de Santa Eulàlia, patrona de la ciutat, cau ferit al baluard de Sant Pere, mentre lluitava en defensa de la ciutat, assetjada per les tropes franco-castellanes de Felip V i Lluís XIV. (Foto Ramon Manent)

poètiques dels Jocs Florals al·ludien a aquella data o als seus protagonistes. Així, **A la mort de Rafael de Casanova**, de Jacint Verdaguer (1866); **El Fossar de les Moreres**, de Frederic Soler (1878); **Al cap de Josep Moragues**, d'Àngel Guimerà, dedicat al general català que fou executat per Felip V i el cap del qual fou penjat a la Muralla de Mar de Barcelona (1887).

L'onze de setembre d'aquell any, un grup de patriotes de la Lliga de Catalunya volgueren dedicar una missa en record del Conseller en Cap i encarregaren al sacerdot Jaume Collell (que seria, amb els anys, el popular canonge Collell) que la celebrés. Però el bisbe de Barcelona, doctor Català, prohibí l'acte per les seves implicacions polítiques.

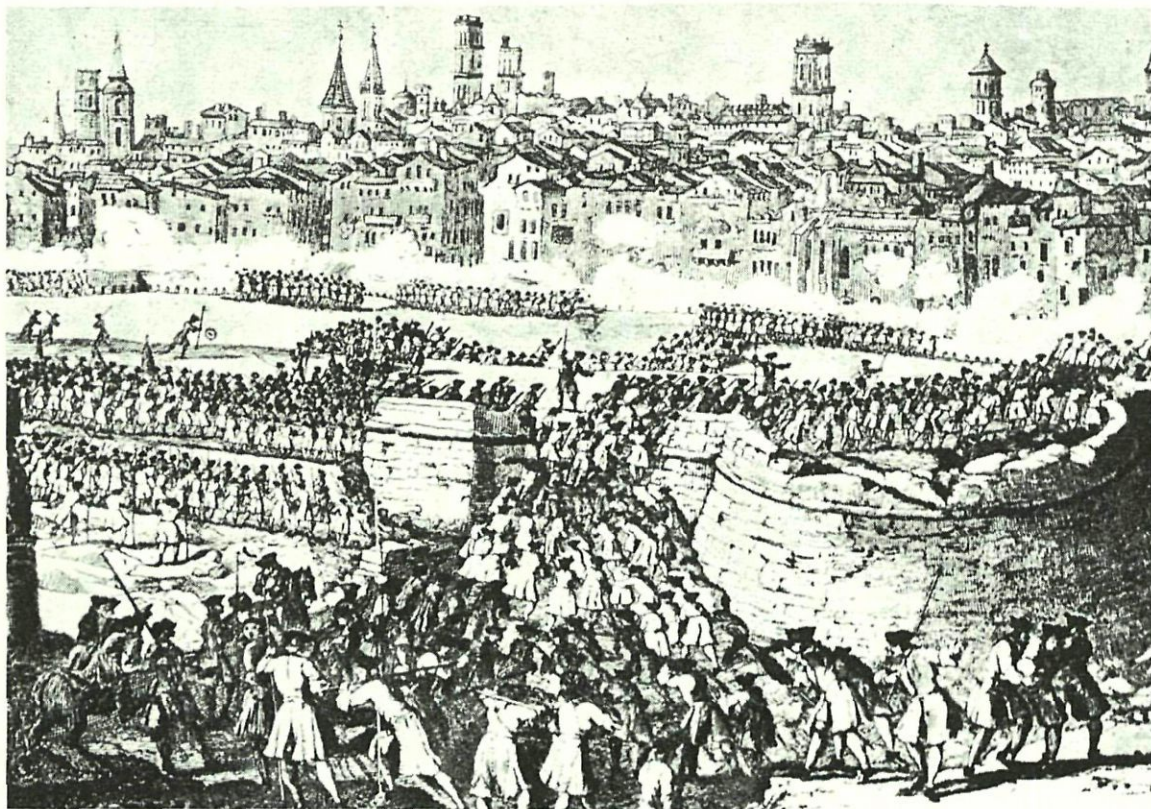
L'estàtua de Rafael de Casanova

L'any 1886, l'Ajuntament de Barcelona decidí de col·locar l'estàtua de Rafael Casanova, com a Conseller en Cap, al Saló de Sant Joan, juntament amb les d'altres catalans il·lustres. L'estàtua fou feta per l'escultor Rossend Nobas, i fosa en bronze, col·locada damunt un senzill pedestal amb la inscripció "Casanova".

Ofrenes florals arriscades

L'any 1901, un grup de joves —vint-i-quatre— anaren a dipositar als peus de l'estàtua de Casanova uns rams de flors, però foren detinguts per la policia i empresonats. El diumenge següent, dia 14, la Unió Catalanista s'arriscà a presentar-se corporativament davant el monument i ofrenar-hi una corona de flors. Els joves foren dei-

Les tropes franco-castellanes de Felip V i Lluís XIV assetgen la ciutat. Gravats de l'època, conservat al Museu d'Història de la Ciutat.

xats anar immediatament i, d'aquesta presó, en sortí una associació d'ajut als presos polítics catalanistes: La Reixa, que subsistí molts anys.

Cada any, la festivitat de l'Onze de Setembre, sense caràcter oficial, es convertí en la Diada Nacional de Catalunya. Cada any, corones i rams de flors arribats d'arreu de Catalunya, provaven que era viu el record dels catalans que lluitaren per a defensar les llibertats i les institucions catalanes, simbolitzades en la figura del Conseller en Cap.

En temps de la Mancomunitat, el Consell de la primera institució catalana anava corporativament, al matí, a fer ofrena d'una corona floral. Cada any, el nombre de persones que es concentrava o desfilava a l'entorn del monument anava augmentant.

L'emplaçament actual

L'any 1916, l'Ajuntament de Barcelona prengué l'acord de traslladar el monument a la cruïlla dels carrers d'Alí Bei i de la Ronda de Sant Pere, ja que es creia que era el lloc on caigué ferit Rafael Casanova. La figura de bronze fou col·locada damunt un nou pedestal de pedra, amb dues figures femenines al·legòriques realitzades per l'escultor Josep Llimona, i una làpida al·lusiva.

El Fossar de les Moreres

Uns anys abans, el 1914, l'entitat Els Néts dels Almogàvers havia col·locat al Fossar de les Moreres una placa amb la quarteta del poema de Pitarra: "Al Fossar de les Moreres/no hi enter-

*ren cap traïdor/fins perdent nostres banderes/
serà l'urna de l'honor".*

Càrregues i prohibicions

L'any 1923, la policia carregà violentament contra els manifestants que s'havien aplegat a l'entorn del monument.

El cop d'Estat del general Primo de Rivera, que es produí dos dies més tard —el 13 de setembre—, encara prengué aquests incidents com a justificació del seu pronunciament.

Durant la Dictadura es prohibiren els actes commemoratius i les concentracions populars a l'entorn del monument. Els ciutadans, al llarg del dia, desfilaven per la seva vora i llançaven flors, d'amagat de la policia o saludaven llevant-se el barret o la gorra.

Recobrament

La República significà l'oficialització de la Diada. Els presidents de Catalunya —Francesc Macià i Lluís Companys— presidiren els actes.

La commemoració del 1936 aporta la voluntat dels nacionalistes catalans de fer evolucionar la situació cap a l'ordre i la ciutadania, sota el govern de la Generalitat.

L'any 1938, fins i tot el president del Consell de Ministres de la República espanyola, doctor Juan Negrín, féu ofrena oficial d'una corona de flors.

1939: Una nova etapa de fosc

L'any 1939, el panorama canvià completament. El governador civil, Wenceslao González Oliveros, donà ordre de retirar el monument i els arquitectes municipals —senyors Raventós i Florensa— obeïren, però no el destruïren. Es limitaren a amagar-lo en un dipòsit municipal, juntament amb altres monuments suspectes, i apa-

redaren les figures per tal d'evitar que algú les pogués sostreure o destruir.

I així quedà fins a l'any 1977, en què el consistori presidit per Josep Maria Socias atengué les peticions que havien fet diferents entitats i moviments ciutadans i restituí l'estàtua al seu lloc.

La fidelitat, a prova

Però durant els anys del franquisme, els catalans continuaren donant prova de la seva fidelitat a la Diada de l'Onze de Setembre. Bé fossin pintades, octavetes reivindicatives, banderes o precàries concentracions a l'entorn del lloc on hi havia hagut el monument o prop del Fossar de les Moreres, cada any hi hagué commemoració. I amb risc evident: el 1945, per exemple, la policia ferí a trets un militant del Front Nacional, Joan Grau, i matà un vianant, Josep Corbella, per repartir octavetes de la diada. El 1943, fou el Front de la Llibertat el que organitzà la commemoració; el 1944, el Front Nacional, el 1945 s'hi sumaren el Front Universitari de Catalunya, Estat Català, Esquerra Republicana, Unió

Durant el setge de Barcelona, el general Villarroel discuteix els detalls de la defensa de la ciutat, en una sessió de la vint-i-quatrena de guerra.

Les grans manifestacions del 1976 i el 1977, com la de l'actual 1978, palesen la voluntat dels catalans de ser un poble lliure i en pau. Més de cent cinquanta mil persones a Sant Boi (on és enterrat Rafael Casanova), més d'un milió a Barcelona l'any 1977, en una manifestació que causà l'admiraçió d'Europa. (Fotos Ramon Manent)

Democràtica... Més endavant, el PSUC col·locà banderes roges i catalanes a barriades treballadores.

El 1954, ja funcionà un **Comitè Onze de Setembre**, que concentrà alguns centenars de persones, ràpidament dispersades per la policia. Heribert Barrera, que feia poc que havia tornat de l'exili, s'hi trencà un braç.

El 1964 —es commemoraven els 250 anys de la caiguda de Barcelona—, s'organitzà novament una concentració a l'entorn del monument, i el 1970 tingué lloc una de les accions més espectaculars de la resistència catalana.

S'havia convocat la gent a dos quarts de nou de la nit, pels volts del carrer de Trafalgar, Ronda de Sant Pere i Arc de Triomf. I, des d'un balcó, esclataren els acords d'**Els Segadors** i les vibrants paraules d'una proclama patriòtica, gravades en una cinta magnetofònica, que la policia trigà estona i estona a descobrir i fer emmudir.

Encara el 1968, dotzenes de ciutadans foren multats per haver participat, simplement, en una pacífica desfilada pels volts d'on hi hagué el monument.

La vibrant represa

Cal arribar a l'any 1976 perquè la commemoració tornés a tenir un caràcter públic i autoritzat. Una Comissió Onze de Setembre —constants animadors de la qual foren Josep Benet i Miquel Sellarès— negocià amb el governador civil la celebració pública de l'Onze de Setembre. Pensada en un principi al Parc de la Ciutadella, s'hagué de traslladar, per imposició governativa, a la plaça de Sant Boi de Llobregat.

L'acte reeixí plenament: tornaren a sortir banderes als balcons de les cases, tres oradors (Miquel Roca i Junyent, Octavi Saltor i Jordi Carbonell) reclamaren públicament i pacíficament els drets de Catalunya i més de cent mil persones proclamaren de bell nou la voluntat de ser de tot un poble.

Però la celebració més espectacular de la Diada de l'Onze de Setembre —i la concentració més gran de catalans que ha vist la Història—

L'Onze de Setembre a comarques: Francesc Macià, President de la Generalitat i Ventura Gassol, conseller de Cultura, a Moià, vila nadiua de Rafael Casanova, l'any 1931. (De la revista "Truc", de Moià)

fou la de l'any 1977, a Barcelona. Més d'un milió de persones, arribades de tots els punts de Catalunya, es manifestaren pacíficament des del Passeig de Gràcia fins al Passeig de Sant Joan, desfilar davant el monument a Rafael Casanova, instal·lat de nou al seu lloc, cobert de flors, enmig d'un impressionant flamejar de banderes.

Arreu de Catalunya

Cal recordar també que la Diada no ha estat una celebració exclusiva de la ciutat de Barcelona, si bé l'any 1714 la seva caiguda, com a Cap i Casal de Catalunya, fou decisiva per al manteniment de la lluita al Principat, sinó que moltes altres poblacions de Catalunya han commemorat en una forma o altra la data. Així, a Sant Boi de Llobregat —on es conserva, a l'església parroquial, la tomba de Rafael Casanova, amb una làpida commemorativa i a Moià, on nasqué el Conseller en Cap barceloní. Allí, la seva casa pairal és avui Museu municipal, i a la plaça hi ha un monument, reproduint el de Barcelona, que recorda Rafael Casanova com a fill il·lustre de la vila.

Un nou pas a la nostra història

I, finalment, aquest any (1978), el President de la Generalitat de Catalunya, Honorable Josep Tarradellas, i el Consell Executiu de la Generalitat, feren l'ofrena floral tradicional, com a Govern provisional de Catalunya.

Amb aquest acte oficial es tancava una etapa de la commemoració de la Diada Nacional de Catalunya i se n'obria una altra.

A LA MORT D'EN RAFAEL DE CASANOVA
Morir és viure.

Jacint Verdaguer

*Tres mesos feia ja que cada dia,
al despertar-se la ciutat comtal,
los camps que abans solien proveir-la
veia de baionetes eriçats:
lo mur de pedra, sa defensa, veia
dins d'un altre de ferro engabiat.
Morir deu sens remei la noble víctima
o donar-se al que en busca d'ella va.
Mes, això pla, donar-se! Era la roca
que del pèlag enmig aixeca el cap,
adormida a sos brams i de ses ones
al batre coratjós i acalorat.
Si tenia Berwick reguitzells d'homes
i boscos d'armes per a dar l'assalt,
tenia ella la invicta Coronela,
que si bé no era d'homes un grapat,
per un Berwick cada un valgut hauria
i valia per tots son capità,
son capità, l'il·lustre Casanova,
que en la Sala de Cent havia jurat
fer de la plaça una flamant Numància
abans que d'ella un sol rajol donar.
Un jorn de maleïda recordança
al peu de la muralla ressonà
l'espinguet d'un clarí que de Berwick
cridava l'host terrífica a l'assalt:
i dels morters tronants al terratrèmol,
d'obusos i canons enrogallats
a l'ardenta i mortífera alenada
que el camí anava d'aire netejant;
amb la fam que la presa los donava,
amb la feresa que sol dar la fam,
en esquadrons arreglerats tirava-s'hi
d'Espanya i França lo poder plegat,
al peu de la muralla, per estendre'ls
a rengleres lo ferro català,
per fer de rampa als que al darrera seu
hala! hala! s'hi anaven abocant,
als crits de "Visca el Rei! A Barcelona!
Mori qui mori! A dalt i fora...! A dalt!"*

*Ja dalt varen pujar! Lo crit de "Ès nostra!"
sonà, per fi, en la cortadura real,
i pujar-se-n'hi veia Barcelona,
llestos com si els vinguera de pla a pla,
als soldats de Berwick, dalt a la cima
la bandera real fent tremolar.
D'"Enrera!" però tost lo crit ressona,
i a son màgic accent enrera van,
dintre d'un rotllo de feréstecs núvols,
vegent que arriba ja el del temporal,
i de bona arribada ja sentint
en sos avenços rastrejar lo llamp.
En Casanova és, que feia estona
vetllava on l'estranger donàs de cap,
d'una rua de frares i de nobles
patricis per rebatre-s'hi al davant.
Veieu-lo allà dalt del forti! Mireu-se'!!,
fer, esbalaïdor, desesperat,
investí als de Berwick! Ses llambregades
de la tigressa semblen, que en son cau,
on son cadell endormiscat reposa,
una rua de llops ha vist entrar.
I com a tal s'hi tira! Lo seu sabre,
d'estendre i escapçar assedegat
ja fins pel puny negrenca sang degota,
ja cruix, ossos i ferro rosegant,
poden ja sobre el fort un altre alçar-ne
d'armes i de cadavres capolats!
Però si deu n'atterra, cent n'arriben
amb cent i cent de més valents detràs
que els empenyen amunt, com unes a altres
s'empenyen les onades de la mar.
Mes, ell a més perill més s'encoratja
a on ne veu més gruixa allà el rebat,
així parlant als seus: "Morir és viure.
Qui amb gota de sang n'ix no és català!",
quan ferint-lo de mort brusenta bala
maleïda de Déu!, en terra cau.
Pobre patrici! Infeliç hèroe! Al cloure
los ulls, al fer-ne lo darrer badall,
va sentir lo soroll de la cadena
que sa ciutat aimada arrossegà,
d'en Ramon i en Vinyals, que en va s'esforcen,
i de Villarroel amb l'últim ai!
envolt, i d'altres cent i cent, que màrtirs
morien per la pàtria llibertat!"*

**LO FOSSAR DE LES
MORERES**

Frederic Soler

I

— Al fossar de les moreres,
no s'hi enterra cap traïdor;
fins perdent nostres banderes,
serà l'urna de l'honor.

Així mestre Jordi, un dia,
cavant, deia en lo fossar,
quan Barcelona sentia
que l'anaven a enfondrar.

La batién bronzo i ferro
dels canons de Felip quint.
— Ells los mata i jo els enterro —
lo fosser deia enfondrint.

Quin vellet lo fosser Jordi!
Jo l'havia conegut.
No hi ha pas qui se'n recordi
que no el plori condolgut.

Havia passat la vida
mirant la mort fit a fit,
i era una ànima entenedrida;
no l'havia això endurit.

Era vell; mes ningú ho deia
veient-lo al fossar cavant;
aquell pi que tot és teia,
quan és sec, no aguanta tant.

Son dol no el feia commoure,
i, l'agè, el veia patint;
era un cor dur com un roure
que sentia com un nin.

Sempre a n'el fossar anava
a cavar amb un nèt seu:
si ell lo seu magall portava:
— Jo — el nin deia — porto el meu.

I, cavant ambdós alhora,
i fent fosses al fossar,
sempre, dels morts a la vora,
se'ls sentia mormolar:

— Al fossar de les moreres,
no s'hi enterra cap traïdor;
fins perdent nostres banderes,
serà l'urna de l'honor.

II

Molts jorns feia que, sitiada
la ciutat pels de Berwick,
amb l'ànima trasbalsada
lo vell cavava amb fatig.

Los fossars de Barcelona
s'omplien de gom a gom;
pel tros d'or d'una corona,
si se'n gastava de plom!

Mestre Jordi, que això veia,
cavant deia, a n'el seu nèt:
— Felip Quint, que tant se'n reia,
vet aquí el que n'haurà tret.

Rius de sang i un munt de ruïnes
per pujar al trono reial.
Ni, essent d'or i pedres fines,
val rè un ceptre que tant val.

I així dient lo vell plorava,
i ofegava amb lo seu plor
una pena que el matava
i li trossejava el cor.

Tenia un fill, que era pare
d'aquell nin, que li era nèt,
i li enrogia la cara
la vergonya d'un secret.

Que aquest fill..., taca afrontosa!,
no tenint la pàtria en res,

va abandonar fill i esposa
i es va vendre a n'el francès.

Compteu, doncs, si del vell Jordi
no fóra amargant lo plor;
no hi ha pas qui se'n recordi,
que no el planyi amb tot lo cor.

Ell tan lleial a Catalunya
i el seu fill tan criminal...!
Qui, si té bon cor, allunya
aquest pensament mortal?

Per xò el pobre vell plorava
com si cavés lo clot seu,
i, tot cavant, mormolava:
— Si sigués... No ho voldrà Déu!

Al fossar de les moreres,
no s'hi enterra cap traïdor;
fins perdent nostres banderes,
serà l'urna de l'honor.

III

Cava el pobre vell la terra
amb l'ajuda del seu nèt.
Fa ja avui tres jorns que enterra.
Tants de morts li du la guerra,
que són pocs los clots que ha fet.

De trenc d'alba a la vesprada,
de la nit al dematí,
los morts hi van com riuada,
i ell obre pas amb l'aixada
a aquell riu que no té fi.

— Bé en tenim, fill meu, de feina!
— Oh, mon avi, aqueixa rai!
Mentre no torni a la beina
l'arma del soldat, nostra eina
no espereu que pari mai.

— Mes, al fossar — respon l'avi—

*no hi hem d'enterrar ningú
que a la pàtria faci agravi.
Que cap traïdor se n'alabi!
Si jo em moro, pensa-hi tu.*

*Conec bé de quina banda
són los morts que van venint
al fossar a esperar tanda.
No en vull cap dels que comanda
lo botxí de Felip quint.*

*Ja hi ha clot fet per aqueixos,
fora el marge del fossar.
Traïdors amb traïdors mateixos.
Així els vils tindran esqueixos
per plantar i replantar.*

*I, així dient, lo nét i l'avi
anaven clots enfondint,
mentres, obrint just lo llavi,
com si el dir-ho fos agravi
seguien baix repetint:*

*— Al fossar de les moreres,
no s'hi enterra cap traïdor;
fins perdent nostres banderes,
serà l'urna de l'honor.*

IV

*Ai, pobreta Barcelona,
com t'estrenyen, lo dogal!
Felip quint l'asallt et dóna,
i t'ofega amb sa corona,
apressant ton fi mortal.*

*Mes tos fills per'xò no afluixen
i combaten sempre forts,
i en los murs que, caient, cruixen,
entre rius de sang, que els ruixen,
s'alcen altres murs de morts.*

*I a rengleres, a rengleres
los van portant a enterrar*

*al fossar de les moreres,
entre fum i polsegueres
i un retrò que fa esglaiar.*

*Barrejats en un munt cauen
los d'un i d'altre cantó,
i encara, quan morts ja jauen,
sembla que en combatre's plauen
lo lleial amb lo traïdor!*

*De sobte, l'avi es fa enrera,
al mirar un mort que han dut,
i lo nin, en veure qui era,
tant és lo que s'espervera
que, de l'esglai, resta mut.*

*Contemplant-se el nét i l'avi
s'estan al mig del fossar
sens obrir per res lo llavi;
a tots dos los sembla agravi
lo mot que han de pronunciar.*

*I mentrestant, allà, al lluny,
encara la canonada,
fent núvols de fum, retruny,
i el vell veu l'eina mullada
de sang de sos fills al puny.*

*— Oh — al fi esclata, amb foc que llança
pels ulls l'ira del cor seu — :
Mira'!! Déu n'ha pres venjança!
Du el vestit de l'host de França
i és lo teu pare, fill meu!*

*I el vell, que el magall empunya,
diu tot d'una al nin que plora:
— Lo seu crim dels bons l'allunya.
Fou traïdor a Catalunya.
— On l'enterrarem? — A fora!*

*Al fossar de les moreres,
no s'hi enterra cap traïdor;
fins perdent nostres banderes,
serà l'urna de l'honor.*

LA CAMPANA DE SANT HONORAT

Josep M. de Sagarra

*Quan s'anava escolant nostra ciutat
dins del setembre de la mala anyada,
la campana de Sant Honorat
a dalt del campanar, a cada estrebada
movia el seu batall desesperat.*

*I quan la llengua de la nostra gent
anava renegant d'odi i de gana,
quan s'esberlava el pit d'algun valent,
la llengua del metall de la campana
repicava i cridava a sometent.*

*I quan el Conseller de la Ciutat
alçava al cel l'espasa i la bandera,
i el llop amb casaca de soldat
i el lladre de la casa forastera
ens ho deixaven tot esmicolat,
feia un so ronc com un grinyol de fera
la campana de Sant Honorat.*

*I després, quan vingué la mala nit,
i s'ensorra per sempre aquell delit
i era nostra florida ciutadana,
cementiri, misèria i cos podrit,
pell que tremola i llavi que demana,
amb un plor de ràbia i de despit
plorava la campana.*

*Quatre anys més tard, diuen que el rei prudent
féu despenjar aquella campana altiva,
perquè havia tocat a sometent
amb la veu una mica massa viva.*

*La varen dur entre brases i carbons,
somicant digué adéu a ses germanes:
la varen fondre sense més raons
i del metall en varen fer canons
per a ofegar la veu de les campanes.*

*I ara, Déu sap el temps que s'ha escolat
des del setembre de la mala anyada,
des del rei que escanyant la llibertat*

*amb la mà, va deixar-nos profanada
la campana de Sant Honorat.*

*Però poc es pensava el rei valent
amb tanta voluntat i amb tanta fúria
que campana que tocava a sometent
el foc no li fa injúria.*

*Que si aixeca la forca i el punyal
i l'ungla de les bèsties s'encomana,
a la campana no li fa cap mal:
que el so de la campana és immortal
i encara sona la campana!*

*Encara sona: hi ha qui no la sent,
qui té l'orella molt rasposa,
qui l'aparta com un mal pensament,
però... encara repica a sometent
nostra campana fosa.*

*Vosaltres, gent de bona voluntat,
catalans de tota hora,
¿no sentiu, caminant dins la ciutat,
la campana de Sant Honorat?
No la sentiu com plora?*

*Escolteu, escolteu quin so més fi
— no és el cor que us enganya —
tant si seguíu les mentes del camí
com si palpeu el cor de la muntanya,
tant si aneu amb la rella dins les mans,
tant si el rem us fadiga i us aplanava,
si sou pobres, cridaires o bergants,
fills de lluita o de calma casolana,
tant se val! Que si sou catalans
hi ha alguna cosa que us farà germans,
aquest so i aquest plor de la campana.*

*La varen despenjar de vora el cel;
encara més amunt ara repica,
ni grapa de botxí, ni foc cruel
de mal no poden fer-n'hi gens ni mica.*

*Canons i lleis i forques, això rai!
Se'ns menjaran segons la seva gana,
però ningú pot ofegar-nos mai
la veu de la campana.*

11 DE SETEMBRE
Josep M. de Sagarra

*I l'Onze de Setembre, quin Sant és,
que sembla que bateguen tantes vides
i passen colles pels carrers,
amb corones i rams de flors humides?*

*— Ai, l'Onze de Setembre! No duu el nom
d'un Sant vestit de festa
amb un ull ample i tendre per tothom,
i un dit que aturi el llamp i la tempesta.*

*No ens porta un ermità barba de neu,
per esmentar-lo en sê a la lletania,
ni la galta de cap Mare de Déu
ha florit dins de l'aire d'aquest dia.*

*És l'Onze de Setembre un pelegrí
que en madurar les vinyes ajagudes
cada any se'ns posa de camí
i té els genolls pelats de les caigudes.*

*I s'acosta i ens passa ran de cor
i pidola les nostres abraçades,
i abraçant-lo ens refresca un mal record
de sang i escopetades.*

*Ai, l'Onze de Setembre, ell va dient
una cançó de crits i de ganyotes,
de soldats que s'aguanten malament
i de cavalls segats de potes.*

*De quatre lladres que no els ve d'un pam,
i homes de mala mena
que xiulen la tonada de la fam
amb la tralla a l'esquena.*

*I sentim aldarulls i desgavells,
bales que peten les costelles flaques,
i ganivets, pistoles i fusells,
peruques i casaques.*

*I per damunt dels camps esmicolats
i el cup que es deixa espremer,
i la runa i el plor de les ciutats,
i el vent que xiscla i el paller que crema,
hi ha uns botxins malcarats
arrossegant les Nostres Llibertats!*

*No és mel ni menta ni violes fines,
tamborinets ni crides d'averany,
és un regust de totes les metzines...
És l'Onze de Setembre! I de quin any?
De mentre durí la dolor i el plany.*

*Que si dues centúries són passades,
torna aquest Onze de Setembre ombriu,
i es clava al cor de totes les anyades
i ve i ens deixa la ferida al viu!*

*I fa sentir al fadrí i al vell,
el neguit dins la gràcia casolana,
i diu al plaga i al mesell
i al fart de coca i de tortell
i de vi ranci i de sardana,
que encar hi ha esgarrinxades a la pell
de la nostra terra catalana.*

*Que el plor de Catalunya encara és moll,
que de cridar i de gemegar no es cansa,
i encara duu el dogall al coll
esperant el moment de la venjança.*

*Esperant les fiblades de demà
i la claror del dia
que tots nosaltres ens darem la mà,
i el grinyol d'alegria
d'un Onze de Setembre que vindrà!*

*Que els catalans de tot arreu del món,
els callats i els de llengua baldera,
sentim l'escopinada al mig del front
dels que van escopir Nostra Bandera.*

*Que cadascú compregui el que vol dir,
esclavatge i unglada de botxí,
sense paraules vanes,
sense massa sermons al dematí
ni massa repicada de campanes,
ni massa clarinet i tamborí.*

*Que ja vindrà aquest dia, si Déu vol!
I Catalunya tindrà el pit revolt,
i pensarà més clars els pensaments,
i durà més empenta dins les venes,
i tot plegat li haurà esmolat les dents
per rompre les cadenes!*

Un petit músic integrant de la Cobla Infantil de Blanes, simbolitza la voluntat de pervivència de la nostra dansa nacional per antonomàsia. Aquesta fotografia fou premiada al concurs anual de l'Espluga de Francoll (Conca de Barberà).

LA SARDANA

NO coneixem amb precisió els orígens d'aquesta dansa catalana, anomenada **sardana** o **cerdana** en els documents més antics. Per aquesta segona grafia, hi ha hagut autors que l'han volgut relacionar amb la comarca de la Cerdanya i amb un antic ball cerdà —o dansa cerdana— que li hauria donat el nom.

La interpretació romàntica

Josep Pella i Forgas imaginà el remot origen de la sardana amb l'esperit del romanticisme literari, i el guarní amb el ropatge de la seva erudició. El capítol dedicat a la sardana a la seva **Historia del Ampurdán** fou el primer estudi literari que li havia d'ésser dedicat.

*"La cobla" i
"Sardanes a
Banyoles" dos
deliciosos quadres de
Xavier Nogués Museu
d'Art Contemporani
de Barcelona. (Foto E.
Esteve)*

El procés històric de les sardanes que Pella va muntar, s'originava en el gir dels astres i de les hores, el culte al qual conreaven els tursos o pelàsgics antics, i encara els sards, i afegia que "decididament" foren els celtas o escites els qui donarien a la sardana la influència bèl·lica que després havia de prendre. Així, Pella i Forgas identifica les hores amb els 24 compassos de la sardana curta; el dia i la nit, amb les tirades de llargs i de curts; i el cant del gall a l'aurora, amb el contrapunt fet pel flabiol. Remarca, a més, l'origen dels sards presoners a Egipte, gent de l'Empordà, del Rosselló, de Cerdanya, i de la Sardanya, convertits en guardes reials, ben plantats, ben vestits, armats d'espasa de dos talls, i escut rodó; cofats amb casc, d'on surt una bola amb una banya a cada costat, ornats amb arracades, que és tal com apareixen als relleus murals de Karnak. I explica que els membres de la guarda reial eren anomenats aproximadament Sartinau, Sairdina, o Shardana.

Dansa popular

Però el fet és que des del segle XVI trobem referències a la sardana, si bé no sabem exactament a quina mena de dansa es refereix. Devia ser una dansa popular, això sí, però prohibida sovint per les autoritats eclesiaèstiques "pels seus abusos". El bisbe de Girona la prohibeix el 1573 i el de Vic, el 1596. Per la seva banda, Lope de Vega en la seva obra **El maestro de danzar** (1594), l'anomena un parell de vegades, i sembla que durant els segles XVII i XVIII era ballada pel poble i a cases senyoriales. El Baró de Maldà, en el seu **Calaix de sastre**, explica com forma part de les festes populars.

Els orígens

Devia ésser, possiblement, una dansa d'origen remot, acollida per l'aristocràcia a l'època barroca i que, després, el poble —sobretot a l'Empordà— va tornar a fer seva.

Al plafó dit "de la xocolata" (s. XVIII), conservat al Museu de la Ceràmica de Barcelona i que representa una festa a l'aire lliure, un grup de dames i de cavallers enceten, gentilment, una sardana. (Foto Ramon Manent)

Al segle passat, la trobem ben arrelada a l'Empordà i a la Selva, amb les dues maneres pròpies de dansar-la i de repartir-la. La forma primitiva constava de vint-i-quatre compassos —vuit de curts i setze de llargs— i era anomenada "sardana curta". La "sardana llarga" apareix cap a mitjan segle XIX, amb més complexitat musical i més durada, i és la que ha arrelat els nostres dies.

Dansa oberta

El simbolisme de la sardana deriva del fet que és una dansa oberta, en la qual tothom pot participar, igual per a homes i dones, amb l'única excepció de no separar les parelles formades prèviament. Aquest simbolisme d'unitat popular és el que recolliren els poetes que la cantaren a finals de segle, com Verdaguer a **La Plana de Vic** o Joan Maragall en el seu poema **La sardana**. A Barcelona es popularitzà a començaments de segle, i des de l'Empordà i la Selva s'anà estenent per tot Catalunya.

La cobla

La sardana es balla als acords d'una cobla.

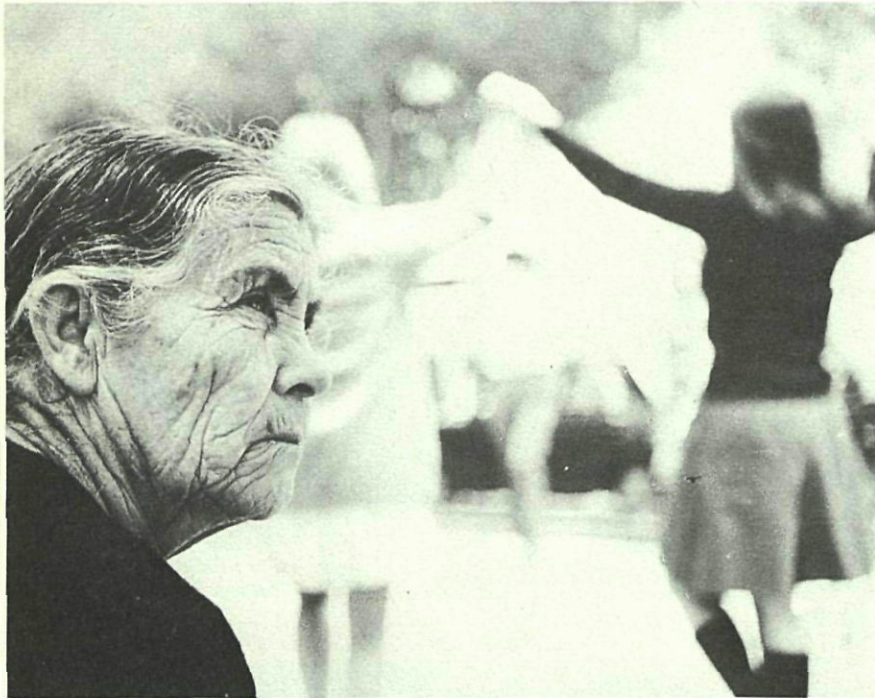
Segons J. Mainar, la paraula "cobla", amb la qual des de temps immemorial ve designant-se el nostre típic i característic conjunt instrumental, procedeix del mot llatí "copula", que significa unió. En català encara s'usa el verb acoblar, usat en el sentit d'ajuntar. Cobla, doncs, en aquest cas significa "conjunt o unió d'instruments".

Originàriament, la cobla era formada per tres músics que tocaven el sac de gemecs, la gralla, el flabiol i el tamborí. Posteriorment, s'introduïren els instruments de vent propis de la cobla, com el tiple o la tenora.

La música de la sardana

L'estructura musical de la sardana es basa en el compàs binari compost, de 6 per 8 i en alguns

"Tothom cabrà en eixa anella". Dues fotografies ben allunyades en el temps: l'una, actual, pertany a l'aplec anual de l'Espluga de Francoll; l'altra, a una ballada de primers de segle, a Camprodon.

compassos ternaris. És de composició lliure, amb uns límits d'extensió que oscil·len entre 25 i 40 compassos en els curts i de 60 a 80 en els llargs.

La sardana actual

Un compositor de família empordanesa, Pep Ventura, en fou el renovador al segle passat. Tomás Bretón la introduí a la seva òpera **Garín**, que obtingué un èxit esclatant.

Pep Ventura, a més, començà a utilitzar temes folklòrics, en un intent de vitalitzar la tradició musical catalana, que ha estat seguit per compositors com Josep Serra, Vicenç Bou i Josep Blanch.

Modernament, compositors d'anomenada mundial han compost també sardanes, tant per a ser ballades com per a concert: Pau Casals, Joan Manén, Eduard Toldrà, Juli Garreta, Enric Morera, Joaquim Serra.

Algunes sardanes, basades en lletres de poemes, han donat lloc a les "sardanes cantades", com **L'Empordà**, **Les fulles seques** o **La sardana de les monges**. Altres sardanes han fet néixer poemes, com "El saltiró de la cardina".

D'altres, per la seva temàtica, han estat també símbols patriòtics: **Juny**, de Juli Garreta; **La Santa Espina** —de Guimerà i Morera—, **L'Empordà** —de Maragall i Morera—, **La sardana de la Pàtria**, de Joan Llongueres, o **Empordà i Rosselló**, de Josep Sebastià Pons i Morera.

Les colles i la difusió actual

Les colles sardanistes han estès arreu de Catalunya —i fins i tot a països forasters— la nostra dansa. L'any 1963 donaven a la publicitat el **Manifest sardanista** (1), important document cívic. Actualment, les entitats sardanístiques són coordinades per l'**Obra del Ballet Popular** (2), domiciliada a Barcelona, i organitzadora, cada

any —des del 1950— de la festa de la Ciutat Pu-
billa de la Sardana i de la Flama de la Sarda-
na, que han vitalitzat arreu aquesta dansa popu-
lar, que ha esdevingut, amb el temps, un dels
símbols cabdals de Catalunya.

(1) MANIFEST SARDANISTA

"Nosaltres, els sardanistes conscients de la responsabi-
litat contreta amb el nostre poble i la nostra època, mani-
festem ésser testimonis de l'esperit de pau, llibertat i ger-
manor universals que enyora la Humanitat.

"La sardana ens ha ensenyat que totes les valors espiri-
tuals procedeixen de Déu, el qual ha donat als homes raó i
consciència de la terra i de la sang, de l'ordre i l'harmonia,
del dret i la llibertat, tan bellament expressat en el cercle,
figura geomètrica perfecta.

"Aquella dansa honesta, assenyada i racialment catalana,
joia dels empordanesos d'ara fa cent anys, ha esdevingut
dansa representativa i simbòlica d'un poble insubornable
que fa arribar el seu missatge d'esperança a tots els homes
de bona voluntat.

"Ja no és només "la dansa sencera d'un poble", com de-
finia Maragall, sinó que ha esclatat i ha superat àdhuc el
concepte de dansa per encarnar-se en símbol d'un esperit
que vol acoblar tota la humanitat.

"Nosaltres, els sardanistes, creiem en les virtuts essen-
cials de la sardana i hi veiem la imatge ideal d'un món nou,
on els homes són lliures i iguals en dignitat i drets, i aquests
drets i aquesta dignitat es posseeixen "sense distinció de
raça, color, sexe, idioma, religió, opinió política, origen na-
cional o social, posició econòmica, naixement o qualsevol
altra condició". (Article 2 de la *Carta de Declaració de Drets
Humans*, adoptada per les Nacions Unides, 1948.)

"Hom entra a la sardana i en surt quan vol, i mai no es
destrueix la imatge perfecta del cercle. A la sardana, hi cap
tothom, sense menyspreu de ningú. Tothom hi té el mateix
dret i el mateix deure, i la llibertat de cadascú acaba allà on
comença la de l'altre. Aquest ordenat sentit de democràcia
pura esdevé en la sardana forma essencial de la seva natu-
ralesa. Per això pot mostrar-se com la prova evident i tan-
gible d'un esperit actual, com un fet social de força indiscu-
tible.

"Nosaltres, els sardanistes, volem acoblar-nos amb els
qui arreu del món lluiten per assolir aquest ideal humà, es-
peronat per la llei natural i la llei divina. Hi aportem un mis-

satge net, clar i concret, que trobarà ressò en la veu univer-
sal que glateix per aquest ideal de justícia.

"Representem una minoria que vol ésser considerada i
respectada, però, en el fons, la nostra presència és evident
en cadascun dels homes que esperen l'arribada d'un món
nou.

"Avui la sardana projecta més enllà de les muntanyes i el
mar, més enllà de totes les fronteres, el seu missatge humà.
La sardana, empordanesa i catalana, s'ha fet internacional
—potser per empordanesa i catalana—, i no seria just, ni
noble, ni generós, que per timidesa espiritual restés esca-
nyada en el cercle migrat d'un egoisme pernicios.

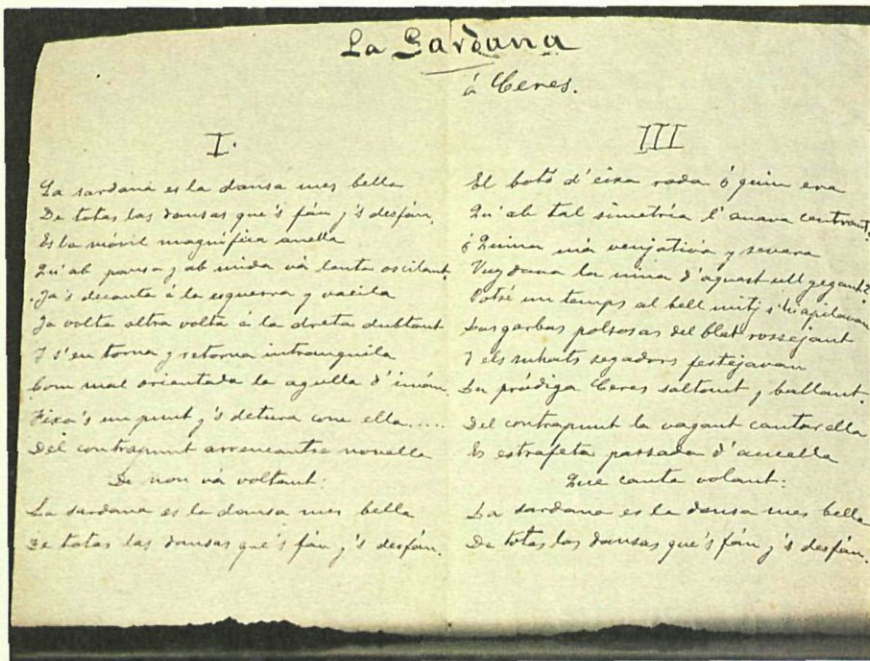
"Nosaltres, els sardanistes, volem ajudar a fer aquesta
tasca educativa; o més ben dit, aquesta feina quàdruple:
"educar l'opinió pública, canviar les actituds fonamentals
de la conducta, eliminar idees antiquades i implantar a la
ment dels homes, les dones i els infants, tots aquells con-
ceptes que reflecteixen les realitats d'una societat mundial
composta de grups vinculats estretament dintre la interde-
pendència humana". (*L'Ensenyança dels Drets Humans*.
Manual per a mestres. Nacions Unides. Nova York, 1958.)

"Per assolir aquest ideal, les nacions lluiten com mai no
ho feren. Per assolir aquesta llum malden els cervells més
clars del nostre temps. La veritat sura sempre. La prevenció
de la discriminació, la protecció de les minories, el dret de
lliure determinació de pobles i nacions, la llibertat d'infor-
mació, etc., són conquestes que hom no pot amagar per-
què són la història viva del nostre temps, són fets actuals
que arraconen narcisismes i hipocresies. (Enquesta de la
UNESCO.)

"Tot fóra més senzill amb una mica més de sinceritat i
una mica menys de cretinisme. Ben mirat, el principi d'un
món millor és decidir: "Jo vull ésser millor". L'entitat indivi-
dual és la cèl·lula primària del compost universal, i és per
l'home per on hem de començar, per la seva dignitat com
a home i pels seus drets com a home. L'home ens negui-
teja! I ens neguiteja més considerant el seu micro-univers
que des de l'alta panoràmica internacional, "car els avenços
obtinguts a nivell internacional per la promoció de drets hu-
mans només són reals quan es converteixen en acció con-
creta dintre la vida local". (*El Correo*. UNESCO. Octubre
del 1958.)

"Nosaltres, els sardanistes, no reivindicuem cap altra
cosa que els drets humans. I això, ho fem unint-nos en ro-
dona i saltant de joia mentre ens estremem les mans. La
rodona és la nostra comunitat, i la ballada, la nostra assem-
blea. Veiem un germà en cada home que entra a l'anella i
no sentim rancúnia pel qui la deixa. No necessitem conèixer
el proïsme per a estimar-lo. Homes i dones, blancs i negres,
pobres i rics, hi caben a la gran rodona. Respectem i volem
ésser respectats. A ningú no preguntem com pensa, i en
qui creu, si és dels nostres o si no ho és. Ve a nosaltres i
l'abracem. Això és tot.

Manuscrit del poema
La Sardana, de Joan
Maragall. (Foto
Ramon Manent)

"Creiem que l'ideal de justícia, d'ordre i de germanor està bellament representat en la sardana, i ho defensarem aferrissadament com una cosa que hem de conservar i comunicar.
"Avui, a les portes d'una època nova que s'obre davant una humanitat astorada;
"avui, que el món malda per assolir una fórmula ideal de convivència humana, basada en l'ordre i la justícia;
"avui, que la llum i la veritat han estat promeses a tots els pobles sense distinció;
"avui, a punt d'esclatar la brotada alliberadora tan llargament congriada al cor dels homes de tota la terra,
"nosaltres, els sardanistes,
"manifestem:
la fe i l'esperança en l'HOME,
en els seus DRETS
i en la GERMANOR UNIVERSAL."

Proclamat a Manresa, el dia 10 de febrer de 1963, a la I Revisió Comarcal d'Iniciatives Sardanistes, organitzada per l'Agrupació Manresana de Folklore.
Aprovat a la V Jornada d'Estudis Sardanistes, celebrada a Tàrraga el dia 17 de març de 1963, i proposat a l'Obra del Ballet Popular com a ideari sardanista.
Aquest document fou llegit a Manresa pel seu autor, Francesc A. Izquierdo i Alcolea, i a Tàrraga per l'escriptor Josep Miracle.

Plat de la Sardana, de
Paterna, del segle XIV,
conservat al Museu de
la Ceràmica, de
Barcelona. (Foto
Ramon Manent)

*Entre les activitats
folkloriques
característiques de la
nostra terra, són
remarcables les torres
castelleres.*

*Modernament, hom
assisteix arreu de
Catalunya a un
reviscolament de*

*l'afecció castellera,
molt especialment al
Camp de Tarragona i
el Penedès. Símbol
d'un tarannà dur,
ordenat i alegre, els
castellers mereixen
l'homenatge i el
suport dels
catalans. (Foto
Salmer)*

(2) El Departament Sardanista de l'Obra del Ballet Popular, com a primera declaració de principis, exposa les següents normes bàsiques que, a la vegada, seran el postulat de les seves activitats específiques i informaran les dels grups o entitats que s'hi adhereixin.

Normes bàsiques

Sentint la responsabilitat que assumeix, pel que es refereix a la sardana, l'Obra del Ballet Popular declara:

- a) Com a dansa, propugna la seva més àmplia difusió, per a la qual cosa caldrà estimular els mitjans d'ensenyament.
- b) Com a música, i perquè les seves bel·leses siguin ben conegudes, estimularà l'organització de ballades de sardanes amb programes seleccionats i antològics, així com la de concerts instrumentals o vocals i concursos de música per a cobla.
- c) Com a nucli d'educació cultural, és plenament conscient de la valor d'aquest instrument magnífic al servei de la nostra cultura. Les conferències, les visites col·lectives, les excursions i els viatges, a més de la nostra dansa, han de formar el bagatge cultural de les promocions que visquin a compàs de les nostres inquietuds.

Pel que fa a la sardana en el seu aspecte social, proclama el seu desig d'unir tots els sardanistes en una gran família que assoleixi la fita de tenir un sol pensament, una sola voluntat, un sol ideal. Al servei d'aquest ideal, l'Obra del Ballet Popular organitzarà periòdicament actes de germanor i divulgació sardanistes, invitant especialment les entitats adherides.

Referent a la música de les sardanes, rebutja les composicions barroeres escrites sense altra finalitat que la de donar satisfacció a baixos instints. I reclama com a urgent l'actuació permanent d'una institució de caràcter docent i tècnic on s'estudiïn les normes de composició i construcció de la música per a cobla en forma científica i racional, que sense imposar criteris als compositors, els forneixi de coneixements que els privin d'escriure música per a cobla mancada d'un mínim de sinceritat i honradesa musical.

També rebutja la intromissió en el camp de la dansa catalana de persones que en fan un mitjà de lucre. La sardana, particularment, no pot ésser objecte de comerç, essent, com és, dansa representativa de les nostres més pures característiques.

Finalment, l'Obra del Ballet Popular es fa una tasca d'honor de recollir el material dispers de música per a cobla, així com el literari referent a la sardana, creant un arxiu general en el qual pretén que s'estatgi tota l'obra musical, literària i gràfica referent a la dansa que ha fet vibrar l'ànima de les multituds de la nostra terra.

Barcelona, diumenge, dia 3 de desembre de 1950.

LA SARDANA
Joan Maragall

*La sardana és la dansa més bella
de totes les danses que es fan i es desfan;
és la mòbil magnífica anella
que amb pausa i amb mida va lenta oscil·lant.
Ja es decanta a l'esquerra i vacil·la,
ja volta altra volta a la dreta dubtant,
i se'n torna i retorna intranquil·la,
com mal orientada l'agulla d'imant.
Fixa's un punt i es detura com ella...
Del contrapunt arrencant-se novella, de nou va
[voltant.*

*La Sardana és la dansa més bella
de totes les danses que es fan i es desfan.*

*Els fadrins, com guerrers que fan via,
ardits la puntegen; les verges no tant;
mes, devots d'una santa harmonia,
tots van els compassos i els passos comptant.
Sacerdots els dirieu d'un culte
que en mística dansa se'n vénen i van
emportats per lo símbol oculte
de l'ampla rodona que els va agermanant.
Si el contrapunt el bell ritme li estrella,
para's, suspesa de tal meravella... El ritme tor-
[nant,*

*la sardana és la dansa més bella
de totes les danses que es fan i es desfan.*

*El botó d'eixa roda, quin era
que amb tal simetria l'anava centrant?
Quina mà venjativa i severa
buidava la nina d'aquest ull gegant?
Potser un temps al bell mig s'hi apilaven
les garbes polsoses del blat rossejant,
i els suats segadors festejaven
la pròdiga Ceres saltant i ballant...
Del contrapunt la vagant cantarella
és estrafeta passada d'aucella que canta volant:*

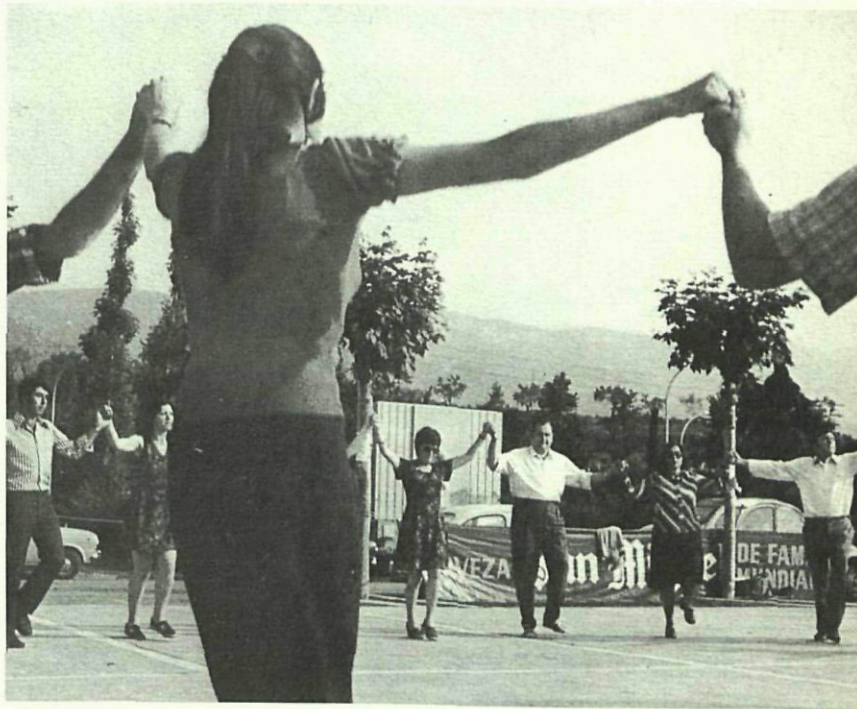
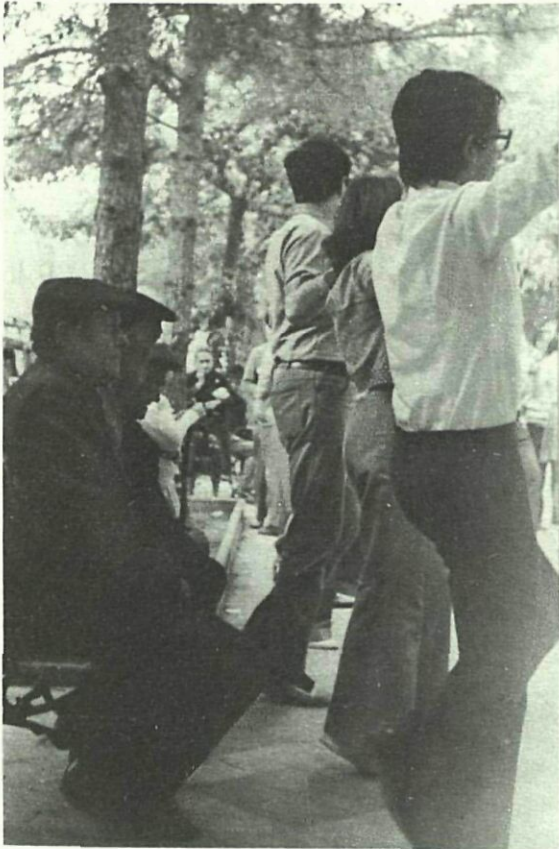
*la sardana és la dansa més bella
de totes les danses que es fan i es desfan.*

*No és la dansa lasciva, la innoble,
els uns parells d'altres desaparellant:
és la dansa sencera d'un poble
que estima i avança donant-se les mans.
La garlanda suaument se deslliga;
desfent-se, s'eixampla, esvaint-se al voltant;
cada mà, tot deixant a l'amiga,
li sembla prometre que ja hi tornaran.
Ja hi tornaran de parella en parella!
Tota mà pàtria cabrà en eixa anella, i els pobles
[diran:*

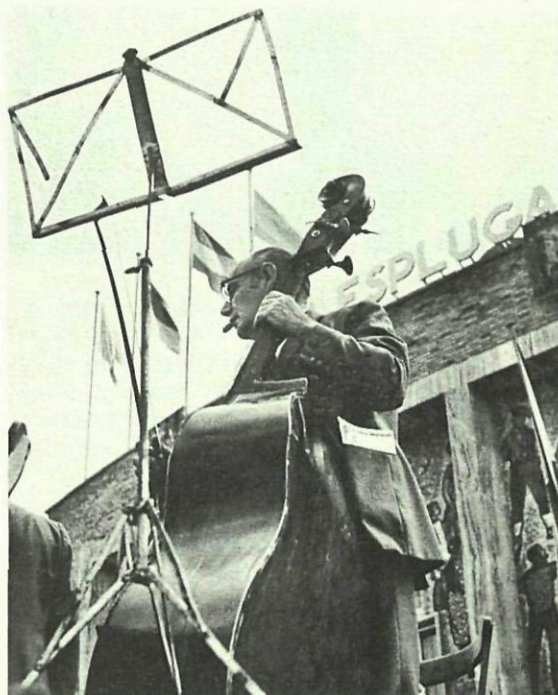
*la sardana és la dansa més bella
de totes les danses que es fan i es desfan.*

LA SARDANA
Lluís M. Xirinachs

*Rodona, sense presidències
sense darrers llocs.
Tancada, comunitària,
íntima.
Oberta a tots els que hi vulguin entrar
sempre creixent.
Rigorosa, amb una llei íntima
tot comptat i amidat.
Assenyada, al principi,
amb serenor i mesura.
Arrauxada, al final,
folla i disbauxada.
Inspirada per un mestre que no es veu
que no balla, que vol lluir-se.
Animada per una cobla enlairada
que no està de festa sinó de servei.
Festiva, per tot un poble
que dansa joiós.
Delicada, els peus de puntetes
els dits enllaçats.
Dona i home, home i dona
ambdós iguals sense privilegis.
Al cor dels pobles i ciutats,
al bell mig de la plaça major.
Així vull que sigui la meva pàtria.
Així somnio la companyonia universal de tots els
[homes.*

*Maig i juny veuen florir
els aplecs sardanístics
per tot el territori de
Catalunya. Les
fotografies que
publiquem en aquesta
pàgina han estat
premiades al concurs
anual que se celebra a
l'Espluga de Francoll
(Conca de Barberà),
amb motiu de l'aplec
de sardanes d'aquella
vila.*

Trabucaires de Solsona, amb la típica barretina catalana. (Foto Ramon Manent)

El general Prim comandant dels voluntaris catalans a la batalla de Tetuan. Aquests, que anaven abillats amb la clàssica barretina, donaren proves de gran valentia malgrat ser presa fàcil dels habilidosos tiradors moros, gràcies —precisament— a la gorra vermella dels catalans, perfecte punt de referència damunt les sorres del desert. Museu Militar de Barcelona. (Foto Salmer)

LA BARRETINA

LA barretina és una peça de llana o estam, de punt, en forma de bossa llarguera, per a posar-se al cap.

D'origen incert, alguns autors han vist en ella una derivació del *gorro frigi* i d'altres, una peça eminentment mediterrània.

Ha estat la peça més típica de la indumentària tradicional masculina catalana, especialment entre els pastors, la gent de mar i els pagesos, però també havia estat popular a les Illes Balears i altres contrades mediterrànies. És anomenada també *gorra* a diverses comarques com l'Urgell, el Pallars, la Ribagorça, el Penedès, el Camp de Tarragona i Andorra.

Les formes tradicionals

Hom la pot dur deixada anar o bé plegada damunt el cap: se'n diu barretina plana si és plegada per davant i barretina de garbí si és plegada de gairell. Si és deixada anar enrera se'n diu barretina llarga, i si és aixafada de la punta, se'n diu barretina de niu.

La barretina pot ser de diferents colors, si bé la més típica és la **vermella**. Si té un color moradenc se'n diu **barretina musca**, pròpia del Camp de Tarragona, de la Conca de Barberà, de la Ribera d'Ebre i del Segrià. Segons el color del folre —que pot ser negre, blanc o verd—

*Dues escenes
casolanes: la família a
la vora del foc mentre
l'avi conta una
rondalla, i "fent rajar el
tió", gravat del segle
XIX, Biblioteca de
Catalunya. (Fotos
Arxiu Mas i RAmon
Manent)*

és anomenada barretina *de dos intents* o de *dos cairells*.

També han existit altres menes de barretines com la d'*escórrer fesols* —petita, de forma cònica i amb una borla al cap— la de *mariner* —vermella i curta—, la de *capellà* —que era de seda negra—, la de *xeixa*, que hom duïa per a dormir, i la de *notari* —barret petit i fosc, amb ratlletes al voltant del front.

Decadència

Des de finals del segle passat, la barretina anà desapareixent com a peça d'indumentària; el poble preferí la boina o la gorra de visera. Quedà llavors relegada a algunes persones més aferades als costums tradicionals —a la Garrotxa i altres comarques de muntanya, encara la duïen normalment a començaments del segle actual— o, com en el cas dels pastors, que fins la feien servir de bossa. Sempre, però, ha estat confeccionada de llana i feta amb agulles llargues com les de fer calça, no havent-se utilitzat ni de feltre ni de materials plàstics moderns, ni de pell.

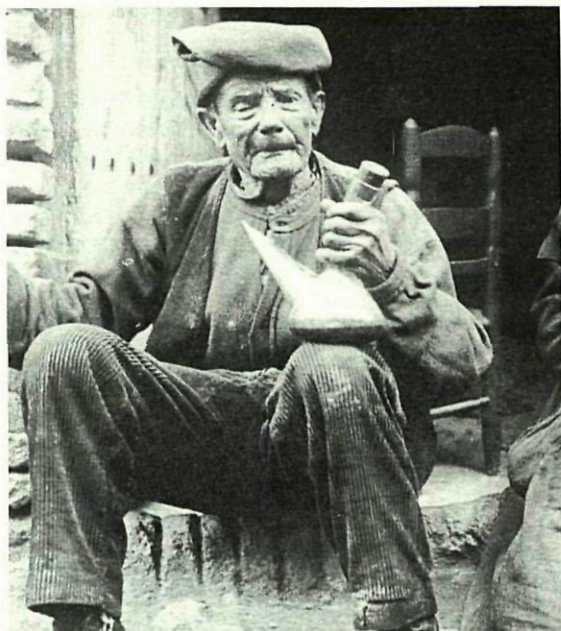
Símbol de catalanitat

Ja des del segle XIX, la barretina esdevingué un símbol de catalanitat.

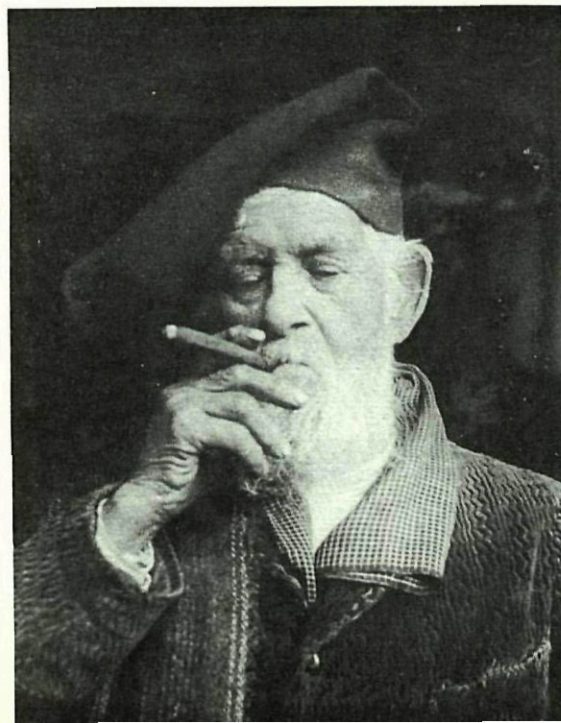
L'havien portada també els pagesos de la Guerra dels Segadors o els combatents de la Guerra dels Gorretes, al segle XVII, dels rossellonesos contra França, com algunes forces catalanes de les que lluitaren contra els francesos als segles XVIII i XIX, i també alguns miquelets.

Peça d'uniforme militar

En portaven els voluntaris catalans que acompanyaren el coronel Joan Prim a Madrid l'any 1843, i també les forces republicanes del coronel Victorià d'Ametller que actuaren per terres empordaneses l'any 1848. Però la seva popularitat s'afirmà arran de la guerra d'Àfrica, el 1860, en la qual prengueren part molt destacada els

Les darreres gorres musques o barretines De l'Espluga de Francolí, a la Conca de Barberà. Hom pot observar les diverses formes de dur-la al cap: plana, de garbí, de viu, etc. (Fotos Pere Català i Lluís Carulla)

*Barretina de pescador,
gravat del segle XIX.
Biblioteca de
Catalunya. (Foto
Ramon Manent)*

voluntaris catalans del general Prim, que duïen uniforme blau i barretina vermella.

Els poetes exalten la barretina

El seu retorn victoriós a Barcelona motivà un clima d'exaltació patriòtica. Clavé donà a conèixer la seva composició **Els néts dels Almogàvers** i foren publicades poesies en les quals s'exaltava la barretina com a distintiu del valor català, com és ara **La roja barretina catalana** (1860), de Maria Josefa Massanès, i **La gorra vermella** (1860) d'Antoni de Bofarull.

Jacint Verdaguer, que es presentà a recollir el premi dels Jocs Florals del 1865 duent barretina, la recorda en els seus poemes **La Plana de Vic** i **L'Empordà**, i el seu poema **La barretina**, escrit al balneari de la Presta a Prats de Molló, li valgué l'Englantina als Jocs Florals del 1880 i el títol de Mestre en Gai Saber. La composició esdevingué molt popular i, musicada pels mestres Alió, Lambert i Rodoreda, fou cantada sovint en aplecs i pelegrinatges.

A la poesia dels Jocs Florals, la barretina fou sovint un símbol de llibertat —similar al gorro frigi— o del pairalisme dels muntanyencs enfront del conformisme ciutadà. Jaume Collrell, al poema **A la gent de l'any vuit** (1878), en fa símbol d'independència, i Francesc Ubach i Vinyeta li dedicà el poema **La barretina catalana** (1882).

Esdevé símbol

Fou en aquest temps, quan es començava a perdre com a peça de vestir de la gent del poble, dels pagesos i dels mariners, que fou utilitzada com a distintiu de catalanitat: els assistents a la gran manifestació proteccionista del 1882 a Barcelona portaven barretines vermelles, com també a les manifestacions catalanistes del 1897, i amb barretina eren cofats els personatges que simbolitzaven les populars revistes catalanistes "Cu-cut!" (1902) i "En Patufet"

(1904). "La Barretina" és el títol d'un setmanari literari i polític catalanista que es publicà a Barcelona els anys 1868, 1873, 1882, 1897-1898 i del 1903 al 1904.

L'evolució ideològica d'aquest periòdic és una prova que el simbolisme de la barretina era acceptat per totes les tendències del catalanisme, des dels republicans federals fins als carlins.

Peça folklòrica i decadent

Al segle XX, la barretina ha quedat reduïda a símbol d'un catalanisme més aviat folklòric: la porten els Cors d'en Clavé, els Xiquets de Valls i algunes colles sardanistes. Tot i això, algunes figures de Catalunya han volgut mostrar-se en públic cofats amb la barretina. Així, ho han fet Pau Casals, els pintors Picasso i Dalí.

Pagès mudat, gravat del segle XIX, Biblioteca de Catalunya. (Foto Ramon Manent)

El darrer calça curta de l'Espluga. (Foto Lluís Carulla)

CLOENDA: CATALUNYA SEGON MIL·LENNI

Jordi Pujol i Soley

PARLAR del segon mil·lenari de Catalunya és una mica fort. De fet, no se'n pot parlar. No es pot ni parlar del segon mil·lenari d'Europa o de la Humanitat, menys es pot parlar del de Catalunya. Qui pot preveure tan enllà?

No sabem ni si existirem, d'aquí a mil anys. Els pobles i les civilitzacions moren. Poden morir. Quants pobles hi havia, ara fa mil anys, més importants, més lliures que el nostre, que ara ja no hi són. Que s'han fos. Que han caigut en la fosca. Que en tot són una obscura província, o que han estat penetrats per la saba d'un altre poble. Que ja no són ells. Quants i quants...

Convicció de la pròpia dignitat

Però els pobles no moren, gairebé mai no moren, si no perden la voluntat de ser, i no solen perdre-la si no perden la convicció de la pròpia dignitat, de la vàlua del que encarnen, de la validesa del que són i representen, dels seus valors i de les seves fidelitats.

Val la pena de continuar vivint?

Així, doncs, a l'hora d'iniciar el nostre segon mil·lenari, el que ens hem de preguntar i el que ens hem de respondre, és si el que som val la pena. I si volem continuar essent-ho, si volem continuar vivint. Amb el benentès que si responem que sí, que volem continuar vivint, hem de saber que viure requereix esforç. Sempre viure requereix esforç, però el requereix més en pobles petits i amenaçats com el nostre. Per a viure no n'hi ha prou amb una respiració prima, la justa per a no ofegar-se. Cal una gran respiració. Per a viure cal, per tant, aspirar a un bon nivell, a un alt nivell. Viure no vol dir vegetar, perquè en el nostre cas vegetar significa —a un termini curt— morir. Si per a estalviar-nos esforç, si per a no haver de lluitar contra pesos que ens oprimeixen el pit respirem poquet, arribarem a no respirar. Ens entrarà una son dolça, una nyonya amable. I morirem.

Ambició i magnanimitat

Viure, doncs, vol dir viure amb ambició. Amb magnanimitat. I amb confiança en nosaltres mateixos. Amb confiança que podem, si ho volem, tenir una alenada gran. I aspirar als alts nivells.

La resposta —volem continuar vivint?—, la resposta és clara, perquè l'acabem de donar durant quaranta anys. Sí, volem continuar vivint. I no per a vegetar, que és morir de mica en mica. Que és morir fent veure que no es vol morir. Sí, volem continuar vivint. No podem dir gaire cosa més, en l'inici d'aquest segon mil·lenari.

Som un poble sa

Podem dir una cosa més. Podem dir que volem continuar vivint perquè som un poble sa, i que, per tant, el suïcidi no ens abelleix. Perquè creiem —sense petulància— que no hem estat ni som un poble vulgar. I que no ho serem. Perquè creiem que no és indiferent que Catalunya sigui o no sigui. No ho és, primer, per l'home català. L'home és el valor suprem, en tot, i l'home català necessita del fet col·lectiu català —d'un fet col·lectiu català operatiu i eficaç—, capaç de donar als seus homes una manera de ser i de fer, de treure'ls del magma i de la indefinició. I no ho és, a més, pel que representa de contribució al patrimoni col·lectiu de la Humanitat.

La nostra aportació a la Humanitat

La Humanitat necessitarà de moltes aportacions per a no sucumbir. No només aportacions tècniques, econòmiques, polítiques. No només aportacions sobre la manera de produir més aliments o d'evitar l'esgotament de les reserves de primeres matèries o d'impedir la follia de la guerra total. També li calen, sobretot li calen, aportacions de fe, i d'esperança, i de voluntat de ser. Perquè no és la tècnica o la política professionalitzada o les computadores les que poden

fer que la Humanitat acabi dominant la fam en el món, o controlant el perill atòmic, sinó la voluntat de viure i la convicció que viure val la pena. Un món traumatitzat i sense fe, un món neuròtic i cansat de viure, ¿per què no ha de prémer un dia el botó de la Gran Catàstrofe? Per què no? Per més savi i ric i asèptic que sigui. Un món que hagués oblidat les raons del seu viure, les seves arrels, les seves fidelitats, per què un dia no s'hauria de suïcidar? O bé, a un *món abstracte, que hagués oblidat la gràcia i l'afecte de les coses concretes, dels homes concrets, dels sentiments concrets, ¿què el salvaria de morir de consumpció? No de gana o de set, ni d'una guerra atòmica, però sí de tristesa, d'ensopiment, d'anèmia espiritual.*

El nostre combat és transcendent

I és en aquest punt on el combat de Catalunya, i la seva mateixa existència, tenen un sentit que ens transcendeix en l'espai i en el temps. Ens transcendeix en la Història.

Perquè nosaltres som una lliçó de voluntat de ser. Perquè nosaltres som aquell poble que els reis i els papes i els savis i els historiadors i els analistes han dit molts cops que ja havíem fet atots, *però que sempre hem tornat. Que armat de l'esperança i del treball i de la il·lusió, sempre ha tornat. I que acaba de tornar.*

Som conscients de les nostres falles. De les nostres mesquineses. Però també de la força de la nostra continuïtat, del nostre retorn, de la nostra voluntat de ser. Del miracle —humil, però

miracle— que som. I del que això representa més enllà de la conjuntura i més enllà de l'horitzó immediat. Del que significa d'aportació a la Història i d'aportació a la Humanitat.

El combat de l'esperança

Per això no hem de morir. Per això hem d'entendre que en aquest racó de món que és Catalunya es lliura de fa segles un combat, que no és ell tot sol decisiu, però que és important, perquè és el combat de l'esperança, de la il·lusió renovada i un punt ingènua, de la voluntat de ser, contra les lleis falsament deterministes de les grans magnituds, de les interpretacions històriques, dels faraonismes. No lluitem només —que ja seria prou— per uns quants milions de catalans, per uns quants milions d'homes que troben aquí la seva identitat, lluitem també *per ideals molt més universals. Per la llibertat i per l'íntim convenciment de molts i molts que viure és bo, que ningú no ha de renunciar, que ningú no ha d'abandonar. Sobretot que ningú no ha de deixar de ser el que és.*

Que Catalunya sigui un poble digne

Hi ha un futur que és a les mans de Déu. En aquest, *ni jo ni ningú no hi podem entrar. Només ens hi podem confiar. Però hi ha un futur que és a les nostres mans i que és del qual he parlat: del qual no sé si ens assegura mil anys més de vida, però sí —si ho volem— una manera de passar pel món, una manera de viure, de crear, de contribuir que facin de Catalunya un poble digne. Un poble que valgui la pena.*

